

9290

9291

9292

9293

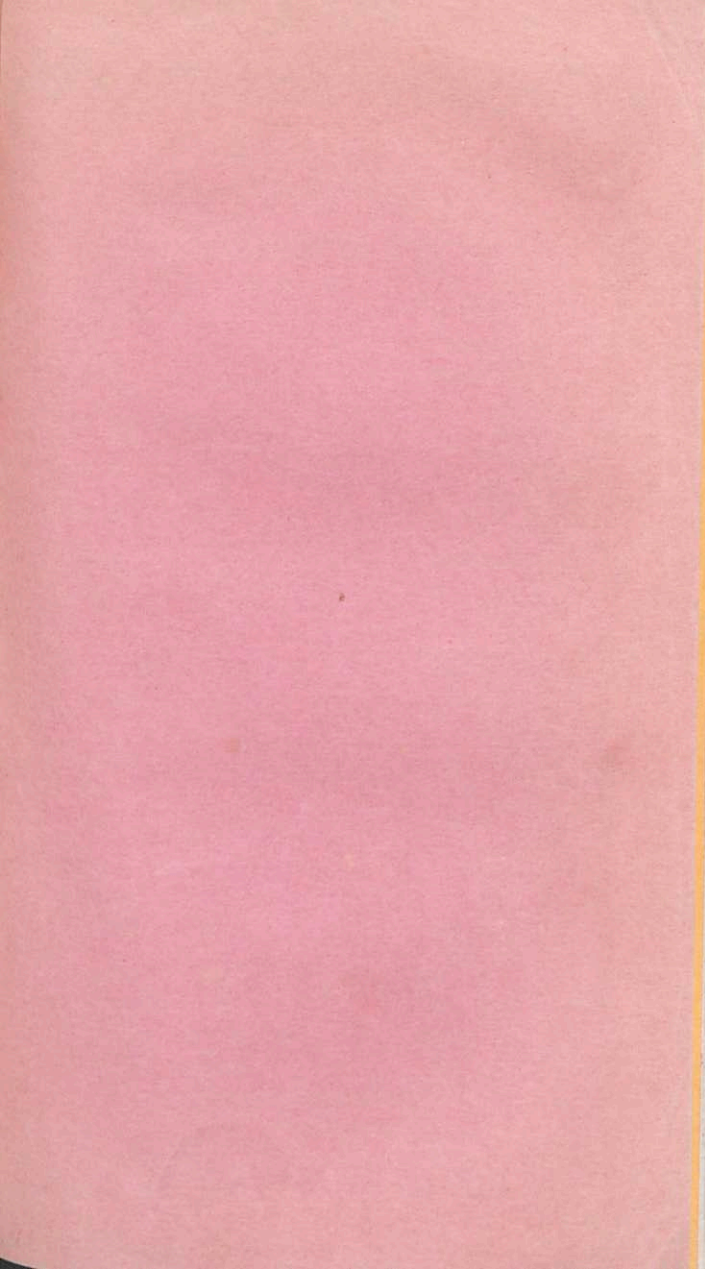
9294

9295

9296

636.7

W-77



Յ Ո Ւ Յ Ա Կ

ԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԶԲՕՍԱԼԻ ՏԵՏՐԱԿԱՆՑ

- Ա. Հոռ. վանն Հայրենասիրութեան:
- Բ. Քր. Կոյմբուս, կամ Ամերիկայի դռնուից. Ա:
- Գ. Գլխու թռին մէկ ամենախօտութիւնը եւ Աւստրիայի եւ պիսկապոսաց հովուականք:
- Դ. Քր. Կոյմբուս. Բ:
- Ե. Համառօտ օգրերեւութարանութիւն:
- Զ. Քր. Կոյմբուս. Գ:
- Է. Բարդյական վէպեր, կամ ազոց սիրտը կրթելու յարմար պատմութիւններ. Ա:
- Ը. Բովհաննա տ'Արզ, կամ Օրէանի օրիորդին պատմութիւնը:
- Թ. Առողջութեան կանոններ:
- Ճ. Բարդյական թատրոններ. Ա:
- ԺԱ. Տրտառայ ասանձեանալը, վերջին օրերն ու մեռելից:
- ԺԲ. Արեւելեան Յիշատակադիրներ. Ա:
- ԺԳ. Բարդյական վէպեր. Բ:
- ԺԴ. Փետն. Գորդէզ, կամ Մեքսիկայի ասնուից. Ա:
- ԺԵ. Կատարաթի մանկանց, կամ բարդյական խորհրդածութիւնը ազոց համար:
- ԺԶ. Փետն. Գորդէզ. Բ:
- ԺԷ. Բարդյական վէպեր. Գ:
- ԺԸ. Փետն. Գորդէզ. Գ:
- ԺԹ. Վերսէս Մեծ եւ Հայաստանի վրայ ունեցած ազդեցութիւնը:
- Ի. Պատմութիւն մասնաւորութեան Հայոց. Ա:
- ԻԱ. Տարւոյն Գ. եղանակները, կամ նկարագիր սրանցիւնաց բնութեան. Ա:
- ԻԲ. Բարդյական թատրոններ. Բ:
- ԻԳ. Արտաշեսեան Արտաւազդայ բարբն ու վարձանք:
- ԻԴ. Տարւոյն Գ. եղանակները. Բ:
- ԻԵ. Բարդյական վէպեր. Դ:
- ԻԶ. Տարւոյն Գ. եղանակները. Գ:
- ԻԷ. Միլիպոյեան Մանուկ Պէյին վարուց պատմութիւնը:
- ԻԸ. Տարւոյն Գ. եղանակները. Դ:
- ԻԹ. Արկածը Վարդայ Մամիկոնեայ. Ա:
- Լ. Չուարձալիք Բնապատմութեան. Ա:
- ԼԱ. Արկածը Վարդայ Մամիկոնեայ. Բ:
- ԼԲ. Դիւաներուն Պատմութիւնը:
- ԼԳ. Ուսուցիչութիւնը:
- ԼԴ. Բարդյական վէպեր. Ե:
- ԼԵ. Արթուր Կորսան Բիմին պատահարները:

36
ԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ՋՐՕՍԱԼԻ

ՏԵՏՐԱԿՆԵՐ

Լ.Ր.

ԳՈՒԳ ՆԱԻԱՊԵՏԻՆ

ՎԱՐՈՒՅՆ ԵՒ ԻՐ

ԱՅԽԱՐՀՔԻՍ ԲՈԼՈՐՏԻՔՆ ԸՐԱԺ

ԵՐԵԲ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆՑ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ԴՐԵՑ

Հ. ԳՐԻԳՈՐԻՍ ՏՄԵԿԵԱՆ

ՎԻԷՆՆԱ

ՄԻՒԹԱՐԵԱՆՑ ՏՊԱՐԱՆԸ

1857. ՌԵԶ.

17226

91(2)04

5-76

41.

ԳՈՒԳ ՆԱԻԱՊԵՏԻՆ

ՎԱՐՈՒՅՆ ԵՒ ԻՐ

ԱՇԽԱՐՀՔԻՍ ԲՈՂՈՐՏԻՔՆ ԸՐԱԺ

ՆՐԵՔ ՃԱՄԲՈՐԳՈՒԹԵԱՆՑ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Գ Ր Ե Ց

Հ. ԳՐԻԳՈՐԻՍ ՏՅՆԻԿԵԱՆ

1001
5463



ՎԱՐՈՒՅՆ

ՄԻԹԱՐԵԱՆՑ ՏՊԱՐԱՆԸ

1857. թՅԶ.

11

542120111 8404

11 10 120111

1111 11111111111111111111

11111111111111111111

11111111111111111111

1111

11111111111111111111

1001
1111

11111111

11111111 11111111111111111111

1111 11111111

ԳՈՒԳ ՆԱԽԱՊԵՏԻՆ

ՎԱՐՈՒՅՆ ԵՒ ԻՐ

ԱՇԽԱՐՀՔԻՍ ԲՈԼՈՐՏԻՔՆ ԸՐԱԾ

ԵՐԵՔ ԺԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆՅ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ



Ա՝

Յակոբոս Գողգին ծնանիլն ու մինչեւ իր առաջին
նամբորդութիւնն սնցողցած կեանքը :

ՅԱԿՈԲՈՍ ԳՈՒԳ, 1728ին Անգղիայի Եորդ դքս-
սութեան մէջ հասարակ ընտանիքէ մը ծնաւ, որն
որ վարձու բռնած քանի մ'երկիրներուն մուտ-
քովը կ'ապրէր, եւ ուրիշ շատ զաւկներ ալ ու-
նէր: Ասկից յայտնի է որ Գուգ չէր կրնար ազ-
նուական կրթութիւն մ'ընդունիլ. ուստի իրեն
համար մեծ բան էր իր գեղին դպրատունը եր-
թալ եւ հոն քիչ մը կարդալ, գրել ու հաշիւ սոր-
վիլ: Երբոր 13 տարւան եղաւ հայրը զինքը Նիու-
չասգլէն Լոնտոն ածուխ կրող Ուիգպի նաւին
տիրոջը քով եօթը տարուան համար ծառայու-
թեան դրաւ, եւ նոյն որոշուած ժամանակը լմըն-
նալով, քիչ մ'ատեն ալ նոյն նաւին մէջ իբրեւ
նաւաստի ծառայեց, մինչեւ որ նաւը ծախուելով,
ինքը Նիուչասգլ դառնալու համար ստիպուեցաւ
ուրիշ նաւապետի մը վարձկան տրուիլ իր ծա-
ռայութեան փոխարէն միայն օրուան ապրուստը
կնդրելով, բայց անիկայ նաւաստուոյ հարկաւորու-

Թիւն չունենալով՝ ղինքն իր նաւին խոհանոցին ծառայ ըրաւ, ըսելով Թէ Գուգ իր մականուան նշանակած արհեստը սորված պիտ'որ ըլլայ: Բայց ինքը շուտով իմացուց որ այսպիսի անարգ պաշտօնի համար ծնած չէ, եւ միանգամայն իր վրայ աւելի բարձրագոյն բաներու սաստիկ հակում մը ցուցնելով քիչ մ'ետքը բարեբաղդութեամբ ուրիշ նաւի մը մէջ նաւաղապետի պաշտօնն ընդունեցաւ:

Աս առթով Գուգին ձիւրքերն սկսան քանի մ'անձանց յայտնուիլ, բայց իր քանի մը բարեկամներուն գուշակած ատեն Թէ ինքը քաջ նաւապետ մը պիտ'որ ըլլայ, ինքն աղէկ իմացաւ որ առանց ուսողութիւն գիտնալու ողորմելի նաւաստիէ մ'աւելի բան մը չիկրնար ըլլալ: Եւ որովհետեւ անանկ բնութիւն մ'ունէր որ անգամ մը միտքը դրածէն ամենեւին ետ չէր կենար, հօրմէն ընդունած եւ իր վաստակէն խնայել կըրցած ստակին ամէնքն ալ ուսողութեան եւ նաւական գիտութեանց դաս առնելու զոհեց, եւ տեսնելով որ միայն ծովեզերքէն նաւելով հանքային ածուխ տանելու բերելու ճամբաներն իր վախճանին հասնելու բաւական չեն, սկսաւ իր պաշտօնին աս անձուկ վիճակէն ելլելու միջոց մը փնտռել, եւ իրօք յաջողցուց դէպ ի Հնդկաստան ետքը դէպ ի Բեդերսպուրի եւ Ալիպուրի, եւ վերջապէս Նորվեգիայի ծովերը ճամբորդութիւններ ընել:

Նոյն ատեններս Անգղիայի եւ Գաղղիայի մէջ պատերազմ հրատարակուելով Անգղիացիք սկսան քաջ նաւաստիներ փնտռել: Ուստի Գուգն ալ իբրեւ օգնական նաւաղապետ Լուիպուրկն ու Պրըդոն հրուանդաններուն առնուելուն մասնակից եղաւ: Թէպէտեւ աս դէպքիս մէջ չկրցաւ աւելի բարձր պաշտօնի մը հասնիլ, բայց իր մեծերը միաբան վկայեցին որ ինքը գիտութեամբ իր հաւա-

սարներէն շատ վեր է: Անանկով ալ ինքը դեռ իր բոլոր պարապ ժամանակներն ուսման ու նաւարկութեան վերաբերեալ գրքեր կարդալու կը գործածէր, բայց առանց իր պաշտօնին ալ անփոյթ ըլլալու, որուն մէջ միշտ ամենէն աւելի ճշտութիւն ու փոյթ կը ցուցնէր:

Բայց պատերազմը շարունակուելով, եւ 1759ին որոշուելով որ Քեպէք բերդը պաշարուի, Գուգն ալ ծովապետին նաւատորմին մէջ աւելի բարձր պաշտօնի՝ այս ինքն, նաւադապետութեան բարձրացաւ: Աս նաւատորմին Օրլէան կղզւոյն վրայ յարձակում մ'ըրաւ, որուն մէջ Գուգ գերի բռնուելու վտանգէն պրծելով Գանատա գնաց, որպէս զի նոյն գաւառին մայրաքաղաքին բերդերուն տակն երեւելի գործքով մ'իր անունը նշանաւոր ընէ: Ծովապետն ու նաւատորմին գնդերուն հրամանատար անուանի Վոլֆ զօրապետն որոշեցին որ պաշարողներուն վրայ սաստիկ յարձակում մ'ընեն: Յարձակման բուն գործողութիւնները Ս. Կարոլոս գետին կողմանէ պիտ'որ ըլլային, բայց թշնամին խաբելու համար, ուղեցին այնպէս ցուցնել թէ Ս. Լաւրենտիոս գետին մէջէն անցնելով՝ քաղքին վերի կողմանէ պիտ'որ յարձակին. ասոր համար Գուգին հրաման տուին որ նաւակով ու քանի մը զինուորաց պաշտպանութեամբ Ս. Լաւրենտիոս գետէն վեր նաւարկէ եւ գիշերատեն անոր եղբրքը նշաններ կանգնէ: Աս գործողութիւնը թշնամին դիտելով անմիջապէս վրայ հասաւ եւ սկսաւ նշան կանգնողներուն վրայ կրակ ընել, բայց Գուգ անյողդողդ հաստատութեամբ ու ճշտութեամբ իր գործքն յառաջ տանելէն ամենեւին ետ չկեցաւ, այնպէս որ ամէն առտու նշանները կը վերցուէին, եւ ամէն գիշեր Գուգ, Գաղղիացւոց կրակին միտ չդնելով, իր կենաց վտանգաւը նորէն կը կանգնէր, պարզապէս անոր համար որ թշնամեաց մտադրութիւնն ան կողմը

դարձրնէ: Վերջապէս Ս. Կարողոսի կողմանէ յարձակելու օրը հասաւ, բայց թշնամեաց սաստիկ դիմադարձութիւնն եւ տեղւոյն դրիցն ամբողջ թիւնը ստիպեցին զՎոլֆ որ միտքը փոխէ. եւ որովհետեւ Գուգ անդադար ամէն գիշեր նշանները կը դնէր, պատշաճ տեսնուեցաւ որ իսկըզբան թշնամին խաբելու համար միայն սկսած գործքերնին հիմա իրօք կատարեն. ուստի մեր քաջ նաւադապետը մէկ գիշերուան մէջ ամբողջ Անգղիացւոց նաւատորմիղը գետէն վեր տարաւ: Անատեն Աբրահամ ըսուած բլուրն, որն որ Մոնգլան զօրավարին ետեւի կողմը կ'իյնար, առնուեցաւ, որով քաղաքն ալ եւ շուտ մը բոլոր Գանատսն նուաճեցաւ, բայց Վոլֆ եւ Մոնգլան զօրապետներն ալ նոյն պատերազմին մէջ ինկան:

Եւ յաջող արշաւանքէն ետքը Գուգ իր նաւովը մինչեւ խաղաղութեան հաստատուիլը Հիւսիսային Ամերիկայի ծովեզերքը մնաց: Խաղաղութիւնը բլլալէն ետքը Անգղիացւոց կառավարութիւնն ուզեց որ Նոր երկրին վրայ, որն որ ձկնորսաց համար շատ օգտակար կղզի մըն էր, ճիշտ տեղեկութիւն մ'ունենայ: Եւ որովհետեւ Գուգին ունեցած հմտութիւնն եւ անխոնջ աշխատասիրութիւնն արդէն ամենուն ծանօթ էր՝ աս գործքն իրեն յանձնեցին, եւ աս վախճանաւ իրեն պղտիկ նաւ մ'եւ 12 հոգի տուին: Այսպիսի պատրաստութեամբ, 1764ին ճամբայ ելաւ, եւ չորս տարի շարունակ աշխատելով՝ կղզւոյն բոլոր հարաւային եւ հիւսիսային եզերքին յատակագիծն առաւ, եւ միանգամայն քանի մը մասնական աշխարհագրական թղթեր ալ նկարեց: Բայց ստիպուած էր սառույցներու պատճառաւ ամէն տարի Գեկտեմբերամսոյն Անգղիա դառնալ, եւ յաջորդ տարին Փարտին մէջ նորէն երթալ, ինչու որ աս սառույցները Նոր երկրին խորունկ խորշերուն մէջ մինչեւ Յունիս կը մնան: Բաց ասկից երկրին կողմանէ ալ դժուարու-

Թիւններ պակաս չէին, որովհետեւ բաց ի Խսքիմացւոց մատնիչ եւ վայրենի ազգէն, որոնք երկրին աւելի ներսի կողմերը կը բնակին, ուրիշ բնակիչ չկար, ոչ արջառ կը գտնուէր եւ ոչ ալ երկրագործութեան հետք մը կը տեսնուէր: Անոր համար ալ թարմ ուտելիք գտնելու ուրիշ միջոց չկար բայց եթէ որսորդութիւն ու ձկնորսութիւն ընել: Գուգ ձկնորսութիւնն իրեն մարդիկներուն թող տալով ինքն որսորդութեան կը զբաղէր, եւ ամէն անգամ սագերով, բաղերով եւ ուրիշ թռչուններով բեռնաւորուած կը դառնար: Ինքն անձամբ կը պատմէ որ անգամ մը ճերմակ արջ մ'ալ սպաննած եւ Խսքիմացւոց տուած ըլլայ, որոնք նոյնը ուտելէն ետքը անկից շատ մ'ալ եղհանած ըլլան: Աս որսորդութեանց մէկուն մէջ դժբաղդութեամբ ձեռքն ունեցած վառօդը կրակ առնելով՝ աջ բթամատը կորսնցուց եւ միւս մատերն ալ վիրաւորեց: Թէպէտեւ վէրքերը նաւին վիրաբուժէն բժշկուեցան, բայց անկէ ետեւ գրելու համար ստիպուեցաւ գրիչը ցուցամատովն ու միջամատովը բռնելու վարժիլ:



Գոռգիւն առաջին նամբորդութիւնը:

Ա. Արքունական գիտութեանց ընկերութիւնը աստղաբաշխութեան յառաջագիմութեան համար օգտակար դատելով, որ Աստղիան արեգական անուին վրայէն անցնիլն, որ երեւոյթն որ 1769ին ամառուան մէջ պիտ'որ պատահէր, Խաղաղական ծովուն կղզիներէն մէկուն վրայէն զննուի, նախընթաց տարին Թագաւորին նոյն նիւթին վրայ առաջարկութիւն մ'ըրաւ: Թագաւորը չէ թէ միայն նոյնին հաւանեցաւ, այլ նաեւ ծովական գործակալներուն հրաման խաւրեց, որ նոյն ճամբորդութեան համար պատերազմական նաւ մը պա-

տրաստեն, եւ նոյն ընկերութեան ստակի մեծ գումար մ'ալ պարգեւեց, որպէս զի կարող ըլլայ աս գործքիս համար ամէն հարկաւոր բաները հոգալ: Ուստի որոշուեցաւ որ աս զննութիւնը Մարքէզեան կղզիներէն մէկուն վրայ ըլլայ, բայց Վալիս նաւապետն ըստ ամենայնի նոյն ատեն իր աշխարհքիս բոլորտիքն ըրած ճամբորդութենէն դարձած ըլլալով թագաւորական ճեմարանին գահերէցին ուղղակի թուղթ մը գրելով ծանոյց որ, աս զննութեան համար ամենէն աւելի յարմար կը տեսնէ ան նոր գտնուած կղզին, զորն որ ինքը նոյն ատեն Գէորգ Գ. անուանած էր, եւ ետքէն Օդահիդի անուամբ ամենուն ծանօթ եղաւ: Ընկերութիւնը նոյն կղզին աղէկ մը քննելէն ետեւ Վալիսին խորհուրդն ընդունեցաւ, ուստի եւ հարկաւոր պատրաստութիւններն սկսան փութացուիլ, եւ անուանի Հափվիք ծովապետն աս ամէն գործողութեանց առաջնորդութիւնը Գուգերկրաչափին յանձնեց, եւ նոյն պատճառաւ զինքն օգնական զօրապետ անուանելով աս գործքիս համար որոշուած նաւին հրամանատարն ըրաւ: Աս ճամբորդութեան ուրիշ երեւելի անձինքներն էին, Պանք, որն որ ետքէն ճեմարանի գահերէց եղաւ, ասիկայ պարզապէս գիտութեանց փոյթ ու սէր ունենալուն համար ինքը զինքն առաջարկեց որ նոյն ճամբորդութեան մասնակից ըլլայ, ան մտօք որ աւելի բնապատմական եւ մասնաւորապէս տրնկաբանական զննութեանց պարապի, եւ զՍոլանտէր գիտնականն ալ, ուրիշ շատ նկարիչներով յորդորեց որ իրեն ուղեկից ըլլան: Ասկից զատ Գուգ հետն առած էր աս ճամբորդութեան համար պէտք եղած ամէն տեսակ գործիքներն եւ գրքերը:

Ե. յայիսի պատրաստութեամբ 1768ին Մայիսի 25ին Էնթեալուր նաւը մտաւ, բայց հաղիւ երկու ամիս ետքը Յուլիսի 30ին գետէն դուրս կրցաւ

ելլել. Օգոստոսի 13ին Բլիմաւթ խարխսն նետեց ու քանի մ'օր ետքը յաջող հովով մը ճամբորդութիւննին սկսաւ, եւ Սեպտեմբերի 12ին Մատէիրա հասաւ, ուր իրեն հետ եղող գիտնականներն իրենց քննութիւնները սկսան:

Սեպտեմբերի 18ին գիշերը Մատէիրայէն ճամբայ ելաւ, բայց ջրի եւ պաշարի պակսութիւն ունենալով ճամբան դէպ ի Պրազիլիայի եզերքն ուղղեց, եւ Նոյեմբերի 13ին Ռիօ-Ժանէիրոյի գեղեցիկ նաւահանգիստը մտաւ: Գուգ իր տեղակալը քաղքին կառավարին խաւրեց, որպէս զի տեղեակ նաւապետ մը, ջուր ու սառոյց առնելու հրաման ուղէ: Բայց կառավարն առանց նաւապետ մը խաւրելու անոր խրկած մարդն ալ քովը պահեց, եւ նախ երկու լրտես ու քանի մը պաշտօնակալներ խաւրեց, որ երթան իմանան թէ ինչ ազգ են, ինչ պատճառաւ ճամբորդութիւն կ'ընեն, եւ թէ իրենց նաւերն ինչ զօրութիւն ունին: Ասոնց հետ կրցաւ Գուգ ցամաք ելլել, եւ ուտելիք գնելու հրաման ընդունիլ, բայց միշտ պաշտօնակալ մ'իր քովէն չէր բաժնուեր: Շատ ջանաց հրաման առնուլ որ Պանքս ու Սոլանտեր տունկ ժողվելու համար դաշտ ելլեն, բայց պարապ տեղ: Աս անվստահութիւնը վերցընելու համար Գուգ փոխարքային իր ճամբորդութեան պատճառն իմացուց, որն որ ուրիշ բան չէր բայց եթէ Աստղկան արեգական վրայէն անցնիլը հարաւային ծովին մէջ զննել: Բայց փոխարքան աստղաբաշխութենէ այնչափ չէր հասկնար որ չկրցաւ իրենց ըսածն իմանալ, եւ կարծեց որ կ'ուզեն հիւսիսային աստղը հարաւային բեւեռէն դիտել: Երկրորդ օրը Գուգ ուրիշ փորձ մ'ալ փորձեց փոխարքային աղերսագիր մը խաւրելով, բայց ան ալ մերժուեցաւ: Գուգ իր քովը միշտ պաշտօնակալ մը տեսնելուն վրայ նեղանալով նաւ դարձաւ, եւ չուլեց ալ ցամաք ելլել, այլ իր տեղակալը խնդրագրով մը

փոխարքային խաւրեց, բայց փոխարքան եւ ոչ խնդրագիրն ուզեց ընդունիլ:

Ս երջապէս Գուգին խնդրած տեղեակ նաւապետն եկաւ, որն որ իրենց առաջնորդ պիտ'որ ըլլար, եւ քիչ մը թարմ եզան միս եւ ընդեղէն պաշար առնելէն ետեւ Ռիօ - Ժանէիրօյ գետին մէջ մտաւ: Բայց գետէն վեր նաւարկելու ատեննին յանկարծ Ս. Խաչի դղեկէն երկու թնդանօթ արձակուեցաւ: Գղեկին կառավարը Գուգին իմացուց որ ինքն առանց փոխարքային հրամանին չէր կրնար թողուլ որ օտար պատերազմական նաւ մ'անկից անցնի, եւ թէ իրենց համար ամենեւին իրեն հրաման մ'եկած չէ: Ասանկով զիրենք մինչեւ Գեկտեմբերի 7ը սպասցուց, եւ առաջնորդնին ալ գետին բերանը հասնելուն պէս զիրենք թողուց գնաց:

Գեկտեմբերի 7ին ճամբորդներն անկէ ճամբայ ելան, եւ լը Մէր նեղուցին բերանը մտան, եւ երկրորդ օրը Բարեյաջողութեան ծոցին մէջ երկաթ նետեցին: Շուտ մ'Ամերիգացիք բազմութեամբ ծովեզերք վազեցին, բայց տեսնելով որ օտարականք 12 հոգւոյ չափ կան, թողուցին փախան: Անգղիացիք ասոնց քովը մօտիկնալով, անոնցմէ երկուքն ետ դարձան որոնք գետինը նստելով ճամբուն մէջ տեղը պզտիկ գաւազան մը նետեցին: Ասիկա իրենց բարեկամութեան նշան մը եղած պիտ'որ ըլլայ, ինչու որ ետքէն զԱնգղիացիք հրաւիրեցին որ իրենց միւս ընկերներուն գիմացն երթան: Երբոր անոնք հրաւերն ընդունելով Ամերիգացւոց բազմութեանը հասան, անոնցմէ ալ մտերմական բայց բիրտ ընդունելութիւն մը գտան: Ասոնց քանի մը թիթեղ ու ապակեղէն գնդակներ պարգեւեցին, որոնք մեծ հաճութեամբ ընդունուեցան: Քիչ մը խօսակցելէն ետեւ ասոնցմէ երեքը նաւ ալ եկան, եւ մէկը նաւին վրայ սկսաւ վազել, իբրեւ թէ կ'ուզէր նաւն

երդուընցընել: Երեքին ալ հաց ու ապուխտ հրամ-
ցուցին, զորն որ տհաճութեամբ մը կերան, բայց
գինի եւ օղի խմցընելն անկարելի եղաւ: Այրե-
նիներն երկու ժամ կենալէն ետքը ցամաք ելլել
ուզեցին:

Վաւահանգստին մօտ Թանձրախիտ անտառնե-
րով ծածկուած լեռ մը կար, որուն գագաթը
հարթ դաշտ մը կը ձեւանար, անոր վրան ալ չոր
ապառաժ մը բարձրացած էր: Պանքս ու Սոլան-
տէր բնագէտները, Արին աստղաբաշխն ու Մոնքուս
վիրաբուժն ուզեցին բնազննութիւններ ընելու
համար աս լեռան վրայ ելլել: Աւստի առտու ըւ-
լալուն պէս 8 սեւամորթ ու 4 նաւաստի հետեր-
նին առած անտառը մտան եւ սկսան լերնէն վեր
ելլել: Կէսօրէն երեք ժամ ետքն անընդհատ քա-
լելով հազիւ կրցան ճախին մը հասնիլ, որն որ
ցարասւոյ երեք ոտք բարձր կոճղներով ծած-
կուած էր, աս կոճղներն այնպէս խիտ էին, որ
ճամբայ բանալն անկարելի էր: Ամէն մէկ քայլ
առնելուն ոտքերնին կը սխալէր, եւ եթէ գետինը
կոխել ուզէին ոտքերնին ցելսի մէջ կը մտնէր: Աս
ամէն ձախորդութեանց վրայ օդին աւրուիլն ալ
աւելցաւ: Նոյն առտուան պայծառ օդը յանկարծ
սկսաւ մշուշով պատիլ, ցուրտն ալ կոխեց, եւ
կծու հով մ'երբեմն երբեմն ձիւն կը ցանէր:
Թէպէտ ճամբորդներն աս ամէն դժուարութեանց
միտ չղնելով ճամբանին շարունակեցին, եւ ար-
դէն ճախնին երրորդ մասն անցած էին, բայց
մէջերնէն մէկը լուսնոտելով ճամբորդութիւնն
ընդհատեցին, եւ կրակ մը վառեցին: Ամենէն շատ
հոգնողները հիւանդին քովը մնացին, իսկ զօրու-
թիւն ունեցողները ճամբանին յառաջ տանելով
վերջապէս լեռան գագաթն հասան, ուր Եւրո-
պայի բուսերէն տարբեր շատ բոյսեր գտան:

Յուրան անտանելի էր, սոսկալի ձիւն կուգար,
օրն ալ երեկոյանալու վրայ էր, եւ հարկ էր որ

գիշերը լերան գլուխն անցընէին: Կրին ու Մոն-
քուս հիւանդին տեղը դարձան. իսկ Սոլանտէր ու
Պանքս որոշելէն ետքը, որ նոր գտնուած աւելի
գիւրին ճամբով մ'որոշեալ տեղ մը միանան, աս-
դին անդին բոյս փնտռելու ելան: Եւ թէպէտ
գիշերն ալ վրայ հասաւ, բայց երկուքն ալ գեռ
առողջ ու զօրաւոր ըլլալով աղօտ լուսոյ մ'օգ-
նութեամբ իրենց բոյս ժողվելը կը շարունակէին:
Սոլանտէրին խորհրդովն որոշեցին որ նորէն ետ
դառնան, ինչու որ ինքը քաջ բնագէտ մ'ըլլա-
լով՝ աղէկ գիտէր որ արտաքոյ կարգի պաղը հոգ-
նած մարդուն վրայ թմրութիւն մը կը բերէ, եւ
գրեթէ կը սառեցընէ: Անոր համար իր ընկերնե-
րուն աղաչեց որ չկենան, որովհետեւ կեցողը կ'ըսէր,
կրնայ քնէն յափշտակուիլ եւ նոյն թմրութեան
մէջ սառիլ: Պանքս ասկէ վախնալով յանձն ա-
ռաւ վերջապահ ըլլալ, եւ իրմէ ետեւ մարդ չթո-
ղուլ: Բայց քիչ մ'ետքը նոյն իսկ Սոլանտէր չկրո-
ցաւ յոգնութեան եւ քունին դիմանալ, եւ ան
որ քիչ մը յառաջ ընկերներն յառաջ երթալու
կը յորդորէր, ուղեց կենալ եւ յոգնութիւն առ-
նուլ: Ամէն ընկերները գալու վտանգն իր առջեւը
կը դնէին, իրեն յիշեցընելով իր տուած խրատը,
բայց ինքը բացարձակապէս միտքը դրաւ որ ձիւ-
նով ծածկուած գետնին վրայ պառկի, թէպէտ
եւ Պանքս շատ աշխատեցաւ որ անոր քունն մտնելն
արգելէ: Ռիգարտոս անուամբ սեւամորթներէն
մէկն ալ արդէն ետ մնացած էր: Պանքս ամենէն
աշխոյժներէն հինգ հոգի յառաջուրնէ խաւրեց որ
երթան յարմար տեղ մը կրակ վառեն, իսկ ինքը
Սոլանտէրին քովը մնաց, եւ անոր եւ ուրիշ ետ մնա-
ցողներուն հետ կամաց կամաց ճախինին մեծ մասն
անցաւ. բայց վերջապէս ամէնք ալ սկսան ըսել
թէ ալ աւելի յառաջ երթալու զօրութիւն չու-
նին: Ուստի հարկ եղաւ թողուլ որ իւրաքանչիւր-
որ ուղածն ընէ, այսպէսով Սոլանտէր ու Ռի-

քարտոս քանի մը մացառներու կրթնած խորունկ քուն մտան: Երբ որ կրակը վառուեցաւ ուղեցին աս քնացողները անոր քովը տանիլ: Սոլանտէր 5 վայրկեան միայն քնացած էր, անանկով ալ բոլոր անդամներն այնպէս փառցած՝ եւ ջիղերն այնչափ քաշուած էին որ կօշիկներն ոտքէն կ'իջնային, բայց կամաց կամաց անդամները զօրանալով կրցաւ քալել: Կամաց կամաց ամէն ճամբորդները կրակին քով ժողվուեցան բաց ի երկու հոգիէն որոնք ցրտին սաստկութենէն սառած էին, եւ գիշերն հոն անցընելէն ետեւ երկրորդ օրը տասը հոգի նաւ դարձան:

Ղամբորդներն աս նեղուցին ծովեզերեայ բնակիչքը շատ ողորմելի վիճակի մէջ գտան: Իրենց քաղաքն, որուն որ Պանքս այցելութեան գնաց եւ բարձր աղաղակաւ (որն որ իրենց քաղաքավարական ձեւն էր) ընդունուեցաւ, 12 հիւղերէ կը կազմուէր, որոնք ցիցերով, ճիւղերով ու չոր տերեւներով շինուած էին վրանի ձեւով. կահ կառասիքն ուրիշ բան չէր բայց եթէ գետինը ցանուած քիչ մը չոր խոտ, կողով մը, պարկ մը, եւ ջուր կրելու համար անասնոյ փամփուշտ մը: Վրանին հաղիւ ծածկոց մը կը կրէին, բայց մարմինն թէ ալք եւ թէ կանայք կարմիր ու սեւ հորիզոնական գծերով զարդարած կուրծքերնէն գնդակներէ, ոսկրէ կամ խեցիէ շինուած զարդեր կախած էին: Ասդին անդին թափառական կը շրջէին իրենց կերակուրը գտնելու համար, որն որ գլխաւորաբար ծովային անասուններ են: Եւ թէ՛ պէտ անոնցմով կերակուր պատրաստելու համար եւ ոչ ամենահարկաւոր գործիքներն ունէին, բայց անանկով ալ իրենց վիճակին վրայ գոհ կ'եղեալին:

Բ. Յունուարի 26ին Էնտէալուրը Հոունի գլխէն ճամբայ ելաւ եւ Մարտի 1էն յառաջ արդէն 660 մղոն ճամբայ ըրած էր: Աւելի յառաջ երթալով

շատ կղզիներ գտան, որոնց մեծ մասը մարդաբնակ էին. ասոնց գեղեցիկ կանանչութիւնը եւ հաճելի տեսքը ծովէն ձանձրացած նաւաստեաց արտաքոյ կարգի օգտեց: Ապրիլի 11ին Օդահիդի կղզին վերջապէս դիմացնին ելաւ: Գեռ ցամաք չելած կղզեցիք ծառակուրներով իրենց մօտեցան եւ շատ բարեկամական նշաններով, այս ինքն դալար տընկեր եւ ծառի ոստեր մատուցանելով՝ որոնք որ իրենց կամացը համաձայն նաւին բարձր տեղերը կանգնուեցան, զիրենք ընդունեցան: Երկու օր ետքը թագաւորական նաւահանգստին (Մագալաի) մէջ երկաթ նետեցին: Գուգ, որպէս զի վաճառականութեան նիւթերը շատ ծախուելով յարգերնին չկորսնցընեն, առուտուրի զանազան օրէնքներ դրաւ. ուստի միայն պաշտօնականները վաճառականութիւն պիտի ընէին, իսկ միւսները միայն ուտելիք կրնային գնել: Բաց ասկից խիստ պատիժներով արգելուեցաւ որ կղզեցւոց ամենեւին թշնամանք կամ փնաս մը չըլլայ: Այսպիսի պայմաններով Գուգ, Պանքս եւ Սոլանտէր ցամաք ելան, եւ Օվհաւի առաջնորդութեամբն իրենց կայարան ընելու յարմար տեղ մը փնտռելու գացին: Ճամբան կղզեցիք զիրենք ուրախութեան աղաղակներով ընդունեցան, բայց միշտ կասկածի մէջ ըլլալով ամէնքն ալ ձեռքերնին խաղաղութեան ճիւղեր բռնած էին, եւ երբոր ճամբորդներն ալ նոյն ճիւղերէն ձեռքերնին առին կղզեցիք իրենց ճիւղերը ջրային տեղ մը տնկեցին: Երբոր Անգղիացիք ալ նոյնն ըրին, ան ատեն հնդիկներուն վախը բոլորովին փարատելով՝ ալ աներկիւղ իրենց մօտեցան եւ սկսան առուտուր ընել:

Ներկորդ օրն աղնուականներէն ոմանք իրենց այցելութեան եկան, որոնք ըստ իրենց սովորութեան իրենց մէյ մէկ բարեկամ ընտրեցին, եւ իբրեւ քաղաքավարական ձեւ իրենց սեպհական

զգեստէն կտոր մը հանելով ընտրած բարեկամներնուն հագցուցին: Անգղիացիք ալ ասոր փոխարէն իրենց կացին մը եւ ուրիշ ապակեղէն խաղալիքներ պարգեւեցին: Ասոնք զԱնգղիացիք իրենց բնակութիւնը հրաւիրած՝ անոնք ալ հրաւերը սիրով ընդունած ըլլալով, ընդարձակ բնակարան մը տարուեցան. հոս Գոռդահազ անուամբ 40 տարուան մէկը դիմացնին ելաւ, զիրենք փսիաթի մը վրայ նստեցուց եւ առջեւնին աքաղաղ մը հաւ մը եւ անուշահոտ կերպասի կտոր մը հանեց մեծ հոգ ցուցնելով որ անոր հօտն առնեն: Պանքս ասոր դիմացն իրեն թաշկինակ մ'ու վզակապ մը պարգեւեց, զորոնք հաճութեամբ ընդունեցաւ, եւ ետքինը շուտ մը վիզն անցուց: Երբ որ ուրիշէ մըն ալ հրաւիրուելով կերակուր ուտելու վրայ էին, յանկարծ Սոլանտէր իմացաւ որ իր գրպանէն տուփ մը մէջի դիտակովը գողցուեր է, նոյնպէս Մոնքուսին ալ քթախոտի ամանը: Պանքս ասոր վրայ սոսկալի բարկանալով հրացանին կոթն ան աստիճանի կատաղութեամբ գետինը զարկաւ, որ բոլոր ընկերութիւնն անկից փախաւ: Ցեղապետը նեղանալով եւ միանգամայն վախնալով իրեն ձեռքէն բռնած իր տունը տարաւ եւ իբրեւ գողցուածներուն փոխարէն կոյտ մը կերպաս տուաւ, բայց Պանքս նոյնը մերժեց եւ կը պահանջէր որ գողցուածներն ետ դառնան: Ցեղապետը տնէն ելաւ գնաց եւ քիչ մ'ետքը տըփով եւ քթախոտի ամանով ետ դարձաւ: Բայց տփին մէջ դիտակը չգտնուելով ցեղապետն աւելի եւս սարսափեցաւ, եւ Պանքսին ձեռքէն բռնած զինքը մինչեւ գող կնկան տունը տարաւ, եւ իրեն խորհուրդ տուաւ որ գողին ապակեղէն խաղալիկ մը պարգեւէ: Խորհուրդն ի գործ դրուելով գող կինը տնէն դուրս ելաւ գնաց եւ քիչ մ'ետքը դիտակը բերաւ:

Ի՛նչոր կղզին պտըտելէն ետեւ ուրիշ աւելի

յարմար տեղ մը չգտնելով որոշեցին որ առջի կեցած տեղերնին իրենց կայարանը հաստատեն : Հոս խրճիթ մը կանգնեցին , որն որ իրենց դիտանոցը պիտի ըլլար , ասոր բոլորտիքը ցանկ մը քաշեցին եւ 13 նաւաստի պահապան դրին , որոնք տեղացւոց անկից ներս մտնելը պիտ'որ արգելէին : Աս ամէն կարգաւորութիւնները լմննալէն ետեւ գիտնական ընկերութիւնը կղզւոյն ներսի կողմերը զննելու համար ճամբայ ելաւ . բայց հազիւ թէ քիչ մը հեռացած էին , յանկարծ հրացանի ձայն մը լսելով ետ դարձան : Պատահածն աս էր . հընդիկ մը բռնութեամբ ցանկէն ներս մտնելով պահապանի մը ձեռքէն հրացանը յափշտակած էր . պաշտօնակալն ալ անգթութեամբ հրամայած էր որ վրան կրակ ընեն : Աս դէպքիս վրայ վշտացած ծովեզերք դարձան : Չէին գիտեր որ արդեօք աս յարձակումն իրենց դէմ եղած դաւաճանութեան գործ մըն էր , թէ արդեօք Օվհաւն ալ անոր մասնակից էր թէ չէ : Ան ստոյգ է որ ասոր վրայ կղզեցիք ալ նեղանալով ներսերը քաշուեցան եւ նաւին ալ ամենեւին չէին մերձենար , մինչեւ որ Գուգ Օվհաւին ձեռքով իրենց հասկցուց որ եթէ իրենք յարձակում ընելու չըլլան իրենց մնաս մը չի հասնիր : Ասով գոհ եղան եւ բարեկամական հաղորդակցութիւնը նորէն սկսաւ : Անգղիացիք ապահովութեան համար դիտանոցին բոլորտիքը կրոր բերդ մըն ալ շինեցին եւ մէջը 6 թնդանօթ եւ շատ պաշար տարին : Հնդիկները չէ թէ միայն արգելք մը չէին դներ , հապա նաեւ իրենց կ'օգնէին ձրի ծառեր կտրելով եւ իրենց բերելով :

Վուպուրայի ցեղապետն իրենց շատ բարեկամանալով իր բնակութիւնը բերդին քովը փոխադրեց եւ հոս իր վրանն Անգղիացւոց վրանին ձեւովը շինեց : Աս ցեղապետը դգալով ու պատառաքաղով կերակուր ուտել ալ սորվեցաւ :

Վուգ աս միջոցիս հրացանը յափշտակողին գե-

րեզմանը տեսնելու գնաց: Գերեզմանին տեղն իր տանը կից էր, ուր որ ուրիշ Հնդիկներու բնակութիւն ալ կար: Գերեզմանատունը 15 ոտք երկայն, 11 ոտք լայն եւ նոյն համեմատութեամբ ալ բարձր էր, միայն մէկ կողմը բաց էր, իսկ միւս կողմերն ուռիներէ շինուած վանդակ մը կը պատէր: Գիակը՝ չորս փայտէ սիւնակներու վրայ հաստատուած դագաղի մը մէջ, դրուած՝ եւ վրան ալ ճերմակ կերպասով մը ծածկուած էր: Գիակին քովը կային հանգուցելոյն զէնքերը, գլխոյն կողմը հնդիկ ընկուզի երկու պարապ պատեանները. իսկ ոտքին կողմը քանի մը չոր ճիւղեր, կանանչ տերեւներ եւ քար մը: Գագաղին սիւներէն կախուած էր քսակ մը, որուն մէջ հացի պտղոյ կտորներ կը գտնուէին: Գերեզմանատան առջեւն երկու ծառ տնկուած էին, որոնց գագաթը մէջը ջրով լեցուն հնդիկ ընգուզի պատեաններ՝ իսկ բոլորափքը քանի մ'ամբողջ հնդիկ ընկոյզներ կախուած էին: Գուգ զասոնք դիտելու ժամանակ հնդիկները սաստիկ տհաճութիւն կը ցուցնէին, մինչեւ որ թող տուաւ գնաց:

Աստղիկ մոլորակին անցնելուն սպասելու ժամանակնին սկսան կղզւոյն բնութեան սքանչելիքները զննել եւ նկարել, բայց բուն նկարիչնին հոն հասնելուն պէս մեռած ըլլալով, միայն երկրանկարիչը կը գործէր, սն ալ ստիպուած էր ուռկանի մէջ գործել, ինչու որ նկարիչը գոյները գեռ թղթին վրայ չդրած՝ ճանճերն անոնց վրան կը թափէին եւ լափելով կը սպառէին:

Միայն ստէպ ստէպ պատահած գողութիւնները զիրենք քիչ մ'անհանգիստ կ'ընէին: Աս մոլութենէն նոյն իսկ ցեղապետներն ազատ չէին, որովհետեւ իրենց ամէն չնչին բաներն ալ հրեզիկներուն աչքին անգին գանձեր էին, բայց ան ալ ստոյգ է, որ շատ անգամ անիրաւութեամբ կը զրպարտուէին: Ինչպէս անգամ մը Պանքս իր

կարողը կորսնցընելով, սկսաւ նոյնը Գուպու-
րայիէն պահանջել. բարեմիտ ցեղապետն աս անի-
րաւ զըպարտութեան վրայ սաստիկ վշտանալով՝
սկսաւ լալ: Բայց ետքէն կարօցն երեւան ելաւ
որն որ մոռացութեամբ տեղ մը թող տրուած
էր: Պանքս քանի մը պարգեւներով ցեղապետին
տրտմութիւնը վայրկենի մը մէջ անցուց:

Գ. Ըս Տնդիկները շատ մարդասէր, հեզ եւ
այնպէս փոքրոգի են որ փոքր անհաճոյ բան մըն ալ
բաւական է զիրենք յուսահատութեան մէջ ձգե-
լու, բայց ըսպէ մ'ետքը կրնան իրենց առջի զու-
արթութիւնն ունենալ: Վայրկենի մը մէջ կրնայ
իրենց վերջին աստիճանի տրտմութիւնը սաստիկ
ուրախութեան դառնալ: Ինչպէս անգամ մը ճամ-
բորդներուն մնալաճառը Գուպուրայիին կնոջն՝ իր
կացինը ծախել չուզելուն համար զարկաւ, տե-
ղացիք ալ զինքը Գուգին ամբաստանեցին: Գուգ-
ի բնակարանը հրամայեց որ պատժելու համար մնա-
վաճառը ծեծեն, բայց Տնդիկներն հազիւ թէ առ-
ջի հարուածները տեսան, սկսան պաղատելով ա-
ղաչել որ իրեն թողութիւն տրուի, բայց աղա-
չանքնին մերժուելով ծեծը շարունակուեցաւ,
որուն սկիզբէն մինչեւ վերջը Տնդիկները շարունակ
կու լային: Նոյնպէս ուրիշ անգամ մ'ալ Անգղիա-
ցիք Գուպուրայի ցեղապետն արտաքոյ կարգի վըշ-
տացած տեսնելով եւ պատճառն ալ չկրնալով ի-
մանալ, սկսան կասկածիլ որ չըլլայ թէ տեղացիք
դաւաճանութիւն մը նիւթած ըլլան, որովհետեւ
Օվհավ իրենցմէ ոմանց ըսած էր որ չորս օրէն
ձեր թնդանթներովը խաղ մը պիտի խաղաք.
ասոր համար պահանջորդները կրկնապատկեցին:
Բայց իրենց բոլոր զգուշութիւնները պարապի ե-
լան, ինչու որ տեղացւոց կողմանէ շարժում մը
չեղաւ: Եւ երկրորդ օրը Գոմիոն Գուպուրայիին
կինը վազելով բերդն եկաւ եւ Պանքսին ձեռքէն
բռնելով գրեթէ բռնի զինքը մինչեւ իրենց տու-

նը տարաւ. հոս իմացան որ Գուպուրային նաւաս-
տիներուն ծխախոտ ծամելը տեսնելով եւ կար-
ծելով թէ ուտելու բան մըն է նոյնէն քիչ մը
կլլեր է: Ծխախոտն իրեն ստամոքսը խառնած
էր. բայց ինքը կարծելով որ թիւնաւորուած է
եւ անհրաժեշտ պիտի մեռնի, յուսահատած ան-
կողին մտած էր: Պանքս իրեն քիչ մը հնդիկ
ընկուզի կաթէն խմցնել տուաւ, որով սիրտը ետ
եկաւ եւ քիչ ժամանակուան մէջ թէ առողջու-
թիւնն եւ թէ իր ուրախութիւնը տեղն եկաւ, եւ
ինքն առաջինն եղաւ որ իր սխալելուն վրայ ծի-
ծաղեցաւ: Ուրիշ ցեղապետ մ'ալ Պանքսէն կե-
րակրոյ հրաւիրուելով Օդահիդիցի ազնուականաց
փառասիրութեան օրինակ մը տեսաւ: Պանքս գի-
տէր որ նոյն ցեղապետը կերակուրները բերանը
տանելու համար իր կնիկը կը գործածէ, բայց
ուզեց որ աս անգամ ինքն իրեն ուտէ, որն որ
անկարելի եղաւ, եւ որպէսզի անօթի տուն չդառ-
նայ հարկ եղաւ որ ուրիշները կերակուրներն իր
բերանը դնեն:

Սայիսի առաջին օրը բերդը շինուած լմըն-
ցած՝ եւ աստղաբաշխական գործիքներն ալ ար-
դէն ցամաք հանուած ըլլալով, սկսան ան գոր-
ծիքը փնտռել, որով որ մոլորակին ընթացքը
պիտ'որ զննէին, բայց տեղ մըն ալ չգտնուեցաւ:
Ուղեցին քաղցրութեամբ գտնել, ուստի գտնու-
ղին վարձք մը խոստացան, բայց հետեւութիւն
մը չունեցաւ, եւ սկսան վախնալ, որ չըլլայ թէ
իրենց այնչափ աշխատալի ճամբորդութեան վախ-
ճանին չկարենան հասնիլ: Արեւապէս Պանքսին
ճարտարագէտ հնարքովը տեղացիներուն քովը
գտան, որոնք նոյնը գողցած էին, ինչպէս նաեւ
ամէն մինչեւ նոյն ատեն գողցուած բաներն ալ
գտնուեցան, եւ ձեռք բերուեցան: Բայց նոյն
պատճառաւ տեղացւոց հետ գժտեցան, որովհե-
տեւ իրենց մէկ ծառակուրը բռնեցին, եւ նոյն

502
365

իսկ ԳոողաՏաՏ ցեղապետն իբրեւ գրաւ նաւին մէջ բանտարկեցին : Թէպէտեւ ետքէն զինքը թող տուին, բայց իրեն եղած անիրաւութեան՝ եւ մանաւանդ զինքը չարչարելուն համար շատ նեղացած էր, եւ ժողովուրդն ալ իրենց չէր մօտենար, այնպէսով առուտուրը բոլորովին դադարեցաւ : Ուստի զիրենք նորէն հաշտեցընելու համար Գուգ մտածեց որ իրեններէն քանի մը հոգի առած ԳոողաՏաՏին այցելութեան երթայ : Ճամբան ծովեզերքը հնդիկներու բազմութեան մը պատահեցան, որոնց մէջէն շնորհալից դէմքով մէկը ձեռքը ճերմակ գաւազան մ'առած իրենց ճամբայ կը բանար, շատ անգամ կրկնելով Գաօ Գաօ, այսինքն ԳոողաՏաՏ ձեր բարեկամն է : Երբոր նոյն ցեղապետին հասան, որն որ շատ յարգելի ծերերու մէջ ծառի մը տակ նստած էր, Գուգ իրեն տապառ մը պարգեւեց, եւ նոյն տեղւոյն սովորութեան համաձայն անոր կոնակը մետաքսեայ զգեստ մը հագցուց : Ցեղապետը շատ հաճութեամբ նոյն պարգեւներն ընդունելէն ետքն, ոտք ելաւ, եւ զիրենք իր նաւը տարաւ, ուր վրանի տակ իրենց սքանչելի զովացուցիչ ըմպելի մը խմցուց :

Ասկից ետքը նաւէն ելան, եւ ցեղապետին բնակութեան դիմացի ընդարձակ դաշտը դացին, որն որ պատնէշով մը պատած էր : Հոս ցեղապետը զիրենք աւելի եւս պատուելու համար, տեղւոյն սովորութեան համաձայն, ըմբշամարտութեան խաղը խաղցընել տուաւ : Ինքը քանի մ'երեւելի անձանց հետ մէկ տեղ թատեր մէջ տեղը նստեցաւ, ուր որ հիւրերուն համար ալ տեղ պատրաստուած էր, բայց անոնք ուղեցին ժողովրդեան մէջ կենալ, որպէսզի կարենան հոնկից ըմբիշներն աւելի աղէկ դիտել : Տասը կամ տասուերկու ըմբիշ ասպարէզ մտան, եւ դանդաղ քալուածքով քանի մ'անգամ շրջան ընելէն ետեւ զանազան ձեւերով, աչքերնին խոնարհեցուցած, ձախ ձեռ-

քերնին կուրծքերնուն վրայ դրած, իսկ աջ ձեռքով իրարու բազուկն արմաւենեւոյ ճիւղ փաթթելով կռուոյն սկսելուն նշանը տուին: Նոյն միջոցին ուրիշ ըմբիշներ ալ եկան, եւ ամէնքն ալ իրենց մէյ մէկ ակոյտան ընտրեցին աս կերպով. ամէն մէկն իր տարածուած մատուրները մէկու մը կուրծքը կը դնէր, եւ արմուկները սաստիկ արագութեամբ կը շարժէր. եթէ դիմացինն ալ նոյն ձեւերն ընելու ըլլար, նշան էր թէ ընտրութիւնն ընդունուած էր, եւ այնպէսով կռիւը կը սկսէր: Կռուոյն էութիւնն աս էր որ, ըմբիշն իր ակոյտանը կամ գօտիէն կամ ուրիշ տեղէ մը բռնելով գետինը կը պառկեցընէր, որուն վրայ տեսարանը դիտող ծերերը զանազան ձայներով յաղթութիւնը կ'աւետէին, եւ միւս հանդիսատեսներն ալ նոյնն երեք անգամ երգելու մը պէս կը կրկնէին. բայց առանց յաղթողը հպարտութիւն մը՝ եւ ոչ ալ յաղթուողը ամօթ կամ բարկութիւն մը ցուցընելու: Իսկ եթէ երկուքն ալ կարող չըլլային զիրար պառկեցընել, բարեկամութեամբ իրարմէ կը բաժնուէին: Ասոնց մրցելու ատեն միւսները կաքաւելու զբաղած էին, եւ թէպէտ բոլոր հանդիսատեսք 500էն աւելի էին, բայց ամէն բան զարմանալի կարգաւորութեամբ ու վայելչութեամբ կ'ըլլար: Աս հանդէսն 2 ժամ տեւեց, եւ վերջը ճաշով մը լմնցաւ, որուն մնացորդները ցեղապետն ետքէն նաւ խաւրեց: Ասանկ ցեղապետին հետ հաշտուելով ժողովուրդն ալ սկըսաւ իրենց մերձենալ եւ առուտուրը յառաջուան պէս բանիլ, եւ իրենց հետ ան աստիճանի բարեկամացաւ, որ ուզեց իրենց անուններն ալ սորվիլ, բայց շատ բաղաձայն մէկ տեղ միացած ըլլալուն համար չկրնալով արտաբերել, իրենց լեզուին համաձայն անուններ դրաւ, ուստի Գուգ իրենցմէ Դոդէ, Սոլանտէր Դոբանոյ, Պանքս Դոբանոյ, Կրին Էդէրէ. կը կոչուէին:

Սոլորակին անցնելու ժամանակը մօտենալով սկսան աւելի եւս պատրաստութիւն տեսնել, եւ յուսալով որ օդը պայծառ կ'ըլլայ Գուգ ուրիշ երկու դիտանոցներ ալ կանգնեց, մէկը Էիմէօ կղզեոյն վրայ Պանքսին տեսչութեան տակ, միւսն ալ գլխաւոր դիտանոցին արեւելեան կողմը Հիքս նաւավարին տակ: Յունիսի Յին առտուանց երկինքն ամպ չկար, եւ մոլորակին անցնիլը շատ դիւրութեամբ բերդէն զննուեցաւ: Թէպէտեւ իրենց ճամբորդութեան վախճանին հասնելուն վրայ մեծապէս ուրախ էին, բայց իրենց աս ուրախութիւնը տեղացւոց եւ նաւաստեաց մէջ ծագած գոգոտութիւններով երբեմն երբեմն կը վրդովէր, որովհետեւ տեղացիք իրենք զիրենք շատ ճարտար գողեր կը ցուցնէին, եւ Գուգ չէր ուզեր որ պահապանները գողերուն վրայ հրացան պարպեն, ինչու որ փոքր գողութիւնները այնպիսի մեծ պատժոյ մը արժանի չէր համարեր: Բայց այսպիսի մէկ դէպքի մը մէջ տեղացւոց ձկերով բեռնաւորուած ծառակուր մը բռնել տուաւ, թէպէտեւ ետքէն մարդասիրութենէ շարժեալ մէջի ձկերը ետ տուաւ. բայց նաւակը քովը պահեց յուսալով որ անով կրնայ գողցուած բաները նորէն ձեռք բերել: Բայց ասոր մէջ սխալեցաւ, որովհետեւ նաւակը բան մը չէր արժեր, անոր համար քիչ մ'ետքը նաւակն ալ տեղը դարձուց առանց գողցուածներէն բան մը ձեռք ձգելու:

Այն ատեններս իրենց բարեկամ ցեղապետի մը մէկ ազգականը մեռնելով՝ առիթ ունեցան Օդահիգիցիներուն յուղարկաւորութեան հանդէսը տեսնել: Յանկով պատած պղտիկ բակի մը մէջ վրան մը կանգնուած էր երկու փայտէ սիւներու վրայ հիմնուած, ասոր տակը դադաղով դըրուած էր մեռելոյն մարմինը գեղեցիկ կերպասով մը պատած: Վազաղին քով իբրեւ գից զոհ զանազան կերակուրների դրուած էին: Արանին

վրայ անհամար կերպասներ կը ծփային, որոնք որ մեռելոյն ազգականց արցունքներուն եւ արեան մէջ թաթղուած էին, ինչու որ ասոնք դառն արտասուքը բաւական չհամարելով, տեղւոյն սովորութեան համաձայն իբրեւ սգոյ նշան, ձկան փշով մ'երեսնին կը վիրաւորէին: Պանքս ուղեւով յուղարկաւորութեան մէջ մտնել եւ բոլոր արարողութիւնները տեսնել ստիպուեցաւ միւսներուն պէս ինքն ալ իր բոլոր մարմինն ածխով սեւցընել: Ճամբան մեռելին հանդիպողը կը պահուէր, իսկ նոյնը հեռուանց տեսնողները կը փախչէին, նոյնպէս բոլոր տներն ալ, որոնց քովէն որ պիտ'որ անցնէր, պարպուած էին: Աւերջապէս աս չուն իրենց բերդին մօտ գտնուող գետը հասաւ, եւ հազիւ մէկ ժամու մէջ կրցաւ դիմաց անցնիլ: Հոն մէկն եկաւ եւ յուղարկաւորութիւնը կատարողներուն մեծին Իսապապայսինքն «ալ հոս մարդ չկայ», ըսաւ. ան ատեն մեռելը տարին անտառին մէջ դրին: Ետքէն Պանքս իմացաւ որ մինչեւ որ մարմինը փթթի հոն թող կու տան, իսկ ոսկրներն իր ծննդեան տեղը կը թաղեն:

Տեսնելով որ տեղացիք շան միսը խոզի մսէն աւելի ընտիր կը համարին հնդկի մը շուն մը տուին որ իրենց սովորութեան համաձայն եփէ. հնդիկը շունը խղդեց, եւ խեցիով մը մորթը քերեց հանեց, փորոտիքն ալ դուրս հանելէն ետքը փորն աղէկ մը մաքրեց: Ասկից ետքը գետինը փոս մը բացաւ, զորն որ կրակով տաքցընելէն ետեւ, անոր յատակը հրացեալ քարեր դրաւ ու վրանին տերեւներով ծածկեց. աս քարերուն վրայ դրաւ շունը բոլոր իր ներքին մասունքներովն, ան ալ տերեւներով ծածկելէն ետեւ դարձեալ ուրիշ հրացեալ քարեր դրաւ, եւ փոսը զգուշութեամբ մը հողով ծածկեց որպէսզի տաքութիւնը դուրս չելլէ: Չորս ժամ ետքը շունը եփուեցաւ, եւ համեղ միս մ'եղաւ:

Վուգ եւ Պանքս նաւով կղզւոյն բոլորակը
դառնալով, շատ գեղերու այցելութեան գացին եւ
զանազան ցեղապետներու հետ ունեցած բարե-
կամութիւննին նորոգեցին: Բայց աս արշաւանաց
մէջ յիշատակելու արժանի միայն իրենց բարե-
կամ Օպէրէա ցեղապետուհւոյն յիշատակարանը
տեսան, որն որ կղզւոյն ամենէն երեւելի ճարտա-
րապետական շինուածքն էր: Ասիկա երկայն խա-
րսիսի մը վրայ բրգաձեւ բարձրացած յաղթան-
դամ քարերէն շէնք մըն էր. խարիսխը 260 ոտք
երկայնութիւն՝ 87 ոտք լայնութիւն ունէր, եւ
շէնքին երկու կողմն ալ գագաթն ելլելու համար
սանդուղներ կային, որոնք որ կորաղնոնի կտոր-
ներէ շինուած էին: Շէնքին մնացած մասը կըր
քարերով՝ իսկ խարիսխը կարծր բայց աղէկ յըղ-
կեալ քարերով շինուած էր. բուրգին գագաթը
փայտի վրայ քանդակուած թռչուն մը կար, ասոր
ոտքերուն տակն ալ ձկնի կոտրած պատկեր մը կը
տեսնուէր: Աս բուրգը պատով մը փակուած քա-
ռակուսի հրապարակի մը մէջ տեղն էր, որն որ
ամեն կողմանէ 360 ոտք երկայնութիւն ունէր եւ
բոլոր քարայատակ էր:

Աս յիշատակարանէն իմացան որ Վալլիս նաւա-
պետին հոն հասած ժամանակը Օպէրէան ինչպի-
սի ճոխութիւն ունէր, եւ նոյնպէս ծովեղերքին
վրայ ցրուած մարդու ոսկրոտեաց բազմութիւն մըն
ալ տեսնելով իմացան թէ ինչու հիմա նոյն իշ-
խանութիւնը կորսնցուցած է: Արովհետեւ իրենց
հոն հասնելէն հինգ ամիս յառաջ Գիէրրապու
ցեղը հոս արշաւանք մ'ընելով անթիւ անհամար
մարդ ջարդած էր, որոնց ոսկրները դեռ եղերքին
վրայ ցանուած ցիր ու ցան մնացած էին: Օպէ-
րէան եւ իր Օմաօ սորը փոխանակ թշնամւոյն դէմ
ճակատելու վառութեամբ լերան մը վրայ փախած
էին, թշնամւոյն թող տալով որ երկիրը կողոպ-
տելով անապատ դարձնէ, այնպէս որ իրենց

Հպատակները ստիպուած էին իրենց նոր ցեղապետ մ'ընտրել: Հոս կրցան իմանալ նաեւ ուրիշ տեղ մը տեսած ցիցերու վրայ կանգնուած մարդու ծնօտներուն մէկնութիւնը, զորոնք թշնամին իբրեւ աս կոտորածին յիշատակարան կանգնած էր:

Եւ կղզւոյն բոլորտիքն ըրած ճամբորդութենէն զատ նաեւ կղզւոյն ներսի կողմերն ալ քանի մը փոքր արշաւանքներ ըրին: Պանքս Հոս ձմերուկի, նարնջի, կիտրոնի, լիմոնի եւ ուրիշ տնկերու եւ ծառերու հունտ տնկեց, զորոնք մասնաւոր՝ նոյն վախճանաւ ժողված էր, եւ հիմա նոյններէն շատերը աղէկ յաջողած ու բազմացած են:

Յուլիսի 7ին ատաղձագործները ճամբայ ելլելու մտօք սկսան բերդը կործանել, եւ Գուգին Էնտէամուր նաւը խարխիսը վերցուց: Երկու նաւաստիք, որոնք որ աս զուարճալի կղզին մնալու մտօք ծածուկ նաւէն փախած էին, բռնութեամբ նորէն նաւ բերուեցան: Անոր հակառակ տեղացի ազնուականներէն Գուբիա անուամբ մէկը Գուգէն հրաման խնդրեց որ իր տասուիրեք տարուան տղուն հետ իրենց ճամբորդութեանն ընկերանայ: Երբոր նաւին առագաստները բացուեցան, գրեթէ կղզւոյն բոլոր բնակիչքը զիրենք վերջին անգամ տեսնելու համար ծովեղերքը խռնած էին, որոնք բարձրաձայն աղաղակներով իրենց վերջին բարեւը տուին: Գուբիան կղզիէն հեռացած ժամանակնին չկրցաւ արցունքը բռնել, բայց ետքէն իր տըրտմութեանը քաջասրտութեամբ յաղթելով, նաւապետին կենալու տեղն ելաւ եւ իրենց ետեւէն եկող քանի մը ծառակուրներու ծիծաղ երեսով նշաններ ըրաւ:

Գ. () Դահիդի կղզին թող տալէն ետքը Հոս Էնէնէ կղզւոյն հանդիպեցան, ուր որպէս զի ցամաք ելլեն եւ կղզւոյն ներսի կողմերը պտըտին, ստիպուեցան իբրեւ նոյն կղզւոյն բարեւելու ձեւ մը,

գլխէն մինչեւ կէս մէջքերնին մերկանալ: Գուգաս կղզւոյն Օրէէ թագաւորին՝ որուն հետ նոյն տեղւոյն սովորութեան համաձայն իբրեւ բարեկամութեան նշան, անուննին փոխած էին, Անգղիայի արծաթ ստակ եւ երկու հատ ալ անագէ թիթեղ, որոնց մէկուն վրայ իր անունը՝ իսկ միւսին վրայ ալ իրեն նաւին անունը գրոշմուած էր, պարգեւ տուաւ:

Հուահէինէյէն ալ ճամբայ ելլելով Ռւիէրէ հասան. հոս շատ սնտուկներ տեսան ըստ ամենայնի Հուահէինէ տեսածներնուն նման, զորոնք Գուբիան Ասորիոյ Կոնէ կ'անուանէր: Պանքս սընտուկներուն մէջինն իմանալու շատ հետաքրքիր ըլլալով, սնտուկի մը բերնին մէկ ծակէն ձեռքը մէջն երկնցուց, եւ հոն շատ լաթերու մէջ փաթթուած 5 ոտք երկայնութեամբ բան մը շօշափեց, բայց փաթթոցին մէջինը չկրցաւ իմանալ, ինչու որ Հնդկիներն առ քննութեան շատ մեծ տհաճութիւն կը ցուցընէին: Աս սնտուկներէն մէկուն մէջ շուրջ 3 ոտք երկայնութեամբ ծառակուրի կաղապար մը կար, որուն քով չորս հատ մարդու գանգեր կային: Գուբիան իրենց իմացուց որ Ռւիէրէացիք Պոլապոլա կղզին իրենց տակը նուաճած էին, եւ ան գանգերն ալ, որոնք որ Պոլապոլացուոց ղինուորական բրաբիոնն էր, իրենցմէ աւար առած էին:

Ճամբանին շարունակելով Պոլապոլա հասան, ուր որ Գուգ տեսակ տեսակ ուտելիքներ գնեց: Տեղացիք զիրենք շատ սիրով ընդունեցան, այնպէս որ թէ արբ եւ թէ կանայք բազմութեամբ իրենց չորս դին կը ժողովուէին. որպէս զի անոնց ծառայութիւն մը մատուցանեն, նեղ ճամբաներու մէջ բազմութիւնն իրենց ճամբայ բանալու համար մէկ կարգ կը շարուէր, իսկ այնպիսի տեղեր ուր որ բոկ ոտքով քալելը դժուարին էր, զիրենք կը նակնին առած կը տանէին: Աս կղզիներուն այցե-

լուծիւնները 3 շաբաթի չափ տեւեցին, եւ որովհետեւ Ուլիէզէա, Օդաճա, Պոլապոլա, Հուահէինէ, Դապաի եւ Մաւրուա կղզիները մէկգմէկու շատ մերձ էին, Գուգ զասոնք ամէնքը մէկ տեղ Ընկերութեան կղզի անուանեց: Աս կղզեցւոց հետ առուտուր ըրած ատեննին Գուբիաէն մեծ օգնութիւն գտան, որն որ իր նոր բարեկամներուն զօրութեան վրայ արտաքոյ կարգի կը պարծենար:

2. () Գոստոսի 9ին Օդաճաէն ճամբայ ելլելով 13ին Օհէզէրօա կղզին գտան, ուր որ կ'ուղէին ցամաք ելլել, բայց տեղացիք այնչափ թշնամութիւն ցուցուցին, որ Գուգ աւելի պատշաճ համարեցաւ նոյն դիտաւորութիւնը թողուլ եւ ճամբանին դէպ ի հարաւ շարունակել, որպէսզի (նոյն ատենուան դեռ յուսացուած) հարաւային ցամաք եկիրը գտնէ: Նոյն ամսոյն 25ին իրենց Անգղիայէն ճամբայ ելած օրերնուն տարեդարձը կատարեցին. իսկ 30ին գիսաւոր աստղ մը տեսան, եւ անմիջապէս Գուբիան սկսաւ աղաղակել թէ ասիկա Ուլիէզէացւոց համար շատ դժբախդ նշան մըն է, ինչու որ Պոլապոլացիք նոյն գիսաւորը տեսածնուն պէս անոնց վրայ պիտի յարձակէին եւ լերան մը վրայ պիտի վռնտէին:

Գուգ միտքը դրած ըլլալով որ Բարեյուսոյ դիւսուն վրայէն Անգղիայ դառնայ, որով աշխարհքիս բոլորտիքը դարձած կ'ըլլար, Ինտէպուր նաւը խաղաղական ծովուն հարաւային արեւմտեան կողմը դէպ ի Նոր Զելանդիա կղզին ուղղել տուաւ: Հոկտեմբերի 6ին երկիր մը գտան, որն որ անշուշտ Նոր Զելանդիայի մէկ մասը պիտ'որ ըլլար. հոս ծոցի մը մէջ պզտիկ գետի մը բերնին մօտ երկաթ նետեցին: Գուգ քանի մը հոգի հեան առած մակոյկով ցամաք ելաւ եւ մակոյկին քով չորս պահապան դնելէն ետեւ ինքն սկսաւ դէպ ի դաշտը յառաջանալ: Քիչ մ'ետքը չորս Հնդկ երկայն նիզակներով զինաւորած՝ մակոյկին վրայ

յարձակեցան, որպէսզի անոր տիրեն, թէպէտեւ նաւէն զիրենք տեսնելով մահոյցին պահապաններուն իմացուցին եւ անոնք ալ մահոյցը գետին ընթացիցը թող տալով սկսան փախչել, բայց Հնդիկներն իրենց գործողութիւնները յառաջ տանելով հարկ եղաւ որ օդի մէջ հրացան մը պարպեն: Հնդիկները դեռ աս զինուոյ զօրութիւնը չգիտնալով մէկէն զարմացած անշարժ մնացին, բայց ետքէն նորէն իրենց բանը յառաջ տարին: Երկրորդ հարուած մըն ալ դարձեալ օդի մէջ իրենց վրայ ամենեւին ազդեցութիւն չըրաւ, եւ իրենցմէ մէկն արդէն իր նիզակը նաւին խօթելու վրայ էր երբոր երրորդ հարուած մը զանի մեռած գետին պառկեցուց: Գուգ հրացանի ձայնը լսելով եղերք դարձաւ եւ եղածներն իմանալով հարկ համարեցաւ ցամաքը թողուլ, ուր որ Հնդիկներու բաղմութիւն մը ժողովուած մինչեւ երկրորդ առաւել ժողովք ընելու վրայ էին: Երկրորդ օրը նորէն ցամաք ելան որ իրենց հետ առուտուր ընելու երկրորդ փորձ մըն ալ ընեն. Գուգիան իր լեզուաւը, զորն որ իրենք ալ աղէկ կը հասկընային, սկսաւ զիրենք յորդորել, բայց օգուտ մը չունեցաւ, եւ իրենց պատասխանն ուրիշ բան չէր բայց եթէ թշնամութեան ձեւեր: Ասոնցմէ մէկը յանդգնեցաւ նաեւ երկու ընկեր ալ հետն առած ճամբորդներուն մերձենալ եւ քիչ մ'ատեն առուտուր ընելէն ետեւ մէկէն Կրինին հրացանը յափշտակեց եւ սկսաւ նոյնն իբրեւ յաղթանակ իր գլխուն վրայ դարձընել, որով իր միւս ընկերներն ալ աւելի համարձակութիւն ստացան: Գնդակի հարուած մը զինքը մեռած գետինը պառկեցընելով մնացած երկու Հնդիկներով եւ ուրիշ 30 հոգւով կռիւ մը սկսաւ, բայց հրացանի հարուած մ'իրենցմէ քանի մը հոգի վերաւորելով զիրենք ստիպեց որ գետէն անդին անցնին: Ճամբորդներն ասոնց հետ առուտուր ը-

նեւէն յուսաճատած երբոր ծոցէն դուրս կ'ելլէին,
 Հնդկաց երկու նաւերուն հանդիպեցան, որոնցմէ
 պղտիկը թիաւարելով կրցաւ փախչիլ, իսկ մեծն,
 թէպէտ եւ առագաստները ժողվելով եւ թիա-
 վարելով ուղեց ինքն ալ փախչիլ, բայց զիրենք
 ուշ տեսած ըլլալով չկրցաւ, եւ երբոր Դու-
 բիային հրաւերը չընդունուելով հրացան մը պար-
 պուեցաւ, ան ատեն ստիպուեցաւ կենալ, բայց
 յարձակման պատրաստուելով: Նաւին մէջ 7
 հոգի միայն կային, որոնց զէնքերն էին նաւին
 թիակները, քարեր եւ ուրիշ ասանկ քանի մը
 յարձակողական զէնքեր: Ճամբորդներն իրենք զե-
 րենք պաշտպանելու համար ստիպուեցան ասոնց
 վրայ կրակ ընել, որով չորսը մեռան. իսկ մնա-
 ցած երեքը ծով նետուեցան եւ սկսան լողալով
 փախչիլ, եւ անհաւատալի կատղութեամբ իրենց
 կռիւը յառաջ տարին մինչեւ որ վերջապէս ձեռք
 ինկան: Երբոր աս խեղճ պատանիները բռնուած
 նաւ բերուեցան, կարծելով թէ անմիջապէս մա-
 հուան վճիռ պիտի ընդունին, ահով դողով ե-
 րեսի վրայ դեռին ինկան: Բայց շուտ մ'իրենց
 զգեստ հագցուցին եւ առջեւնին կերակուր դրին.
 Դուբիան ալ զիրենք այնպէս մխիթարեց, որ վա-
 խերնին ուրախութեան դառնալով սկսան երգել:
 Երկրորդ օրն աս պատանիները ցամաք հանեցին
 յուսալով որ անոնց ձեռքովը տեղացւոց հետ կըր-
 նան ընտանութիւն մ'ընել. նոյն երկիրն անոնց
 թշնամեաց երկիրն ըլլալով իրենց աս վերջին
 փորձն ալ պարապի ելաւ: Ուստի եւ իրենց հար-
 կաւոր պաշարն ալ չգտնելով նոյն ծոցը Ադա-
 րուսիան թոյ անուանեցին, եւ անկից հեռացան:
 Թէպէտեւ նոյն երեք պատանիներէն, որոնք որ
 իրենց հայրենիքը հասած էին, յորդորուած, շատ
 Հնդիկներ իրենց նաւը մօտեցան, բայց ասոնցմէ
 մէկու մը հետ երկայն ատեն բարեկամութիւն
 ընելը գրեթէ անկարելի եղաւ: Զինաւորուած

Հնդիկներու գնդեր մեծ ծառակուրներու մէջ
 ժողովուած թռուտուր ընելու պատրուակաւ Ին-
 տէամուրին կը մերձենային, բայց միտքերնին նոյնն
 աւարել էր. երբեմն երբեմն անհրաժեշտ հարկ
 կ'ըլլար անոնց վրայ կրակ ընել: Ինչպէս անգամ
 մը ճամբան ձկնորսներու հանդիպելով իրենցմէ
 ձուկ գնելու ատեննին ասոնք Գուբիային Գաւէզո
 տղան յափշտակեցին եւ իրենց ծառակուրին մէջ
 առած՝ սկսան փախչիլ: Ասոնց աւարը ձեռքերնէն
 առնելու համար հարկ եղաւ որ կրակ ընեն, որով
 մէկը մեռաւ, եւ մէկալներն ալ շփոթութեան
 մէջ իյնալով Գաւէզոն կրցաւ ծով նետուիլ եւ
 լողալով պրծիլ: Աս տեղս, որն որ հրուանդան
 մին էր քէն-պէր-այսինքն Գող մանկանց անուա-
 նեցին: Ծովեզերքին քովէն ճամբանին յառաջ
 տանելով մեծ ծառակուրի մը հանդիպեցան, որն
 որ իրենց վրայ սկսաւ յարձակիլ: Աս ծառակուրն,
 որ իրենց մինչեւ նոյն ատեն տեսածներնէն
 ամենէն մեծն էր, $68\frac{1}{2}$ ոտք երկայնութիւն, 5
 ոտք լայնութիւն եւ $3\frac{1}{2}$ ոտք խորութիւն ունէր:
 Աս պատերազմող ազգին կռուիլը տեսնելու բան
 է. ասոնք դեռ կռուելու չսկսած քաջալերութիւն
 ստանալու համար զարհուրելի ձեւեր կ'ընեն, աչ-
 քերնին կը դարձնեն, արտեւանունքնին վեր կը
 բարձրացնեն, լեզունին դուրս կը հանեն անանկ
 որ զարհուրելի կերպարանք մը կ'ունենան. ետքէն
 կը սկսին պատերազմի երգն երգել, որն որ եր-
 կայն եւ տխուր հառաչանքով մը կը լմնայ: Աս
 երգին կանայք ալ կ'ընկերանան նոյն ձեւերն ի-
 րենք ալ ընելով: Գրգռելու համար հասարակո-
 րէն հետեւեալ խօսքը կը գործածեն. Հարոմէ
 Կարոմէ, Կարէ ուրա ու Բարոմ-Բարոմ օկէ. որն որ
 կը նշանակէ “Յառաջ գացէք, յառաջ գացէք,
 եւ մեր բադու-բադուովը զամէնքն ալ կը սպան-
 նենք”, Բադու-բադուն, որն որ իրենց մէկ ղէնքն
 է, կանանչագոյն թափանցիկ քարէ շինուած է,

կրակի թիակի ձեւ ունի սուր բերնով եւ կարծ
կոծով. աս զէնքը մօտանց պատերազմելու կը ծա-
ռայէ եւ այնպէս զօրաւոր է որ կրնայ մէկ հա-
րուածով մարդու գլուխ մը քախքախել: Ասկից
զատ ունին նաեւ մէկ ոտք երկայնութեամբ նոյն-
պէս քարէ շինուած տեսակ մը կացին, երկայն
նիզակ եւ շուրջ 5 ոտք երկայնութեամբ գաւա-
զան մը, որն որ մեր գեղարդներուն ձեւն ունի:

Է. Լս ժամանակներս Խնտէավուր գրեթէ ցա-
մաքէն քիչ մը հեռու խրեցաւ, բայց Գուգին յա-
ջողակութեամբն ու ճարպկութեամբը վտանգէն
ազատեցաւ: Նոյեմբերի 9ին Գուգ Կրինին հետ
հարկաւոր գործիքներն առած ցամաք ելաւ, որ-
պէսզի փայլածուն արեգական վրայէն անցնիլը
զննէ, որն որ ուղածնուն պէս կատարուեցաւ:

Գեկտեմբերի 5ին Աղղեաց ծոցը թող տուին,
նոյն ատեն հովի հանդարտութիւն մըն է տիրեց,
եւ Խնտէավուր ցամաքին այնչափ մօտեցաւ, որ
թէպէտեւ միշտ ալեաց խոխոջելուն ձայնը կար,
ի վերայ այսր ամենայնի տեղացիք եղբրքէն կըր-
նային իրենց հետ խօսիլ: Մակոյկը վար իջեցուցին
որ նաւին առաջը դարձնեն, թէպէտեւ կորս-
տենէ ազատելու յոյս ունեցող չկար: Բայց նոյն
ժամանակը ցամաքէն թեթեւ հով մը փչելու սկը-
սելով՝ զիրենք աս վտանգաւոր դիրքէն ազատեց:
Նոյն ամսոյն 30ին երկիր մը տեսան, որն որ Վան-
տիէմէնի երկրին Մարիամ հրուանդանն էր, ինչ-
պէս որ իրենք ալ նոյնը կը կարծէին, եւ 1770ին
Յունուարի 14ին Շարլոթ թագուհւոյն նեղուցին
մէջ հանգիստ խորշի մը մէջ երկաթ նետեցին, որ-
պէս զի նաւերնին նորոգեն: Հոս ուռկանով ձկի
մեծ բազմութիւն մը բռնեցին, մէկ անգամով մի-
այն գրեթէ 3 կենդինար: Անոյշ ջրի ընտիր աղբիւր
մըն ալ գտան: Երկրին մէջերը զննած ժամանակնին
Հնդիկներու ընտանիք մըն ալ գտան, եւ բացայայտ
նշաններով իմացան որ ասոնք մարդու միւս ուտե-

լու սովորութիւն ունին, բայց աս նիւթիս նկատմամբ երկրորդ ճամբորդութեան մէջ առելի պայծառ տեղեկութիւն պիտի ունենանք: Գուգ յարմար տեղ մ'ընտրելով ցից մը կանգնեց եւ վրան Անգղիացւոց ազգային դրօշը կախեց, եւ անունն ալ ի պատիւ իրենց թագուհւոյն Շարլոդի ծոց անուանեց: Աս հանդիսութեան ներկայ գտնուող Հնդիկներուն դրամ եւ սրածայր գամ պարգեւեցին, եւ թագուհւոյն կենացը համար քանի մը գինւոյ շիշ պարպելէն ետեւ, պարապ շիշերը գինին բերող Հնդկին պարգեւեցին, որն որ արտաքոյ կարգի ուրախութիւն ցուցուց:

Փետրուարի 5ին Նոր Զելանդիայի աս կողմն ալ թող տուին եւ երկայն ատեն ճամբայ ընելով 3 կամ 4 կղզիներու հանդիպեցան, որոնց ինչպէս նաեւ ուրիշ հրուանդաններու, գլուխներու, ժայռերու զանազան անուններ դնելով յառաջ գացին: Այսպէս Նոր Զելանդիային բոլորտիքն ամբողջ դառնալէն եւ ան նեղուցն, որ բոլոր Նոր Զելանդիան երկու մաս կը բաժնէ, եւ ետքէն Գուգի նեղուց անուանուեցաւ, գտնալէն ետեւ Նաւապիտութեան ծոցին մէջ փայտի պաշար առնելով՝ եւ ջրոյ տակառներն ալ լեցրնելով, ճամբայ ելան, այնու մտօք, որ Արեւելեան Հնդկաստանի վրայէն հայրենիքնին դառնան:

Ապրիլի 19ին Նոր Հոլանտան գտան, եւ 28ին Պոդանի ծոցին մէջ երկաթ նետեցին, ուր ցամաք ալ ելան, թէպէտ եւ տեղացիք ուղեցին ժանիքներով՝ ընդդիմանալ, բայց հրացան մը պարպուելով անտառը փախան: Ճամբորդները տեղացւոց պարպուած հիւղերուն մէջ մարդարիտներ եւ ուրիշ զարդարանքի վերաբերեալ առարկաներ ձգեցին, եւ քանի որ աս երկիրը կը գտնուէին ամենեւին փնաս մը չկրեցին: Տեղացիք նաւը բոլորովին անտարբերութեամբ կը տեսնէին, թէպէտեւ մինչեւ նոյն ատեն այնպիսի բան մը չէին

կրնար տեսած ըլլալ: Հոս տեսակ մը տափարակ
ձուկ բռնեցին, որն որ 180 լիտր (օգգա) կշռեց:

Գուգ շատ փութով ու հանճարով 1300 մղո-
նի ընդարձակութեան մէջ շարունակ նոր տեղեր
գտնելու վրայ էր, բայց յանկարծ Էնտէավուր
մեծ վտանդի մը մէջ ինկաւ: Յունիսի 10ին իրիկու-
նը ճամբորդները՝ յաջող հով մ'ունենալով եւ
ծովին խորութիւնն ալ 11 գրկաչափ ըլլալով, ի-
րենք զիրենք բոլորովին ապահովութեան մէջ կը
կարծէին եւ լրացեալ լուսնին լուսովը իրիկուան
ճաշը կ'ուտէին, երբոր իրենց ծանուցուեցաւ որ
ծովուն խորութիւնը 8 գրկաչափի ինջեր է, որուն
վրայ ամէնքն ալ խռոված իրենց պաշտօնին վաղե-
ցին: Բայց քիչ մ'ետքը ծովուն խորութիւնը 20
գրկաչափ գտնելով հանդարտեցան կարծելով որ
խութի մը վրայէն անցած են: Բայց կէս գիշե-
րէն երկու ժամ յառաջ յանկարծ նաւը խրելով
ժայռի մը վրայ նստեցաւ եւ անշարժ մնաց միայն
ծովուն ակիքներէն քիչ մը կը շարժէր: Ամէնքն
ալ զարհուրած՝ նաւին վրայ ելան, եւ կը վախ-
նային որ չըլլայ թէ կորաղեւնի ժայռ մ'ըլլայ, որն
որ իր սուր եւ հատու ծայրերովը կրնար նաւին
յատակը կտոր կտոր ընել: Շուտ մը առագաստ-
ները ժողվեցին, եւ ծովը չափելու համար մա-
կոյկները ինջեցուցին: Իմացան որ ժայռերու
շղթայի մը վրայ կը գտնուին, եւ նաւը երկու
ժայռի մէջ մտած է: Շուտ մը սկսան ամենայն
ճգամբ աշխատիլ որ նաւն աս վտանգաւոր գիր-
քէն ազատեն, բայց բոլոր ջանքերնին պարապ ե-
ղաւ: Ալիքներն անդադար նաւին կողին կը զար-
նէին եւ անոր տախտակները խորտակելով՝ ծով
կը թափէին: Միայն մակընթացութիւնը կրնար
զիրենք ազատել, բայց անոր ժամանակն ալ դեռ
հեռու ըլլալով, չէին յուսար որ նաւը մինչեւ
նոյն ատեն ալեաց ուժգին հարուածներուն դէմ
կարող ըլլայ դիմանալ: Չեւք զարկին ջրհանն-

րով նաւին մէջ մտած ջուրը պարպել, մէկ կողմանէ ալ իրենց բեռերն եւ նոյն իսկ ուտելեաց մէկ մասը ծով թափել, որով նաւն սկսաւ թեթեւնալ: Երկրորդ առտուն մակընթացութեամբ ծովը բարձրանալով՝ նաւն սկսաւ տեղէն շարժիլ: Բայց քանի որ ծովը կը բարձրանար այնչափ աւելի նաւը ջուր կ'առնուր, այնպէս որ չորս ջրհան նաւին ջուրը պարպելու չէին բաւեր: Քսանուչորս ժամ անդադար աշխատելէն ետեւ երբ որ ամէնքն ալ վերջին աստիճանի յոգնած՝ ալ չէին կրնար գործքերնին յառաջ տանիլ, յանկարծ յաջող հով մ'ալեաց օգնութեամբը նաւը ժայռին վրայէն հանեց: Շուտ մ'առագաստները պարզեցին եւ սկսան ցամաք մօտենալ: Ամսոյն 17ին հանդարտ նաւահանգիստ մը մտան որպէսզի եղած վնասները նորոգեն, հոս իմացան որ ժայռի կտոր մը նաւին ողնափայտը ճղքելով մէջը մտեր է, որն որ եթէ իյնալու ըլլար մեծ ծակ մը պիտի բացուէր եւ աւելի մեծ վտանգի մէջ պիտի իյնային:

Եւ ժամանակներս մէջերնին լնդագարութեան ախտը մտաւ որմէ թէ պաշտօնակալք եւ թէ հասարակ նաւաստիք առանց զանազանութեան կը բռնուէին, միայն նոյն ատեն որսացած ձկերու եւ կրաներու բազմութիւն մը, եւ գտնուած առատ բանջարեղէնները նոյն հիւանդութեան շուտով դադրելուն շատ օգնեցին: Նոյն տեղուան բնակիչներն ի սկզբան ճամբորդներուն այնչափ չէին մօտենար բայց կամաց կամաց սկսան անոնց քովը գալ: Օր մ'աս վայրենիներէն տասը հոգի Գուդին նաւն եկան, եւ հոն կրեայ տեսնելով, որն որ իրենց շատ հաճելի էր, խնդրեցին որ իրենց տրուի: Բայց խնդիրքնին չկատարուելով եւ բռնուութեամբ ալ չկրնալով առնուլ, բարկացած իրենց ծառակուրը ցատրեցին եւ ցամաք ելլելով բոլոր նոյն տեղուանքը ծածկող չոր խոտերուն կրակ տղին. վայրկենի մը մէջ խոտը սոսկալի եղանա-

կաւ բռնկեցաւ եւ ճամբորդաց ցամաք հանած կարասիներուն մէկ մասն այրեց: Ճամբորդները վայրենիներուն վրայ հրացան մը պարպելով՝ զիրենք անտառը փախցուցին: Քիչ մը վերջն անտառներուն մէջն ալ հրդեհ ելաւ, բայց վնաս մը չկրցաւ ընել, ինչու որ ճամբորդներն արդէն իրենց կահ կարասիքը նաւ բերած էին: Չորս կողմի լեռները գիշերներով սոսկալի հրդեհ մը պատած էր:

() Գոստոսի 4ին աս նաւահանգստէն ճամբայ ելան եւ ամիս մը նաւարկելէն ետեւ Նոր Կուիւնէա հասան. բայց տեղացւոց վայրենի եւ թշնամական վարմունքը թող չտուաւ որ կարող ըլլան իրենց հետ առուտուր ընել: Անկէ նաւը դէպ ի արեւմուտք ուղղեցին, եւ քանի մ'անձանս թ կըղզեաց առջեւէն անցնելով, Հոկտեմբերի 1ին Եաւա հասան, եւ Գին անոր Պաղամիա մայրաքաղաքը մտան: Ճամբան Հարգուրդ նաւապետին հանդիպեցան, որն որ արեւելան Հնդկաստան կ'երթար, եւ նորէն հայրենակցի մը հետ խօսելով եւ իրենց հայրենեաց վրայ լրեր առնելով շատ ուրախացան: Դուբիան եւ իր որդին, որոնք ճամբան հիւանդացած էին, ծովեզերքին վրայ եւրոպական սովորութիւններ տեսնելով՝ շատ կը զարմանային: Քաղաք մտած ատեննին տները, ճամբաները, կառքերն ու բնակիչքը, որոնց ամէնն իրենց համար նոր բաներ էին, զիրենք այնչափ ուրախացուցին որ հիւանդութիւննին մոռցան: Զանազան նորութեանց մէջ Դուբիան աս ալ գիտելով որ բնակիչները զանազան զգեստ հագած են եւ տեղեկանալով որ հոս իւրաքանչիւր ազգ իր սեպհական զգեստը կը հագնի, ինքն ալ իր կղզւոյն զգեստը հագաւ: Ասով շուտ մը քաղքին մէջ իր մէկ հայրենակիցը գտնելու ուրախութիւնն ունեցաւ: Բայց շատ չանցաւ ճամբորդներն աս Ասիայի երեւելի քաղքին խոնաւ օդին վնասակար

Հետեւութիւնն անձամբ փորձեցին: Գրեթէ քաղաքը բնակող բոլոր նաւաստիք Հիւանդ անկողին մտան: Դուբիային Հիւանդութիւնն աւելի եւս սաստկանալով, նոյնպէս իր որդին կուրծքի Հիւանդութիւն ունենալով, հարկ եղաւ զանոնք Գոսբեր կղզին տանիլ, ուր իրենց համար մասնաւոր վրան մը կանգնեցին: Պանքս երկու օր շարունակ քովերնին կեցաւ, թէպէտ եւ ինքն ալ տենդով մը սաստիկ տկարացած էր: Աս խոնաւ օդին առջի զոհը Մոնքուս գիտուն եւ փորձառու բժիշկն եղաւ: Աւելց շաբթուան մէջ ետեւէ ետեւ 25 հոգի թաղեցին, որոնց մէջն էին Դուբիան եւ իր Գաեէզօ որդին:

Վեկտեմբերի 27ին Ինտէպօլուր նաւը, զորն որ նորոգելու համար ցամաք հանած էին, նորէն ծով ինջեցուցին, եւ 1771ին Յունուարի 5ին Իշխանի կղզւոյն առջեւ երկաթ նետեցին 15ին դէպ ի Բարեյուսոյ գլուխը նաւարկեցին, եւ Մարտի 15ին հոն հասան: Ապրիլի 14ին Բարեյուսոյ գլուխէն ճամբայ ելլելով դէպ ի հայրենիք նաւեցին. ճամբան Ս. Հեղինէին հանդիպելով վերջապէս Յունիսի 10ին իրենց հայրենիքը, այսինքն Լիզարտի հրուանդանը տեսան, եւ երկրորդ օրը Տիւնէ նաւահանգստին մէջ երկաթ նետեցին, ուր Գուգ նաւը թող տուաւ:

Լսանկով լմնցաւ Գուգին առջի ճամբորդութիւնն, որն որ 3 տարի ու 18 օր տեւեց, երբեմն յաջող եւ երբեմն դժբախտ, բայց գրեթէ ամէն իրմէ յառաջ աշխարհքիս բոլորտիքն եղած ճամբորդութիւններէն աւելի յաջողն եղաւ: Իր հասնիլն ու իր ճամբորդութեան ստորագրութիւնն ամենուն բաղձանքը գրգռեց որ անոր տուած նոր ծանօթութեանց վրայ մանրամասն տեղեկութիւն ունենան: Իրեն աս ճամբորդութեամբը շատ անծանօթ երկիրներ քննուած, աշխարհագրական եւ ուսումնական ծանօթութիւնները շատցած էին,

դանազան երկիրներու, ինչպէս նաեւ անոնց բնակչացը բարուց ու սովորութեանց ստորագրութիւնն առհասարակ ամենուն հետաքրքրութիւնը շարժած էր: Աստղաբաշխական զննութիւններն երկնային մարմիններուն ենթադրութեանց վրայ շատ ընդարձակ տեղեկութիւններ տուին: Նաւագնացութեան գիտութիւնն իր վերջին աստիճանի կատարելութեան հասած համարուեցաւ: Հաստատուեցաւ որ ամենեւին հարաւային երկիր մը չկայ, կամ գոնէ եթէ կայ ալ նէ ոչ Նոր Զելանդիաի եւ ոչ ալ Նոր Հարաւային Վալեսի մասն է:

Գուգ նաւապետութեան պատուոյ հասաւ, արքունական ճեմարանը զինքն իր առանձին հաճութեամբն ու մեծարանօքը պատուեց, գիտնաւոր ու ձիրք ունեցող մարդիկ իր ընկերակցութիւնը կը փնտռէին: Իրեն երեւելի բարեկամներն եւ Սանտուիք կոմսն, որն որ նոյն ատեն ծովակալութեան գլուխն էր, նոյն իսկ Գէորգ Գ. թագաւորն իրեն հետ արտաքոյ կարգի յարգութեամբ կը վարուէին:



Գոռգին երկրորդ ամբողջութիւնը:

Ա. Հարաւային անձանթ երկրի մը գոյութեան գաղափարն եւ Գուգին Հարաւային ծովուն մէջ ըրած նոր գիւտերն ամենուն բաղձանքը գրգռեցին որ նոյն կողմերուն վրայ աւելի եւս ընդարձակ ծանօթութիւն ունենան: Անգղիայի թագաւորն եղածներուն վրայ գոհ ըլլալով, ուղեց որ նոյններն յառաջ տարուին, ուստի աս վախճանաւ երկու ամրաշէն նաւեր զնուեցան այսինքն Ռէզոլւիւշն եւ Ատուէնդուր, որոնց առաջինը 112 մարդ ունէր եւ Գուգին հրամանին տակ դրուած էր, իսկ երկրորդին Գոպիաս Գուրնոյ կը հրամայէր եւ 81 հոգի ունէր: Փորձը Գուգին սորվեցուցած

ըլլալով, թէ այսպիսի ճամբորդութեան մ'ինչ
բան ամենէն աւելի հարկաւոր է, չէ թէ միայն
նաւաստեաց դիւրութիւնը, զանոնք ընդագարու-
թեան ախտէն պահպանելն եւ Հնդիկներուն հետ
առուտուր ընելու բաներն հոգաց, այլ նաեւ ամէն
տեսակ անասուններ ու սերմեր առաւ, որպէս զի
մշակութիւնն ու կենդանաբուծութիւնը Հարա-
ւային ծովուն կղզիներուն մէջ յառաջ տանի որուն
մեծամեծ օգուտներն ետքի ճամբորդներն յայտնի
տեսան: Ծովակալը կրցաւ Պ. Վ. Հոտկէսը շա-
հիլ որ իբրեւ նկարիչ աս ճամբորդութեան մէջը
գտնուի, Պ. Ռ. Ֆորսդերն եւ իր որդին բնա-
պատմական հաւաքածոյքներ պիտի ժողովէին, եւ
աշխարհագրական համալսարանէն ալ Պարոն Ուալ-
լէս Ռէզոլիւշն նաւին իսկ Պ. Պայլէյն Ատուէն-
դուրին հետ խրկուեցան, աստղաբաշխական զննու-
թեանց տեսչութիւն ընելու համար, որ վախճա-
նաւ շատ գործիքներ եւ չորս հատ ժամանակա-
չափ առնուած էին:

Գուգին որոշմանը համեմատ աս ճամբորդու-
թեան վախճանն էր Ամբողջ երկրագունդն ամե-
նէն հարաւային աստիճանին վրայէն դառնալ, եւ
միանգամայն երբեմն երբեմն խաղաղական ծովուն
դեռ չպտրտցուած մասերուն երթեւեկութիւն ը-
նել, եւ հարաւային ցամաք երկիր մ'ըլլալուն
կամ չըլլալուն անլուծանելի խնդիրն որոշելու հա-
մար ամենայն ջանքն ի գործ դնել:

1772ին Յուլիսի 13ին երկու նաւերն ալ Բլի-
մաւթէն ճամբայ ելան եւ հարաւային արեւմտեան
զով հովով մը հասարակածն անցան: Հոկտեմ-
բերի 29ին Սեղանի լերը տեսնուեցաւ, բայց չկր-
նալով նոյն օրը նաւահանգիստ մտնել, ստիպուե-
ցան ան գիշերն եզերքին մօտ անցընել: Աս առ-
թով նոր երեւոյթ մը տեսան, այս ինքն բոլոր
ծովը կրակով ծածկուած էր: Գուգ ծովէն քա-
նի մը դժլ ջուր բերել տուաւ, որուն մէջ ան-

Համար գնդաձեւ թափանցիկ անասուններ տես-
նուեցան, որոնք պաղպաղակի (պիւլսը) գնդակներ
կը նմանէին, եւ մեծութիւննին հասարակ գնդա-
սեղի գլխին մեծութեան չափ էր: Երբոր ջուրը
հանդարտելու կը սկսէր, այնպէս կը կարծուէր
թէ անասնոց թիւը կը քիչնայ, եւ լոյսն ալ ան-
զգայի եղանակաւ աներեւոյթ կ'ըլլար. բայց ընդ
ջուրը շարժիլը լոյսն ալ նորէն երեւան կ'ելլէր:
Ջուրը ձեռքով շարժուած ատեն շարժողին մա-
տուրներուն վրայ լուսաւոր կայծեր կը կպչէին:
Աս անասուններով Ովկիանոսին մէկ մեծ մասը
ծածկուած էր, որոնք մէկ կողմանէ միւս կողմը
կը շարժէին եւ զիրենք շօշափող առարկաները
կը լուսաւորէին: Բոլոր ծովը բռնկածի պէս էր,
ալիքներուն ծայրը լուսակրի (ֆոսֆոր) կը նմանէր:
Իրենց նաւերուն քովերը մեծ լուսաւոր մարմին-
ներ կը շարժէին երբեմն կամաց, երբեմն շուտ,
մէյ մը կը մօտենային, մէյ մը կը հեռանային:

Բարեյուսոյ գլուխը Գուգ իմացաւ որ Գաղղիա-
ցիք երկիր գտնելու համար Հարաւային ծովը նա-
ւարկեր են, իսկ ութը ամիսի չափ յառաջ եր-
կու գաղղիացի նաւեր արդէն հարաւային լայնու-
թեան 48երորդ աստիճանէն 40 մղոն աւելի յա-
ռաջ գացեր են, բայց մերիկ մը զիրենք առեր
տարեր է: Նոյնպէս իմացաւ որ ուրիշ երկու
նաւեր ալ նոյն վախճանաւ մօտ ատեններ Մաւ-
րիտիոսէն ճամբայ ելեր են: Նոյեմբերի 22ին Գուգ
Սեղանի հրուանդանը թող տալով իր ճամբան
դէպ ի 2իրգումչիզիոն գլուխն ուղղեց: Ճամբան
սոսկալի ալէկոծութիւններու հանգիպեցան, որոնք
զիրենք զանազան վախերու մէջ ձգելէն զատ,
նաւերուն մէջ գտնուած անասնոց կորստեանը
պատճառ եղան: Բաց ասկից նաւաստիք սոսկալի
ցրտի հետ ալ պէտք էր որ կռուէին: Բայց հրա-
մանատարին խոհեմութիւնն ամեն վնասակար հե-
տեւութեանց առջեւն առաւ: Գեկտեմբերի 10ին

սոսկալի խոշոր սառույցներու պատահեցան, որոնք երկու մղոնի չափ շրջապատ ունէին, եւ 60 ոտք բարձր էին: Ֆուրնոյ նաւապետը կարծելով թէ ասոնք կղզիներ են, մօտենալու վրայ էր, բայց Գուգէն իր կարծիքին սխալ ըլլան իմանալով ետ կեցաւ:

Գեկտեմբերի 14ին նաւերը ցած սառուցի դաշտէ մը խափանուելով չկրցան յառաջ երթալ. եւ հազիւ 18ին աս վտանգէն իրենք զիրենք ազատած գտան, բայց միշտ աս սառույցէ լեռներու եւ դաշտերու մէջ ալէկոծութիւն կրելու վրայ էին, մինչեւ որ 1773ին Յունուարի 1ին լուսինը տեսնուելու չափ լուսընցաւ, որն որ Քարեյուսոյ գըլսէն ելլալնէն վեր անգամ մը միայն պատահած էր, որովհետեւ մշուշն այնպէս թանձր էր որ երկինքը կը մթնցընէր: Յունուարի 17ին հարաւային լայնութեան մինչեւ $67^{\circ}15'$ երորդ աստիճանը հասան, ուր որ սառույցն արեւելքէն դէպ ի արեւմուտք իրարու հետ հաստատուն միացած ըլլալով նաւերն ալ աւելի յառաջ չկրցան երթալ, ուստի Գուգ դէպ ի հարաւ աւելի յառաջ երթալու խորհուրդը մէկ դիմող տալով՝ դէպ ի հիւսիս դարձաւ, որպէս զի Գաղղիացւոց գտած նոր երկիրը տեսնէ: Փետրուարի 1ին հարաւային լայնութեան $38^{\circ}30'$ երորդ իսկ արեւելեան երկայնութեան $58^{\circ}7'$ երորդ աստիճանները հասան, ուր որ Գաղղիացւոց գտած, ինչպէս որ կը կարծուէր, երկիրը պիտի տեսնէին, բայց անանկ բան մ'իրենց աչքին չերեւցաւ: Գուգ Ովկիանոսին աս մասն ալ անցաւ, եւ սաստիկ թանձր մշուշի մը ժամանակ Ատուէնդուր նաւը կորսընցուց: Ամսոյս 23ին մինչեւ հաւարային լայնութեան 61 երորդ աստիճանը հասաւ, բայց հոս օդը գոց եւ փոթորիկ, նաւին բոլորափն ալ շարժուն սառույցի կտորներ պատած ըլլալով՝ դէպ ի հիւսիս նաւարկեց: Մարտի 13ին ու 14ին աստղաբաշխները զննութիւններ ընելով գտան որ հա-

րաւային լայնութեան $58^{\circ}, 22'$ երորդ իսկ արեւելեան երկայնութեան $136^{\circ}, 22'$ երորդ աստիճանին վրայ էին: Գուգ համոզուեցաւ, որ հարաւային ցամաք երկիր մը չկայ, անոր համար ալ իր ճամբան դէպ ի նոր Զելանդիա ուղղեց, որպէս զի իր մարդիկները հանգիստ գտնեն, նաւը նորոգէ, եւ Ատուէնդուրը փնտռէ: Մարտի 26ին Տուսքի ծոցին մէջ խարիսխ նետեցին: 117 օր առանց երկիր տեսնելու ծովու վրայ անցուցած, եւ 8660 մղոն ճամբայ ըրած էին: Յամաք ելած տեղերնին երկու հիւղեր տեսան, որոնց քով ծառակուր մըն ալ կար, զորն որ առջի օրը ծովու մէջ տեսած էին, բայց մէջի մարդիկները առանց իրենց մօտենալու միայն քիչ մը զարմացած նայելէն ետեւ՝ ելած գացած էին: Հիւղերուն մէջ նոր վառուած կրակ տեսնելով՝ իմացան որ հնդիկներն անտառ փախած են. ուստի անոնց մէջ քանի մը խաղալիք եւ ծառակուրին մէջն ալ կացին մը դրին, եւ իրենք երկրին մէջերն այցելութեան գացին: Դարձած ատեննին տեսան որ թող տուած բաներնին դեռ կեցած էին: Հոս ուղածնին չգրտնելով Տուսքի ծոցէն ելան եւ ուրիշ ծոցի մը մէջ խարիսխ նետեցին, ուր որ առատ ձուկ որսացին, եւ անտառներն ալ իրենց առատ վայրենի թռչուններ, վառելու եւ շէնքի փայտ կը մատակարարէր. նաւէն հազիւ հարիւր քայլ հեռու անոյշ եւ զով ջրի վտակ մը կը վազէր: Աստեղս գտնող պաշտօնակալի տեղակալին պատւոյն համար նոյն տեղը Փիքէրսհիլի նաւահանգիստ անուանուեցաւ:

() ր մը Զելանդացիներու բաղմութիւն մը նաւին մէջ գտնուած ատեն մեծ ծառակուր մ'երեւցաւ, որուն մարդիկները նոյն Զելանդացիներուն թշնամիներն ըլլալով Գուգին աղաչեցին որ նոյն ծառակուրը բռնութեամբ վռնտուի, բայց Գուգ աս բանս յանձն չառնելով, իրենք ծովը նե-

տուեցան եւ լողալով ցամաք փախան : Վերոյիշեալ ծառակուրը 30 հոգւով սկսաւ նաւին մերձենալ : ասոնց գլխաւորներէն մէկը, որն որ աղնիւնիւթէ շինուած վերարկու մը հագած էր, ձեռքն ալ կանանչ տունկ մ'ունէր, նաւին ծայրը նրստած սկսաւ իրենց բարձր ձայնիւ երգի նման ճառ մը խօսիլ : Երգը լմնցնելէն ետեւ պատասխանի սպասելու մը պէս զանազան ձեւեր ընելէն վերջը սկսաւ սպառնալ եւ երբեմն ցած ձայնով կը խօսէր երբեմն ալ յանկարծ ձայնը կը բարձրացնէր, քանի մը հառաչանքներ կ'ընէր եւ ետքէն լուռ կը կենար : Երբոր աս ամէն գործողութիւնները լմնցուց, Գուգ զինքը նաւը հրաւիրեց, որուն քիչ մ'ընդդիմանալէն վերջը բոլոր իրեն մարդիկներովը նաւը մտաւ, եւ զիրենք ըստ իրենց սովորութեան բարեւեց, այս ինքն քիթն անոնց երեսը կամ քիթը դպցնելով : Ասոնց հետ շուտ մը բարեկամացան եւ առուտուրի սկըսան : Աս Զելանդացիք, որոնք որ հարաւային կողմերէն կու գային, միւսներէն աւելի աղէկ հագւած էին : Թէ զարդերնին եւ Թէ զէնքերնին հարուստ, վրանին շան մորթով ծածկուած վերարկու մ'ալ ունէին :

Գուգ Տուսքի նաւահանգստին այցելութեան ելլելով, պատշաճ տեսած տեղերը բերած բոյսերէն տնկեց եւ սագ մըն ալ հոն թողուց : Ծովու որթի բաղմուծիւն մըն ալ բռնեցին, ուստի որ իրենց աղէկ ճարպի պաշար հոգացուեցաւ : Շարլոգ Թագուհիի ծոցը երթալու համար Մայիսի 11ին աս ծոցը թողուցին . եւ աս տեղերուն մօտ Ատվէնդուր նաւը ծովածոցի մը մէջ գտան : Հոս տնկած պարտեզնին ցեղապետի մ'ու իր 90 հոգւով ընտանեաց յանձնեցին, որոնք խոստացան, որ նոյնը մշակելը կը շարունակեն : Ծոցին արեւելեան կողմը մէկ արու եւ մէկ էգ այծ ցամաքի վրայ թողուցին, ինչպէս նաեւ մէկ արու եւ երկու էգ

խողեր Գաննիպալ ծոցը ձգեցին: Ասկից ետքը Գուգ ֆուրնոյ նաւապետին հետ որոշեց թէ ինչ կերպով ճամբանին պիտ'որ շարունակեն, միանալու կէտեր ալ սահմանելով: Թէպէտեւ ժամանակը ձմեռ էր, բայց Գուգ միտք ունէր դէպ ի հարաւ մինչեւ 46երորդ աստիճանը նորէն արշաւանք մ'ընել:

Յունիսի 17ին ամէն բան պատրաստ ըլլալով ճամբայ ելան, եւ Օգոստոսի 15ին Օսնապուրկ Մաիդէա կղզին հասան, եւ նոյն իրիկուն կրցան Օդահիդին ալ տեսնալ:

Բ. Աս կղզւոյն լեռները նոյն ատեն կէս մը մարը մտած արեգակէն ոսկեդոյն գունաւորուած եւ մշուշին հետ խառնուած էին: Բոլոր նաւաստիները նաւին վրայ վազեցին, որպէս զի այնչափ ատեն բաղձացած կղզինին տեսնելով քիչ մը սիրտին: Կարծես թէ վայրկենի մը մէջ բոլոր կրած տառապանքնին մոռցան, մէկէն տրամութիւնն ուրախութեան դարձաւ, ալ ոչ հիւանդութենէ եւ ոչ ալ մահուրնէ կը վախնային: Երկրորդ օրը ստուգիւ բանաստեղծներէ ստորագրուելու արժանի գեղեցիկ արշալոյս մը վայելեցին: Թեթեւ սիւգ մ'երկրին բուրած անուշահոտութիւնը դէպ ի իրենց նաւը կը բերէր, ու ծովուն ջուրը կը ծիծաղցրնէր: Կղզւոյն անտառներով ծածկուած լեռներն իրենց բարձրաբերձ գագաթները բարձրացուցած էին, որոնց վրայ սկսած էր արդէն ծագելու մօտ արեւուն պայծառութիւնը տեսնուիլ: Ծովուն մօտիկ պրակաւոր բլուրներու շղթայ մը կը տեսնուէր, որոնց դալարազգեստ դարերը կանանչ եւ մթադոյն գոյներու գեղեցիկ խառնուրդ մը կը կազմէին, իրենց ստորոտն ալ մարգագետին մը կը գտնուէր, որն որ հացի, եւ հնդիկ ընդուղի ծառերով ծածկուած էր: Բնութիւնը կարծես թէ դեռ քնոյ մէջ էր, եւ խաղաղ մթութիւն մը բոլոր երկիրը կը պատէր.

ծովը հանդարտ էր, միայն երբեմն երբեմն իր ալիքները թեթեւ մ'եղերքին կը զարնուէին:

Երբոր վարդապոյն արեւուն ճառագայթները դաշտերը լուսաւորելու սկսան, բոլոր կղզեցիք իրենց հիւղերէն դուրս վազեցին որպէս զի բնութեան սքանչելիքը տեսնեն: Բայց նոյն միջոցին իրենց հին հիւրերուն նաւը տեսնելով շուտ մը ծառակուրները ծովն իջեցուցին, եւ վայրկեանի մը մէջ ճամբորդներուն նաւը հարիւրաւոր ծառակուրներով պաշարուեցաւ, որոնց հետ առուտուրի սկսան իրենց քամերն ու ապակեղէն զարդերն անոնց բերած արմատներուն ու պտուղներուն հետ փոխելով: Աս կղզեցիներէն ոմանց, որոնք որ իրենք զիրենք ցեղապետ կ'անուանէին, կացիներ, շապիկներ եւ կարմիր փետուրներ պարգեւ տրուեցան: Բայց իրենց գողութեան մոլութիւնը երբեք չկրցան վերջացընել, եւ որովհետեւ մեծ արժէք ունեցող բաներ ալ գողցուած էին, Գուգ բոլոր հնդիկները նաւէն դուրս հանել տուաւ: Օդահիդիցիներուն մէջ շատ փոփոխութիւններ եղած էին: Գուգահա, որն որ կըղզւոյն մէկ մասին կը տիրէր, Ռէզովիւշնին հոն հասնելէն 5 ամիս յառաջ պատերազմով նուաճուած էր, եւ նոյն ատեն տիրող ցեղապետը Օդոոն էր: Նոյնպէս ուրիշ քանի մ'Անգղիացւոց բարեկամ ցեղապետներն ինկած էին, բայց Օդոոն ալ իրենց մեծ բարեկամութիւն ցուցուց:

Ընդոյս 24ին նաւերուն առագաստները բացուեցան, եւ երկրորդ իրիկունը Մադալաի ծոցը մտան, ուր որ նաւերուն վրայ արտաքոյ կարգի բազմութիւն խռնեցաւ, որոնք որ առջի ճամբորդութենէ ծանօթ էին: Հետեւեալ օրը Գուգ նաւապետը Օփարիէ գնաց, որպէս զի Օդոոն պցելութիւն ընէ:

Ճամբայ ելլելու վրայ էին, երբոր Գուգ իմացաւ, որ Վահէագուա ցեղապետն իր բոլոր ըն-

տանիրոջն իրեն այցելութեան կու գայ, անոր համար ճամբորդութիւնը երկրորդ օրուան թողուց: Վահէադուան շատ ցեղապետներով եւ մեծամեծներով երեւցաւ, եւ Գուգը մինչեւ ծովեզերք տարաւ, ուր վրանի մը յակ նստելով իրեն Սպանիացի նաւի մը գալը պատմեց: Խօսակցութեան մէջ Գուգին ժամացոյցը տեսնելով, շատ զարմանք ցուցուց ու ձեռքն առած կը ղններ եւ իրեններուն կ'ըսէր թէ ասի կրնայ խօսիլ, եւ երբ որ անոր գործածութիւնն ալ իմացաւ, սկսաւ նոյնը փոքր արեւ կոչել:

Ամէն բան պատրաստելէն վերջը Սեպտեմբերի 1ին Մադալաի ծոցը թողուցին եւ միւս կողմներուն այցելութեան ելան: Օվհարրէ կղզւոյն ցեղապետը Գուգին շատ սէր ցուցուց, եւ իր ամենէն աղէկ պտուղներն ու բանջարեղէնները անոր սեղանին համար պարգեւ խրկեց: Տեղացւոց հետ առուտուրը շատ խաղաղութեամբ յառաջ կ'երթար, բայց ամսոյն ճին յանկարծ ցամաք ելած տեղերնին մարդուն մէկը ձեռքը բեր մ'առած Գուգին վրայ վազեց, նոյնպէս Շքարմանն ալ, որն որ տունկ ժողվելու համար անտառ գացած էր, տեղացիք ձեռեցին եւ իր բաները յափշտակեցին: Աս գէպքերուս համար տեղւոյն բնակիչքը շատ ցաւ ցուցուցին եւ երբոր նոյնը թագաւորին ականջն ալ հասաւ, չէ թէ միայն բարձր ձայնիւ լացաւ, այլ նաեւ ինքը ղինք բոլորովին Անգղիացւոց ձեռքը յանձնեց, եւ իրենց հետ գողցուած բաները փնտռելու ելաւ: Իր հպատակներն ուղեցին աս բանս արգելել, բայց իր քոյրը ղինքը քաջալերեց, ուստի բոլոր կղզւոյն եզերքը գողերը փնտռելէն վերջը, թագաւորն ուղեց իբրեւ պատանդ Անգղիացւոց նաւը գալ, իրեն հետ եկաւ իր քոյրն ալ թէպէտեւ իրեն մէկ դուստրը լալով եւ երեսը խեցեմորթի կտորնեւրով վիրաւորելով ղինքն աս բանէս կուղէր ետ

կեցընել: Թագաւորը հանդարտութեամբ Անգլիացւոց հետ կէսօրուան կերակուր ուտելէն վերջը նորէն ցամաք հանուեցաւ, ուր որ իր հարիւրէն աւելի հպատակները զինքը ցնծալից աղաղակներով ընդունեցան: Շուտ մը այնչափ խողու պտուղ բերին, որ երկու նաւակ անմիջապէս լեցուեցան. գողցուած բաներէն միայն Շքարմանին որսի դաշոյնը ետ բերուեցաւ:

Երկրորդ օրը ճամբայ ելլալով Հուահաինէ հասան. հոս Օմաի անուամբ տեղացի մ'ուղեց իրենց հետ Եւրոպա երթալ, եւ խնդիրքն ընդունուեցաւ: Ասիկայ Եւրոպա հասնելէն ետեւ իր գործքը կապիկ խաղցընել էր: Թագաւորէն, Պանքսէն եւ ուրիշ երեւելի անձինքներէ աղէկ ընդունելութիւն գտաւ: Լոնտոնի մէջ այսպէս զբաղած ըլլալովն ալ, դեռ իր հայրենիքը մոռցած չէր եւ մեծ անձկանօք իր տեղը դառնալու վայրկենին կը սպասէր. մինչեւ որ վերջապէս շատ պարգեւներ առած հայրենիքը դարձաւ:

Եւ հասարակ ընկերութեան կղզիներուն բնակիչքը վախկոտ են, քանի մը դէպքերու մէջ բարձրագոյն էակի մը մարդազոհ կը մատուցանեն. բարեւ տալու համար քիթ քթի կը դպցընեն. ընդունած ինչ եւ իցէ պարգեւի մը համար շնորհակալ ըլլալ ուզած ատեննին նոյնը գլուխներնուն վրայ կը դնեն. գրեթէ ամենուն մատերէն մէկն՝ ոմանց նաեւ երկուքը կը պակասի, որովհետեւ սովորութիւն ունին իրենց մէկ մերձաւոր աղգականը մեռած ատեն մէկ մատերնին կտրելու: Իրենց երաժշտական գործիքներն են փող, որն որ կատարեալ մերինին նման է, եղեգէ սրինգ, որն որ չորս ծակ ունի, եւ քթով կը փչեն. իսկ թմբուկնին ծառի մը բունը պարպելով կը շինեն, որն որ պարապ տակառի ձայն ունի:

Ճամբորդներն ամսոյս 17ին աշխարհքիս աս մասը թող տալով դէպ ի արեւմուտք նաւարկե-

ցին եւ 23ին նոր երկիր մը գտան, զորն որ Հարուէի կղզի անուանեցին: Ասիկա $19^{\circ}, 18'$ հարաւային լայնութեան եւ $158^{\circ}, 4'$ արեւմտեան երկայնութեան աստիճաններուն վրայ կ'իյնայ: Հոկտեմբերի 1ին Միտտլէպուրկ հասան, ուր տեղացիներէն բարձրաձայն աղաղակներով ողջունուեցան: Առուտուն սկսաւ, բայց եղերքին վրայի մարդիկներն աւելի տալ քան թէ առնուլ կ'ուզէին, կերպասի ամբողջ ծրարներ նաւը կը նետէին առանց անոնց փոխարէն բան մը խնդրելու կամ այնպիսի բանի մը սպասելու: Պարտեզի տնկեր եւ ուրիշ քանի մ'օգտակար բաներ հոս թող տալէն ետեւ դէպի Ամսդերտամ նաւեցին, ուր որ նոյնպիսի ընդունելութիւն գտան, բայց որովհետեւ Գուգ իրեններուն արգելեց որ ալ կերպաս եւ ուրիշ բաներ չգնեն, անոր համար տեղացիք ալ սկսան բազմութեամբ խողեր, թռչուններ եւ պտուղներ բերել, զորոնք սրածայր գամերու հետ կը փոփոխէին:

Հոկտեմբերի 7ին ճամբորդութիւնը նորէն շարունակուեցաւ եւ 21ին Նոր Զելանդիա հասան, ու Սեղանի գլխէն 8 կամ 10 մղոն հեռու երկաթ նետեցին: Գուգ հոստեղի ցեղապետին երկու արու՝ եւ երկու էգ խող, չորս հաւ, երկու աքաղաղ, ամէն տեսակ տնկերու սերմեր եւ 10 մատ երկայնութեամբ դամ մըն ալ պարգեւեց. աս վերջինն աւելի հաճելի եղաւ քան թէ միւս բոլոր տուածները: Զանազան փոթորիկներու պատճառաւ ծովեղերքին բոլորափքը թափառելէն վերջը Շարլոթ թագուհւոյն ծոցին մէջ խարխալ նետեցին. բայց Ատուէնդուր նաւը սաստիկ փոթորիկով մ'իրենցմէ բաժնուեցաւ, եւ անկից վերջն ալ չկրցան միանալ: Գուգ հոս ձգած անասունները դիտելով ամէնն ալ աղէկ վիճակի մէջ գտաւ, բաց ի երկու այծերէն, զորոնք տեղացի մը սպաննած էր, ցանկի մէջ տնկած բոյսերնին

ծաղկած էին: Իրենց հոս եղած ատեն Գուգին ականջը տրտունջ մը հասաւ թէ Ռէզոլիւշնի մարդիկներէն ոմանք տեղացւոյ մը հիւղը կողոպտեր են: Անմիջապէս գողը գտնուեցաւ, եւ տեղ մը կապուելով ցեղապետին եւ անոր հպատակներուն առջեւը ծեծուեցաւ: Հովի պակսութեամբ չկրնալով նաւահանգստէն ելլել, քանի մը պաշտօնակալք նոյն պարապ միջոցին փոքր արշաւանք մ'ըրին ուրիշ նոր գիւտեր ընելու համար: Աս արշաւանքին մէջ Ջելանդացւոց բիրտ բարուցը մէկ օրինակը տեսան: Այս ինքն տղայ մ'իր մօրը գլխուն քար մը նետեց, որովհետեւ իրմէ հացի պտուղ ուզած էր եւ ան ալ անմիջապէս չէր տուած. երբոր մայրը զինքը պատժելու համար իրեն վրայ կը վազէր իր ամուսինէն հարուած մ'ընդունեցաւ: Նոյն պաշտօնակալները ծովեզերքին վրայ դեռ նոր սպաննուած պատանեկի մը գլուխն ու մարմինը տեսան, իսկ սիրտը գաւազանի մ'անցուած ու ծառակուրի մը մէջ դրուած էր: Գլուխը նաւ բերին, զորն որ Գուգ տեսնէնելով զարհուրեցաւ մնաց, բայց ուզելով համոզուիլ թէ արդեօք Ջելանդացիք ստուգիւ մարդու միս ուտելու սովորութիւն ունին, նոյն գլխէն երկու կտոր բաժնեց եւ նաւի մէջ գտնուող քանի մը Ջելանդացիներու տուաւ, որ ուզածնին ընեն. անոնք ալ առնելնուն պէս խորովեցին եւ կերան: Իտիտէէ օդահիդիցին ասի տեսնելով սարսափեցաւ մնաց, եւ այնչափ ցաւեցաւ նոյն խեղճ պատանիին վրայ, որ սկսաւ լալ, եւ նոյն Ջելանդացւոց ալ դառն յանդիմանութիւն մը տուաւ: Աս ալ իմացան որ իրենք չէ թէ կերակրոյ կարօտութեան համար, այլ պարզապէս իրենց թշնամւոյն դէմ ունեցած սաստիկ ատելութեան եւ վրէժխնդրութեան համար նոյն վայրենի գործքին ձեռք կը զարնեն, անոր համար միայն պատերազմի մէջ բռնուած գերիներուն մարմինը

կ'ուտեն. ինչպէս որ նոյն պատանին ալ պատե-
րազմի մէջ դերի բռնած եւ ծառակրով կղզւոյն
նոյն կողմը բերած էին, որպէս զի հոն մէջերնին
խնճոյք մ'ընեն: Աս դժբախտ դէպքին փորձը
ճամբորդներն անձամբ ալ փորձեցին, ինչպէս որ
ետքէն պիտի տեսնենք: Թէպէտեւ չէին յուսար
որ Ատուէնդուրը հոն գայ, բայց ի վերայ այսր
ամենայնի Գուգ ճամբայ ելլալէն յառաջ նորէն
միանալու համար պէտք եղած կարգադրութիւն-
ները ֆիւրնոյ նաւապետին գրելով նոյնը շէի մէջ
դրաւ, ու ծառի մը տակ թաղել տուաւ:

Գ. Նոյեմբերի 26ին Նոր Զելանդիաէն ճամբայ
ելան, եւ դեռ եղբւրքէն չհեռացած կէս ժամ մէյ
մը թնդանօթ մը կ'արձակէին, որ եթէ Ատուէն-
դուրը մօտերն է, լսէ եւ իրենց գայ, բայց հե-
տեւութիւն մը չունեցաւ: Քիչ մը վերջը սառոյ-
ցէ դաշտերն ու կղզիներն երեւան ելան, եւ 67°, 5'
երորդ աստիճանին վրայ աս սառոյցներէն պա-
շարուեցան, որոնք երթալով կը շատնային, եւ
ազատիլն անկարելի կ'ըլլար, թէ որ երկու յա-
ջող պարագաներ չունենային, այսինքն՝ նախ եթէ
որ ծովը խաղաղ չըլլար, եւ երկրորդ եթէ մըշ-
տընջենաւոր օր մ'ունեցած չըլլային: Մշտնջե-
նաւոր օր ըսելնուս պատճառն ան է, որ նոյն լայ-
նութեան աստիճաններուն վրայ եւ ոչ ժամ մը
կատարեալ գիշերային խաւար ունեցան: Ինչու
որ միշտ մէկ լուսոյ երեւոյթ մը մէկալին կը յա-
ջորդէր, այնպէս որ կէս գիշերէն ժամ մը յառաջ
առանց կանթեղի գրելու չափ լոյս կ'ունենային:

Այսպէս Ովկիանոսին հարաւային մասը որչափ
որ կարելի էր պտրտելէն վերջը, բոլոր բնագէտ-
ները հաստատեցին, որ հարաւային բեւեռն ա-
ռանց մէջ տեղն երկիր մը գտնուելու սառոյցով
պատած է: Աս ժամանակներս Գուգ նաւապետը
հիւանդացաւ, եւ ի սկզբան իր նաւաստիքը չվհա-
տեցընելու համար չուզեց յայտնել, բայց անով

հիւանդութիւնն ան աստիճանի ծանրացաւ, որ
 ամբողջ շաբաթ մ'իր ապրելուն ամենեւին յոյս
 չկար: Իրեն առողջանալու ժամանակը նախն մէջ
 թարմ ուտելիք չգտնուելով, եւ իր ստամոքսն ալ
 աղած կերակուրներէն դարչելով Պարոն Գորս-
 դէրին մէկ սիրելի շունը մորթեցին եւ եփեցին,
 ուսկից որ աղէկ թարմ միս եւ արգանակ շի-
 նուեցաւ, աս կերակրով Գուգ նորէն իր առջի
 զօրութիւնն ստացաւ: Մարտի 11ին Ռէզոլիւշըն
 Զատիկի կղզին հասաւ, որն որ 29°, 5' երորդ հա-
 բաւային լայնութեան եւ 109°, 47' արեւմտեան
 երկայնութեան աստիճանին վրայ կ'իյնայ: Հոս
 քանի մ'որ մնացին, տեղացիք արեւմտեան կողմի
 կղզիներուն բնակչացը թէ բնութեամբ եւ թէ
 վարմունքով շատ կը նմանէին: Երկիրը հազիւ
 պարէն եւ վառելու նիւթ կրնար տալ, խարիսխ
 ձգած տեղերնին ալ փտանգաւոր էր: Գուգ Զատ-
 կի կղզին թող տալով Ս. Քրիստօֆինա կղզւոյն Ռէ-
 ղոլիւշըն նաւահանգստին մէջ խարիսխ նետեց կե-
 ցաւ. հոս ալ գողութիւնը Ընկերութեան կղզի-
 ներուն պէս յաճախ էր, առուտուրի մէջ կ'ու-
 ղէին զիրենք խաբել: Քանի մը հոգի առուտուրի
 պատճառաւ նաւը մտան, որոնցմէ մէկն երկաթէ
 աշտանակ մը յափշտակելով իր ծառակուրը փա-
 խաւ: Գուգ հրամայեց որ նոյն ծառակուրին վրայ
 կրակ ընեն, բայց արգելեց որ գնդակ չնետեն,
 իրեն վերջի հրամանը հնդիկներուն աղմուկէն
 չլսուելով գոյն երրորդ հարուածին մեռած դե-
 տինը փռուեցաւ: Ծառակուրին մէջ բաց ի գո-
 ղէն ուրիշ երկու հոգի ալ կային, ասոնցմէ ծե-
 րագոյնն սկսաւ սպանուողին արիւնը ծիծաղելով
 ծով թափել, իսկ միւսն, որն որ սպանուողին որ-
 դին էր, մեծ ցաւով եւ սարսափմամբ մեռելին
 վրայ կը նայէր: Երկուքն ալ մէկտեղ մարմինը
 ցամաք հանեցին եւ անտառ տարին, բայց քիչ մը
 վերջը թմբուկի ձայն մը լսուեցաւ եւ հնդիկնե-

րու բազմութիւն մը տէգերով եւ բիրերով զինաւորուած եղերք վաղեց: Գուգ աս գժբախտին մահուանը վրայ շատ ցաւած էր, որովհետեւ չէր ուզեր տեղացիներուն հետ արիւնահեղ գործողութիւն մը սկսիլ, ուստի ամենայն կարելի բարեկամութեան նշաններով եւ քանի մը պարգեւներ ալ տալով ջանաց իրենց բարկութիւնն ու վախն անցընել, որն որ իրօք ալ յաջողեցաւ: Ասկէ դէպ ի Օդահիդի ճամբայ ելան եւ 19 շաբաթ շարունակ ծովու վրայ անցուցին: Ճամբան զանազան պղտիկ կղզիներու հանդիպեցան, որոնցմէ չորս հատը նոր եւ դեռ անծանօթ էին: Գուգ զանոնք իր առջի հրամանատարին պատուոյն համար Սիր Հուկ Փալլիսէր անուանեց: Աս կղզիները ըստ մեծի մասին կորաղիոնի ժայռեր են: Ամենուն ծանօթ է որ կորաղիոնը որդի մը գործքն է, որն որ իր զանգուածն աւելցընելով իր բնակութիւնը կը տարածէ: Աս անասնիկը՝ որն որ ի սկզբան հաղիւ պարզ աչքով կը տեսնուի, ժայռէ շէնք մը կը շինէ, եւ նոյնը ծովուն անդունդէն սկսելով մինչեւ մակերեւոյթը կը հասցընէ, եւ մարդիկներու բնակութեան համար կայարան մը կը պատրաստէ: Աս կորաղիոնի կղզիներուն վրայ, որոնցմէ խաղաղական ծովուն մէջ անթիւ անհամար բազմութիւն մը կը գտնուի, ամբողջ ցեղեր կը բնակին, որոնց կերակուրն ուրիշ բան չէ բաց եթէ ձուկ, քանի մը տեսակ տունկ եւ տեսակ մը շուն, որն որ միայն խոտ կ'ուտէ, անոր համար ալ համով միս մ'ունի:

Ապրիլի 22ին Օդահիդի հասնելով Մադալաի ծոցը խարիսխ նետեցին, ուր տեղացւոց հետ առուտուրը նորէն սկսաւ եւ շատ գիւրութեամբ ամէն տեսակ թարմ պարէն կը գտնէին, մանաւանդ Ամստերտամ կղզւոյն կարմիր փետուրները ծախսելով, որոնք հոս շատ յարգի էին: Գուգ կղզւոյն պրցելութեան ելլելով յառաջ-

ուրնէ բոլորովին տարբեր վիճակի մէջ գտաւ, քաղաքականութիւնը ծաղկած եւ մեծ շարժման մէջ էր: Մեծամեծ ծառակուրներ կը շինուէին, նոյնպէս նոր հիւղեր կը կանգնուէին, որոնց բոլորտիքը մեծ խողեր կ'արածուէին: Աս ամէնը տեսնելով Գուգ երթալն ուշացուց: Օդոռ թագաւորին ալ այցելութեան երթալով, ճամբան ծովուն մէջ 300էն աւելի ծառակուրներ տեսաւ, որոնց ամէնն ալ մէկ գծի վրայ շարուած կեցած էին, եղերքին վրայ ալ զինուորներու բազմութիւն մը կը տեսնուէր: Աս տեսարանը Գուգին քիչ մը վախ բերաւ, բայց այսու ամենայնիւ համարձակութեամբ կղզեցւոց խուռն բազմութեան մէջ ցամաք ելաւ: Թագաւորին թոռներէն մէկն եւ Թովհա ծովապետն իրեն դիմացն ելան, եւ իր ձեռքերէն բռնած զինքը բազմութեան մէջէն անցուցին, որոնք ուրախութեան աղաղակներով երկու կարգ կը բաժնուէին: Թագաւորին ունկրնդութեան տեղը հասնելուն պէս, գետինը կերպաս մը տարածեցին եւ Գուգը վրան նստեցընելէն վերջը թագաւորը կանչելու գացին: Գուգ ուղեց անձամբ թագաւորին դիմացն երթալ, բայց Թովհան գրեթէ բռնի արգելեց: Գուգ անկից ետ դառնալու ատեն թագաւորին թոռանը հանդիպելով իրեն հարցուց որ թագաւորն ո՞ւր է, ան ալ պատասխան տուաւ թէ խռովութեան մը համար երկրիս ներսերը գացած է, եւ Գուգին ալ խրատ տուաւ որ իր նաւակն երթայ, որուն Գուգ անսաց, բայց անկից յառաջ իր մարդիկները ժողվել տուաւ:

Այն միջոցին ժամանակ ունեցաւ կղզեցւոց նաւատորմիդը զննելու, որուն մեծամեծ ծառակուրները վրաններով եւ դրօշներով զարդարուած ահագին կերպարանք մ'ունէին: 160ի չափ մեծ ծառակուրներ կային 40—50 ոտք երկայն, 170 հատ ալ աւելի պզտիկ ծառակուրներ, որոնց ամէն մէկ

կայմը մէկ առագաստ եւ մէկ վրան ունէին: Ամէնն ալ իրենց պատերազմական զգեստնին հագած էին. ցեղապետներուն զգեստն երեք կտոր կերպասէ կը կազմուէր, որոնք մէջ տեղերնին ծակ մ'ունէին, եւ ան ծակէն երեքն ալ վրայէ վրայ գլուխնին կանցընէին. ամենէն վրայի կերպասն որն որ ամենէն երկայնն էր ճերմակ գոյն ունէր, մէջինը կարմիր, իսկ տակինն, որն որ ամենէն կարճն ալ էր, թուխ գոյն մ'ունէր: Զրահներն ուռիով հիւսուած ու փետուրներով եւ անասնոց ժանիքներով ծածկուած էին: Ոմանք սաղաւարտի տեղ գլուխնին հինգ ոտք բարձր գլանաձեւ խոյր մ'ունէին, որն որ թռչնոց գեղեցիկ փետուրներով զարդարուած էր: Նաւաստիք, որոնք 8000ի չափ կային, բիրերով, բրիչներով, սրածայր նիզակներով, աղեղներով, նետերով, եւ մեծ քարեր նետելու պարսատիկներով զինաւորուած էին: Աս զինուորներն ի պատիւ Անգղիացւոց նաւական կրթութիւն մ'ըրին պատերազմ մը ձեւացընելով, որն որ Անգղիացիները շատ զարմացուց, եւ հին ատենուան Յունաց ծովական պատերազմին շատ կը նմանէր:

Սաղաւարտի ծոցին մէջ կեցած ատեննին տեղացի մը ջրոյ տակառ մը գողնալու ժամանակ բռնուեցաւ: Գուգ զասիկա Ռէզոլիւշնն խրկեց եւ բանտ դրաւ, եւ նոյն անարգ վիճակի մէջ Օդոնին եւ ուրիշ ցեղապետներուն ցուցուեցաւ: Օդոնն աղաչեց որ իրեն թողութիւն տրուի, բայց Գուգ իրեն աղաչանքը մերժեց ըսելով որ ինչպէս որ իմ նաւաստիքս տեղացիներէն բան գողցած ատեննին խստիւ կը պատժուին, այսպէս ալ պէտք է որ ձերիները մեզմէ բան գողցած ատեննին պատժուին. աս պատճառը զինքը համոզուց եւ նոյնն իր ժողովրդեան ալ իմացուց: Ուստի գողն եզերք վրաններուն քովը բերուեցաւ, պահակն ալ հոն եկաւ, եւ յանցաւորը ծառի մը կապուե-

լով 24 գաւաղանի հարուած ընդունեցաւ : Ետքէն Գովհան ժողովուրդը խրատեց որ ալ ասկէ ետեւ գողութիւն չընեն : Իրենց վրայ աւելի եւս տպաւորութիւն մ'ըլլալու համար, նաւաստիք զինուորական հանդէս մ'ըրին եւ գնդակով լեցուած հրացան պարպեցին :

Ճամբայ ելլալու օրերնին դասալիք նաւաստի մը կղզին մնալու մտօք ծով նետուեցաւ եւ սկըսաւ լողալով փախչել : Հուտ մը ստուգուեցաւ որ նոյն իսկ թագաւորը զինքն աս գործքիս յորդորած էր, եւ տեղացիք ալ եթէ փախչելու ըլլար երկրին մէջերը զինքը պիտի պահէին : Բայց Գուգ ետեւէն մարդ հասցընելով բռնել տուաւ, եւ թէպէտ վրան շատ կը գթար, բայց զինուորական կարգը պահելու համար երկու շաբաթ շղթայի դարնել տուաւ :

Սակից վերջը ճամբորդները Հուահէինէ կղզւոյն Օվհարրէ նաւահանգիստը խարխիս նետեցին, ուր յառաջուան բարեկամական յարաբերութիւնը տեղացւոց հետ նորէն սկսաւ : Բեւեռներն եւ ուրիշ վաճառքները հատած սոյառած ըլլալով հոս նորէն դարբիններու ձեռքով բեւեռներ շինեցին : Հատ ցաւով աս տեղացիներէն ալ բաժնուելով ճամբանին շարունակեցին, եւ Ուլիէդէա հասան, ուր քիչ մ'ատեն կեցան : Հոս Գուգ Գոողաւի անուամբ ցեղապետի մը հանդիպելով, որն որ իր երկրին գիցաբանութիւնը քաջ գիտէր, առիթ ունեցաւ իրեն հետ իրենց կրօնին վրայ խօսակցելու : Առ հասարակ աս արքիպեղագոսին ամէն կղզիներուն կրօնը տեսակ մը բաղմաստուածութիւն է : Իւրաքանչիւր կղզի իր գիցաբանութիւնն ունի, բայց ամէնն ալ կը հաւատան որ Բարձրագոյն էակ մը կայ, որն որ տիեզերքն ստեղծած է, թէպէտ եւ ամէն կղզի նոյն Էական մասնաւոր անուն մը կուտայ : Աս բարձրագոյն չաստուծմէ, զատ Օս-Մարրաոյ չաստուծը ծովու արաբիչ կը

Համարուի, որն որ ուրիշ գիշերէ կը կառավարուի: Օ-Մատուլէէ չաստուածն ալ արեգակն ստեղծած է, եւ գեանաշարժ պատճառողն ինքն է: Արեգակն մէջ ուրիշ չաստուած մըն ալ կը բնակի Դոդոգոմո-Հորորիթթէ անուամբ, որն որ արեւը կը կառավարէ, եւ գեղեցիկ դէմք մ'ունի, մազերն ալ մինչեւ ոտքը կը հասնի: Ար կարծեն, որ մեռնողներուն հոգիներն արեւուն մէջ կ'երթան, հոն բնակելու համար, ուր որ հացի ծառի պտուղ, եւ խոզ կ'ուտեն, որոնք եփուելու կամ մաքրուելու հարկաւորութիւն չունին: Գարձեալ ըստ իրենց կարծեաց, իւրաքանչիւր մարդ իր մէջը հոգեւոր շնչաւոր էակ մըն ալ ունի, որն որ Գէէ կ'անուանուի: Աս էակը, մարմինը մեռնելէն ետքն ալ դեռ կ'ապրի, եւ փայտեղէն քանդակներու մէջ կը բնակի, որոնք գերեզմանին չորս կողմը կը դրուին: Լուսինը Օ-Հէէննա անուամբ չաստուածուհիէ մը ստեղծուած է, եւ անկից ալ կը կառավարուի: Աստղներն ալ Գէգգո-Մագորոու չաստուածուհիէն ստեղծուած են. իսկ հովերը Օրրէէ-Օրրէէ չաստուծմէն կը կառավարուին: Բաց ի աս երկրորդական աստուածներէն, երրորդ կարգի ուրիշ շատ աստուածներ ալ կան, որոնցմէ ոմանք չար աստուածներ կը համարուին, որոնք որ մարդիկները քնացած ատեն կը մեռցընեն: Հնդիկները բարի աստուածներուն աղօթք կ'ընեն, բայց առանց ձայնի. այնպէս որ իրենց աղօթք ընելը միայն բերաններնուն շարժելէն կ'իմացուի: Այնպէս կը կարծեն որ երբոր քուրմն աչքն երկինք կը բարձրացընէ, աստուածութիւնն իր վրայ կ'իջնայ եւ իրեն հետ կը խօսակցի, առանց տեսնուելու, եւ առանց լսուելու: Առջի կարգի աստուածներուն խորոված խոզեր, թռչուններ եւ ուրիշ կերակուրներ կը զոհեն, բայց աւելի ստորին աստուածներուն՝ մանաւանդ չարերուն ամենեւին զոհ չմատուցուիր: Ա'ըսեն թէ աս չար աս-

տուածններէն ոմանք անբնակ կղզի մը կը բնակին, ուր որ հսկայ եւ այլանդակ մարդու կերպարանքով կ'երեւան, եւ ան եղերքին մօտեցողները կը կլեն:

Յունիսի 14ին Ուլիէդէաին նաւահանգստէն ելլելով Հովէ կղզւոյն առջեւէն անցան, եւ նոր կղզի մըն ալ գտան, զորն որ իրենք Բալմերսդըն անուանեցին: Յունիսի 20ին անծանօթ երկիր մը տեսնուեցաւ, ասոր եղերքը մօտենալով բնակիչքը բիրտ եւ թշնամի գտան: Հրացան պարպելով չկրցան զիրենք վախցընել, եւ մէկը Գուգին տէգ մը նետելու չափ բաւական մօտեցաւ, բայց տէգն անոր ուսերուն վրայէն անցաւ գնաց. Գուգ քիչ մը կեցաւ նայեցաւ, եւ իրեն վրայ կրակ ընելն արգելեց, անանկով յանդուգն Հնդիկն ապատեցաւ: Աս տեղս վայրենիներու կղզի անուանեցին: Ասկից ալ ճամբայ ելլելով, շատ պզտիկ կղզիներու առջեւէն անցնելէն վերջն ամսոյս 26ին Ռոդդէրտամ կղզւոյն, զորն որ տեղացիք Անամոքա կը կոչէին, հիւսիսային կողմը խարիսխ ձգեցին: Աղզւոյն ներսերն այցելութեան ելլելով, երբոր ետ դարձան, նաւը տեղացւոց բերած պտուղներով վը լեցուած գտան, բայց միտ դրուեցաւ որ վիրաբոյժնին մէջընին չէ, որն որ տեղացւոց բարեմտութեանը վրայ վստահանալով առանձին որսի գացած էր: Ասիկայ իր որսացած 12 բադերովը ծովեղերը դարձաւ, եւ տեսաւ որ մակոյկը հոնկից տարուեր է: Աղզեցիք, որոնք որ իրեն ինչ վիճակի մէջ ըլլալն իմացած էին, իր չորս կողմը ժողվուեցան. իսկ ինքը մակոյկը տեսնելու համար պարապ տեղ բլրի մը վրայ ելլալէն վերջն, իրենցմէ ծառակուր մը վարձու բռնեց, որպէս զի անով կարենայ նաւն երթալ: Բայց ծառակուր մօնելու ատեն կղզեցիք իրեն բադերն ու հրացանը ձեռքէն յափշտակեցին, եւ իր երթալն ալ արգելեցին: Ասկից սարսափած նորէն բլրին վրայ ելաւ,

բայց հոն ալ կղզեցիք իր քովը ժողովուրդով ինչ որ ունէր կողոպտեցին, եւ աւելի չարագոյնն ընելու կը սպառնային: Աիրաբոյժն ինքը զինքը պաշտպանելու համար զէնք չունենալով՝ գրպանէն ահուափորիչներու պատեան մը հանեց եւ սկըսաւ նոյնն իբրեւ կրակի զէնք մ'իրենց ցուցնել. տեղացիք ասկից խափուելով երեք քայլի չափ ետ քաշուեցան, բայց միշտ նիզակնին դէպի իրեն դէմ ուղղած կը բռնէին: Աիրաբոյժն ստուգիւ կը յաղթուէր, եթէ որ բաղմուծեան մէջէն երիտասարդ մ'իրեն օգնութեան չհասնէր. ասիկայ համարձակութեամբ մը բաղմուծեան մէջ նետուելով վիրաբոյժն իր պաշտպանութեան տակ առաւ, եւ իրեն քանի մը պտուղ տուաւ որպէս զի քիչ մը կազդուրի: Նոյն միջոցին ճամբորդներուն նաւակը ցամաք հասնելով բոլոր կղզեցիք աներեւոյթ եղան, բաց ի ան երիտասարդէն եւ իր հօրմէն, որոնց մարդասիրութիւնն առատ պարգեւներով վարձատրեցին:

Հոս իմացան որ մօտերս կղզիներու շղթայ մը կայ, որոնցմէ կրցան մէկ քանին տեսնել, դարձեալ կղզիներու խումբ մըն ալ գտան, որուն տարածութիւնն երեք լայնութեան եւ երկու երկայնութեան աստիճան կը բովանդակէր: Գուգաս կղզիներն իրենց բնակչացը ընտանի բնութեանն եւ հաճելի վարմանցը համար Բարեկամութեան կղզիք անուանեց:

Գ. Ղամբանին դէպ ի արեւմուտք ուղղելով Յուլիսի 1ին պզտիկ կղզի մը հասան, որն որ իր բաղմութիւ կրեաներուն համար, Արեայի կղզի անուանեցաւ: Նոյն ամսոյն 16ին բարձր երկիր մը հասան, եւ երկու օր ասոր եզերքը պտրտելէն վերջը Մալէգոլլոյ կղզւոյն մէկ նաւահանգստին մէջ խարիսխ ձգեցին, զորն որ Գուգ Սանտուիչի նաւահանգիստ անուանեց: Ի սկզբան բնակիչներն այնպէս կ'երեւային, որ թշնամական ոգի ունե-

նան, բայց Գուգին բարեկամական վարմունքովը շուտ մը հաշտուեցան, եւ առուտուրի մէջ շատ պատուով կը վարուէին: Շատ թուիւ էին, արտաքոյ կարգի պլանդակ, եւ իրենց վարմունքը կապկի շարժումներուն կը նմանէին:

Վաւերը բաց ծով ելլալուն պէս ուրիշ զանազան կղզիներու հանդիպեցան, որոնց անուններ տուին: Գուգ աս կղզիներէն մէկը շատ հաւնելով, եւ միանգամայն ջրի ու փայտի ալ սաստիկ հարկաւորութիւն ունենալով, ուզեց ցամաք ելլալ: Եղբրք մօտենալնուն պէս տեղացիք ուզեցին ճամբորդներուն նաւակը ցամաքի վրայ քաշել, բայց Գուգ նոյնն արգելելով, իրենք ալ խորհուրդ տուին որ դէպ ի ծոցէն վեր յառաջ երթան: Գուգ իրենց խորհրդին անսալով գեղեցիկ եղբրքի մը քով կղզիներու բազմութեան մ'առջեւ ցամաք ելաւ եւ ձեռքը դալար ճիւղ մը բռնած դէպ ի կղզիները սկսաւ յառաջանալ, եւ տեղացիներէն շատ մօտեմական եւ քաղաքավարական ընդունելութիւն գտաւ: Թէպէտ եւ այսչափ բարեկամութիւն կը ցուցնէին, ի վերայ այսր ամենայնի Գուգ միշտ զասոնք դիտելու վրայ էր, մանաւանդ իրենց ցեղապետին շարժումներն, ինչու որ ամէնքն ալ աղէղներով, նետերով, նիւզակներով, տէգերով եւ բիրերով զինաւորուած էին, եւ ցեղապետնին սաստիկ կը բաղձար որ ճամբորդներուն նաւակը ցամաք քաշուի, եւ իրենց տուած քանի մը պարգեւները պաղուծեամբ ընդունած էր: Ուստի Գուգ նաւակ սկսաւ դառնալ տեղացւոց նշան ընելով որ նորէն կը դառնան, բայց իրենք անոնց երթալն արգելեցին, եւ երբոր ճամբորդները նաւակը կը մտնէին, ոմանք կռիւ ընելու սկսան, ոմանք ալ նաւաստեաց ձեռքէն թիւրը յափշտակել կ'ուզէին: Գուգ իր հրացանը ցուցնելով, քիչ մ'ատեն սկսած գործերնէն ետ կեցան, բայց քիչ մը վերջն իրենց

վրայ քարերու, նիզակներու եւ նետերու տարափ
մը թափելու սկսաւ: Գուգ իրեններուն հրամայեց
որ կրակ ընեն, բայց հազիւ երկու հրացան պար-
պելով կրցան զիրենք եղերքէն վնասել ու ծա-
ռերու եւ թփերու ետեւը փախցընել, ուստի
որ դեռ քար կը նետէին: Ասոնցմէ չորսը կիսա-
մահ գետինն ինկան, բայց քիչ մը վերջն երկու-
քը ոտք ելան ու սողալով անտառը փախան: Ճամ-
բորդներն երկու վիրաւոր միայն ունեցան: Գուգ
աս տեղւոյս անունը Մատնիչներու գլուխ դրաւ:

Ասկից ճամբայ ելալով շատ կղզիներու բազ-
մութեան մէջ պտըտելէն եւ հոն իրենց զննու-
թիւններն ընելէն ետեւ, ջուր ու փայտ առնելու
համար եւ միանգամայն հարաւային կողմերը նո-
րէն զննելու մտօք Նոր Զելանդիա գացին: Սեպ-
տեմբերի 4ին երկիր մը հասան եւ երկրորդ օրը
գեղեցիկ նաւահանգստի մը մէջ խորիսխ ձգե-
ցին, ուր որ աղէկ ընդունելութիւն գտան: Ասոնց
հետ առուտուր ընելու ատեն նաւաստիք իրենց
բազմութենէն նեղուելով, կլոր գիծ մը քաշեցին
եւ տեղացւոց հրամայեցին որ անկից ներս չմտնեն,
անոնք ալ ճշդիւ հրամանը կատարելով գծին
չորս կողմը շարուած առուտուր կ'ընէին. բայց
որովհետեւ նաւաստիք ալ իրենց մէկ ծերը շատ
կը նեղէին, ինքն ալ ճամբորդներուն նմա-
նելով կլոր գիծ մը քաշեց, եւ նաւաստեաց ար-
գելեց որ ներս չմտնեն ու բոլորակին մէջ տեղը
նստած սկսաւ առուտուր ընել: Աղլւոյն բո-
լորտիքը պտըտելով իմացան որ շատ ընդարձակ
է. իր քանի մը յատկութեանցը համար Գուգ
աս կղզին Նոր Գալէտոնիա անուանեց: Հոս մին-
չեւ Նոյն ատեն դեռ անծանօթ եղող զանազան
անկեր ժողովուեցան: Հովի հանդարտութիւն մը
զիրենք նորէն վտանգի մէջ ձգեց ժայռի մը զառ-
նուելու, բայց հրեղէն երեւոյթ մ'իրենց հոգն
ու վախը փարատեց: Աս երեւոյթն ուրիշ բան

չէր բայց եթէ արեւուն սկաւառակին մեծութեանը չափ աղօտ լուսով գնդակ մը, որն որ ճայթելով երկնագոյն բոց մ'արձակեց, ճայթելէն յառաջ փայլուն կայծեր տալով: Աս երեւոյթը գրեթէ ի հարկէ զով հով մը կ'աւետէր, որն որ իրօք ալ շատ չանցաւ երեւցաւ: Աս հովին օգնականութեամբը ճամբանին դէպ ի արեւմտեան հարաւ շարունակեցին, եւ հարուստ մարգագետիններով բայց անբնակ կղզւոյ մը հանգիւպեցան, որն որ Նորֆոլքի կղզի անուանեցաւ:

Ս երջապէս Հոկտեմբերի 18ին Նոր Զելանդիայի Շարլոդ Թագուհւոյն ծոցին մէջ խարիսխ նետեցին, ուր որ Գուգ նաւը նորոգել տուաւ: Ինչպէս որ վերը պատմած էինք, Գուգ Ատուէնդուրը գտնելու համար աս կողմերս շիշ մը Թաղած էր. աս շիշն իր Թաղուած տեղը փնտռելով չկրցան գտնել, ասկից իմացան որ Ատուէնդուր իրենց երթալէն ետքը հոն եկած եւ շիշը գտած պիտ'որ ըլլայ: Նոյեմբերի 10ին ճամբայ ելան, եւ մինչեւ ամսոյս 27ը զանազան լայնութեան աստիճաններուն վրայ պտըտելէն վերջը Գուգ աս Ովկիանոսին մէջ ալ ուրիշ երկիր գտնելէն յուսահատեցաւ: Անոր համար որոշեց որ Մակելլանի նեղուցին արեւմտեան բերանը մտնէ: Գեկտեմբերի 17ին ուղած տեղը հասաւ, բայց հոս երկիրը յառաջուան տեսածէն շատ տարբեր էր: Բարձր, քարուտ եւ առանց կանանչութեան լեռեր կը տեսնուէին. որոնք սուր գագաթներ, եւ զարհուրելի զառիվայրներ ունէին. բոլոր երկրին կերպարանքն անբեր ու վայրենի էր: Այսու ամենայնիւ ամէն նաւահանգստի քով կրցան ջուր եւ փայտ գտնել. վայրենի թռչուններ ու սագեր բազմութեամբ կը գտնուէին: Գուգ առանձին կղզի մը վրայ որսի ելլալով սագերու մեծ բազմութիւն մ'որսաց, որոնք որ փետուր փոխելու ժամանակնին ըլլալով չէին կրնար թռչիլ,

անոր համար եօթանասուն հատի չափ մէկէն սպան-
նուեցան: Աս դէպքիս պատճառաւ նոյն կղզին
Սագերու կղզի անուանեցաւ: Գուգին տեղակալն
ալ նոյն օրը 40 սագ որսաց, եւ ծովու 300 հաւ-
կիւթ ժողվեց, որն որ նաւաստեաց շատ հաճելի
կերակուր մ'եղաւ: Ճամբանին շարունակելով Տէ-
րութեանց երկիրը հասան, ուր որ դարձեալ ե-
րեք մաս բաժնուած որսի ելան, առջի մակոյկը
ծովու առիւծ պիտի որսար, իսկ միւսները թռչուն
պիտի որսային: Ծովառիւծ որսալու համար ամէն
տեղ կը յարմարէր, որովհետեւ ծովեղբրքն ա-
սոնցմով ծածկուած էր, եւ այնպիսի աղմուկ մըն
ալ կը հանէին, որ լսողը կը կարծէր թէ կղզւոյն
մէջ կովերու եւ ցուլերու բազմութիւն մը կայ:
Այնպէս ընտանի կամ ապուշ էին, որ գաւազա-
նով միայն կրնային սպաննուիլ: Ասոնք 10—12
ոտք երկայն են, եւ 700—900 լիտր կը կշռեն:
Մէկ քանին սպաննուելով ստամոքսներնուն մէջը
10—12 հատ կլոր, ծանր եւ մարդու բռան կըր-
կին մեծութեամբ քարեր գտնուեցան:

Գուգ 1778ին Յունուարի 25ին եղբրքին քովէն
մինչեւ 60երորդ հարաւային լայնութեան աստի-
ճանը նաւարկելէն վերջը, որոշեց որ ալ հայրե-
նիքը դառնայ, մանաւանդ որ նաւը նորոգելու
հարկաւորութիւն ունէր, եւ առագաստներն ու
պարէններն անգործածելի եղած էին: Այսու մտք
դէպ ի Բարեյուսոյ գլուխը նաւարկեց, ուր որ
կրցաւ Ատուէնդուրին վրայ տեղեկութիւն առ-
նուլ, եւ Սեղանի ծոցին առջեւ Մարտի 22ին խա-
րիսխ նետեց: Ասկէ նորէն ճամբայ ելլելով, շատ
կղզիներու հանդիպելէն ետքը, վերջապէս Յուլիսի
30ին Ռէզոլիւշըն Բորդամութ մտաւ: Գուգին աս
երկրորդ ճամբորդութիւնն 3 տարի եւ 18 օր
տեւեց, եւ այսչափ ժամանակուան մէջ 20,000
մղոն տեղ պտրտեցաւ:

Գուգին իբրեւ ծովու ճամբորդ ունեցած համ-

բաւն ու միանգամայն իր մարդասիրութիւնն իրենն պատիւը հասարակութեան մէջ աւելի եւս բարձրացուցին, եւ ամէն մարդ կը բաղձար իր ըրած գիւտերուն վրայ ծանօթութիւն ունենալ: Թագաւորն իր գոհ ըլլալը ցուցնելու համար իրեն հասնելէն 9 օր ետքն իրեն նաւապետի պատիւ տուաւ, եւ անկից երեք օր ետքը Արինուիկի հիւանդանոցին մէջ նաւապետի պաշտօն մըն ալ տուաւ, որով գործնական ծառայութենէ պատւով ելաւ: Աս երկրորդ ճամբորդութիւնն ալ Գուգ ինքն անձամբ գրեց, որուն մէջ ինքը զինքը շատ պարզ մէկը կը ցուցնէ, որն որ աւելի իր՝ քան թէ զարդ կը փնտռէ: 1776ին Փետրուարի 29ին ինքն արքունական ճեմարանին անդամ ալ ընտրուեցաւ, եւ անոր վրայ շատ չանցաւ ոսկի շքադրամով զարդարուեցաւ, զորն որ ընդունելու ատեն Սիր ճոն Փրինկլէն իր վրայ գովեստ մը խօսեցաւ: Ահաւասիկ աս վիճակի մէջ կը գրտնուէր Գուգ երբոր առիթ ունեցաւ երրորդ ճամբորդութիւն մըն ալ ընելու, բայց նոյնը պատմելու սկսելէն յառաջ կ'ուզենք հոս աս ճամբորդութեան մէջ իրեն ընկերացող Ատլէնդուր նաւին իրմէ բաժնուելէն վերջն ունեցած խեղճ ճակատագիրն ու մինչեւ Անգղիա հասնելու ժամանակ իրեն պատահածներն համառօտիւ աչքէ անցընել:

Ե. Ըս նաւն Ամստերտամ կղզիէն ճամբայ ելլալով Նոր Զելանդիա հասաւ եւ անոր եղերքին քովէն նաւարկելով մինչեւ Գուրնակայնի գլուխը յառաջ գնաց: Հոս մըրկէ մը բռնուելով, որն որ իր առագաստները պատռեց, երեք օր ծովուն մէջ տեղը մնաց, եւ միանգամ ընդ միշտ Ռիզոլիւշընէն բաժնուեցաւ: Նոյեմբերի 4ին հաղիւ կըցաւ մերձաւոր ցամաքն, որն որ Բալլիսէրի գլուխ կը կոչուէր, մօտենալ. ասկից ալ Գոլաիզի ծոցը մտաւ, որպէս զի քիչ մը ջուր եւ ուտելիք առնու: Ճամբանին շարունակելով շատ դժուա-

բուժեամբ վերջապէս Շարլոդ Թագուհւոյն անցքը (Գուգի անցք) հասան: Հոս ցամաք ելլալով Ռէզոլիւշնին կանգնած վրաններուն հետքերը գտան եւ հին ծառի մը բունին վրայ աս խօսքերը գրուած տեսնալով թէ “Ասոր տակը փնտռեցէք,” գետինը փորեցին եւ շիշ մը գտան, որուն մէջ Գուգին Ֆուրնոյ նաւապետին գրած թուղթը կար, որն որ իրեն կը ծանուցանէր թէ Ռէզոլիւշն Նոյեմբերի 3ին հոն հասած՝ եւ քանի մ’օր նոյն նեղուցին բերանն իրենց սպասելէն վերջը 24ին անկից ճամբայ ելած է: Ուստի ասիկա իմանալով Ֆուրնոյ նաւապետն ամէն բան ի գործ դրաւ որ կարելի եղածին չափ շուտով ճամբայ ելլէ: Գեկտեմբերի 17ին բաւական ջուր ու փայտ առնելէն վերջը ճամբայ ելլալու հրամանները տրուեցան, բայց քիչ մը բանջարեղէնի պարէն ժողվելու համար նաւակ մը ցամաք խրկեց: Աս նաւակին մէջ կային 11 հոգի, որոնց գլուխն էր Պր. Ռովէ պաշտօնակալն, որուն հրամայուած էր որ նոյն իրիկուն ետ դառնայ, ինչու որ հետեւեալ առտուն ճամբայ պիտի ելլային: Բայց անցաւ բոլոր գիշերն, անցաւ նաեւ առտուանցւան մէկ մասը, եւ դեռ նաւակը չերեւցաւ: Ֆուրնոյ վախնալով, որ չըլլայ թէ դժբախտութիւն մը պատահած ըլլայ, ետեւէն Պր. Պուրնէյին հրամանատարութեան տակ քանի մը նաւաստիներով եւ 10 զինուորներով մակոյկ մը խրկեց, իրեն հրամայելով որ նախ արեւելեան ծոցը մտնէ, եւ անկից խոտի ծոցն անցնի, ուր որ Ռովէ ցամաք ելած պիտի ըլլար, եւ եթէ հոն ալ նաւակի հետք մը չի գտնէր, ան ատեն արեւմտեան եղբրքէն անցնելով նաւը դառնայ: Պուրնէյ գնաց, եւ գիշերը կոխած ատեն ետ դարձաւ եւ իրենց դժբախտ ընկերներուն պատահածը պատմելով դամէնքն ալ սարսափեցուց: Պուրնէյին պատմածներն ասոնք էին: “Գեկտեմբերի 18ին նաւէն շաժնուելով յաջող հովով

մը շուտ մ'Երկայն կողին անցայ: Ճամբան ամէն ծոցերուն քովէն անցնելով դիտակով դիտեցի, բայց նաւակի հետք մը չկրցայ տեսնել: Մէկ ու կէս ժամ այսպէս պտրտելէն վերջը ձախ եզերքը ցամաք ելայ, որպէս զի հոն կէս օրուան կերակուրնիս եփենք, ինչու որ հետերնիս միայն չոր միս առած էինք, նոյն միջոցին շնորհիւ մը տեսայ, որն որ դիմացի եզերքին վրայ կը վազէր: Միտն եփուելուն պէս նորէն մակոյկ մտանք, եւ քիչ մը վերջն եզերքին ծայրը հասանք, ուր որ Հընդիկներու գեղ մը կար,:

“Շուտ ցամաք մտնելու ժամանակնիս քանի մը Զեւանդացիք եզերք եկան, եւ մեզի սկսան նշան ընել որ ետ դառնանք, բայց մենք իրենց խօսքին մօտիկ չընելով սկսան տհաճութիւն ցուցընել: Եզերքին քով ճ հատ ցամաք հանուած կրկին ծառակուրներ՝ եւ շնորհիկներու բազմութիւն մըն ալ կար, որոնք որ կ'երեւայ թէ մասնաւոր հոն ժողովուած էին: Տասնապետի մ'ու 5 նաւատիներու հետ ցամաք ելլալով մնացածները մակոյկը պահպանելու համար հոն թող տուի: Բոլոր հիւղերը պտրտեցայ, բայց բան մը չգտայ, որն որ ինծի կասկած կու տար: Երեք կամ չորս ճամբաներ կային, որոնք որ անտառի մէջ կանդնուած ուրիշ հիւղերու կ'առաջնորդէին, բայց որովհետեւ առջի հիւղերը զմեզ սիրով ընդունած էին, ուստի աւելի եւս խուզարկութիւն ընելն աւելորդ սեպեցի: Եզերք դառնալու ատեննիս Զեւանդացի մը քովերնիս երկայն նիզակներու կապոց մը դրաւ, բայց տեսնելով որ մենք նոյնը շատ հետաքրքրութեամբ կը զննենք, առաւ ուրիշ տեղ մը դրաւ եւ առանց հոգ ընելու ելաւ գնաց: Իրեն քանի մ'ուրիշ ընկերներն ինծի շատ զարհուրած կ'երեւային, ասոնցմէ մէկուն քամ ուրիշի մ'ալ հայլի մը տուի: Գիտակով բոլոր եզերքը դիտեցի, բայց ոչ մակոյկ, ոչ ծառակուր

եւ ոչ ալ բնակիչ մը կրցայ տեսնել: Ուստի բաւական սեպեցի երկու հրացան պարպել տալ, որպէս զի եթէ մերինները հոս գտնուին մեր գալն իմանան: Նորէն մակոյկ մտնելով ծովեզերքին արեւելեան կողմն ալ պտրտեցայ եւ ուրիշ պզտիկ գեղ մը հասանք, որուն բնակիչները զմեզ հրաւիրեցին որ ցամաք ելլանք: Ասոնց հարցուցի որ մեր նաւակն ինչ եղած է, բայց անոնք ինծի անանկ ձեւացուցին որ իբրեւ թէ անոր վրայ բան մը չգիտնան: Ամէնքն ալ ինծի բարեմիտ կ'երեւային, եւ մեզի շատ ձուկ ալ ծախեցին: Եզերքին քովէն ճամբանիս շարունակելով մէկ ժամ ետքը խոտի եզերքին մօտ տեղ մը հասայ, ուր որ մեծ ծառակուր մը տեսայ, որն որ ցամաքի վրայ քաշուած էր, մէջն ալ երկու հոգի ու շուն մը կար: Յոյս ունէի, որ մեր նաւակին վրայ տեղեկութիւն մը կ'առնում, բայց ան երկու Զելանդացիք զմեզ տեսնելուն պէս ծառակուրէն դուրս ցատքեցին, եւ անտառներու մէջ փախան: Ան ատեն մենք ալ ցամաք ելանք, եւ մեծ սարսափով եզերքին վրայ մեր նաւակին կտորները գտանք, որոնք կտոր կտոր եղած էին, քանի մը հատ հողաթափներ ալ գտանք, որոնցմէ մէկն իմացանք որ Ռովէին հետ դացող Աոտ-Հուս պաշտօնակալին էր: Նոյն միջոցին նաւաստիներէն մէկն ինծի մնի կտոր մը ցուցուց, եւ կը կարծէր որ մերիններէն հոն բերուած աղած մնի կտոր մ'ըլլայ, բայց ետքէն տեսնուեցաւ որ թարմ միս էր: Ես շան միս կը կարծէի, ինչու որ Զելանդացւոց մարդակեր ըլլալը դեռ չէի գիտեր, բայց շատ չանցաւ ասոր ստոյգ ըլլալուն ալ համոզուեցայ):

“Նշեցրին վրայ 20 հատ կողով տեսանք, որոնցմէ ոմանք խորոված մսով, ոմանք ալ վայրենի ձարխոտի արմատներով լեցուած էին, որն որ իրենց քով մեր սովորական հացին տեղ կը ծառայէ: Խուզարկութիւննիս շարունակելով ու-

րիշ հողաթափի եւ ձեռքի մըն ալ պատահեցանք, աս ետքինն իմացանք որ Գոմաղոյ Հիլլ նաւաստւոյն էր, ինչու որ անոր վրայ նաւաստեաց սուվորութեան համաձայն, սեւ գունով Գ եւ Հ գիւրերը նկարուած էին: Անտառ ալ մտանք, բայց ուրիշ նոր բան մը չկրցանք գտնել: Ետ դառնուած տեն շուրջ 4 ոտք շրջապատով կլոր փոսի մը պատահեցանք, որն որ հողով ծածկուած էր եւ հողն ալ նոր փորուած կ'երեւար: Քովերնիս բահ չունենալով անպիտան դանակով մը սկսանք հողը խառնել, բայց մէջի եղածը չկրցանք իմանալ, որովհետեւ նոյն միջոցին մերձաւոր բլրի մը վրայ շատ ծուխ տեսնուելով՝ շուտ մ'իմ մարդիկներու հրաման տուի որ մակոյկ դառնանք, կասկածելով որ գուցէ նոյն ծուխը տեղացւոց կողմանէ ժողովուելու եւ մեր վրայ յարձակելու համար նշան մ'ըլլայ: Նոյնպէս գիշերն ալ, որն որ հարկաւ վրայ պիտի հասնէր, զիս կը ստիպէր որ անօգուտ խողարկութիւններով ժամանակ չկորսուեցրնեմ, այլ շուտով ճամբայ ելլամ,:

“Նոյն Խոտի ծոցին կից եղող ուրիշ ծոցի մը բերանը չորս ծառակուր եւ եղբրքին վրան ալ Հնդիկներու գունդ մը տեսանք, որն որ մեր ցամաք մօտենալը տեսնալով բլրի մը վրայ քաշուեցաւ: Բլրին գագաթը մեծ կրակ մը վառուած եւ անոր չորս կողմը Հնդիկներու բազմութիւն մը պատած էր: Չորս ծառակուրները ջրի մէջ արձակ ըլլալով, կասկած ունէի որ գուցէ անոնց մէջ մարդ պահուրտած ըլլայ, անոր համար ասոնց վրայ հրացան պարպել տուի, եւ իմացայ որ բոլորովին պարապ էին: Նոյն ատեն բլրին վրայի Հնդիկները սոսկալի աղաղակ մը հանեցին զմեզ դիմելով որ ցամաք ելանք: Մենք ալ շատ հրացան պարպելով ցամաք մօտեցանք: Ա'երեւայ որ առջինն իրենց վնաս մը չհասցուց, բայց երկրորդ պարպուելուն ամէնքն ալ ճեպով բլրին վրայ փա-

խան, որպէս զի անոր միւս կողմն անցնելով աղա-
տին, եւ ոմանք սոսկալի աղաղակ մըն ալ հանե-
ցին: Անանկով ալ ասոնցմէ երկուքն, որոնք ամե-
նէն աւելի վայրենի կ'երեւային, չուզեցին փախ-
չիլ, բայց ետքէն տեսնելով որ իրենց ընկերները
զիրենք առանձին թող տուեր են, իրենք ալ կա-
մաց կամաց եւ դիւցազնական քաջասրտութեամբ
ետ քաշուեցան: Նոյն ատեն ես իմ նաւական
զինուորներս առած, նաւաստիքը պահպանութեան
համար մակոյկին մէջ թող տալով, ցամաք ելայ:
Ծովուն քով կարմրեցած թիակ մը գետինը տըն-
կուած էր, որուն Հնդիկներն երկու ծառակուր
կապած էին, ասկից իմացայ, որ Հնդիկները մեր
դժբախտ ընկերներուն վրայ յարձակած եւ սպան-
նած պիտի ըլլան: Իրօք ալ քիչ մ'աւելի յա-
ռաջ երթալով տեսայ որ գետինն իրենց գլուխ-
ներովը, սրտերովն ու թոքերովը ծածկուած էր,
եւ շուներն անոնց աղիքները կ'ուտէին,,:

“Այրբոր մենք աս զարհուրելի տեսարանը դի-
տելու վրայ էինք, յանկարծ մակոյկը մնացողնե-
րէն մէկը մեզի նշան տուաւ, որ Հնդիկներն ան-
տառի մէջ կը ժողվուին մեր վրայ յարձակելու
համար, ուստի բոլոր իմ մարդիկներովս շուտ մը
մակոյկ դարձայ, վերոյիշեալ չորս ծառակուրներն
ալ մէկտեղ առինք տարինք, որոնք ետքէն կտոր
կտոր եղան: Նոյն միջոցին բլրին վրայի ծուխն ալ
աներեւոյթ եղաւ, եւ իմացանք որ Հնդիկներն
անտառին մէջ սաստիկ վիճաբանութեան մէջ էին.
գուցէ ոմանք կ'ուղէին վրանիս յարձակիլ եւ ծա-
ռակուրնին ազատել: Ասկից ետքն ելանք մակոյկ
երթալու, եւ առանց նաւակնիս գտնելու համար
ուրիշ խուզարկութիւն ընելու անմիջապէս ճամբայ
ելանք: Որովհետեւ նոյն գործքիս համար հարկ
էր որ երկրիս մէջերն երթայինք, բայց այսպիսի
պարագաներու մէջ զմեզ վտանգի մէջ դնելը
յիմարութիւն էր: Անցքէն դուրս ելած ատեն-

նիս տարածուած կրակ մը տեւանք, որն որ մղոն-
ներով տեղ բռնած ըլլալով մէջ տեղը բար-
ձրացած կատարեալ հաւկթաձեւ մըն էր: Եր-
թալնէս յառաջ ինծի հետ եկող ուրիշ պաշտօ-
նակալի մը հետ խորհրդակցեցայ, եւ երկուք-
նիս ալ ան միտքի վրայ էինք որ շուտով ետ դառ-
նանք, ինչու որ քանի մը Զեւանդացի սպաններու
տխուր միտքարուածենէն զատ քանի մը յոյս չէինք
կրնար ունենալ:

«Երկու ծոցը թողուցած ատեննիս ամէնքնիս
ալ դէպ ի անտառ կրակ ըրինք, ուր որ Հնդիկ-
ները բազմութեամբ ժողովուած էին, բայց նոյն
միջոցին անձրեւ սկսելով հրացաննիս թրջեցան,
եւ մթերքն ալ սկսաւ պակսիլ, այնպէս որ ալ
չէինք կրնար ուրիշ վրէժխնդրութիւն մ'ընել:
Երկու կըր կղզիներն անցած ժամանակնիս սոս-
կալի աղաղակ մը լսելով թիավարելը դադրեցու-
ցինք եւ սկսանք աղմուկը մտիկ ընել, բայց ու-
րիշ աղմուկ մը չկրցանք լսել: Գուցէ նոյն միջոցին
Ռովէ եւ իր ընկերները սպանուեցան,,:

Եւ հաւաստիկ Պրունէյին պատմածն աս էր: Բայց
աս խղճալի դէպքիս վրայ Գուգ իր երրորդ ճամբոր-
դորթեան մէջ աւելի մանրամասն տեղեկութիւն-
ներ առաւ, զորոնք տեղւոյն պիտի պատմենք: Աս
դժբախտութենէ վերջը հակառակ հովերէ ստի-
պուելով դեռ չորս օր նոյն անցքին մէջ մնացին,
որ ատեն որ ամենեւին Հնդիկ մը չերեւցաւ: Բայց
ամենէն աւելի զարմանալին ան է, որ Գուգ Ֆուր-
նոյ նաւապետին հետ շատ անգամ նոյն խոտի
ծոցը գացած էր, բայց քանի մը հիւղերէ զատ,
որոնք շատ տարիներէ վեր անբնակ մնացած էին,
ուրիշ բան կամ բնակիչ մը տեսած չէր. իսկ
Պրունէյ նոյն ծոցը մտնելուն պէս հաստատեց որ
նոյն կողմերն առ նուազն 1500 դուցէ 2000 Հնդիկ
կան, որոնք որ իրեն հոն դալն եթէ յառաջուրէն
գիտնային անտարակոյս վրան կը յարձակէին:

Մակոյկը նաւը դառնալէն վերջը խարիսխը վեր քաշեցին եւ դէպ ի արեւելք ճամբայ ելան, եւ ետքէն հովին համաձայնելով ընթացքնին դէպ ի արեւմտեան հարաւ ուղղեցին, բայց ցուրտը սաստկացաւ եւ քիչ մը վերջը սաստիկ հով մ'ալ ելլելով ծովն այնպէս տատանելու սկսաւ, որ նաւը ջրով կը լեցուէր եւ նաւաստիք միշտ խոնաւութեան մէջ էին, ընդեղէնն եւ ալիւրն ալ խոնաւութենէ բոլորովին ապականած ըլլալով ստիպուեցան աճապարել Բարեյուսոյ գլուխն երթալ, ուր Մարտի 17ին Հոռն գլխէն անցնելով հասան: Ասկից ալ Դավոյա ծոցը մտան եւ երկաթ նետեցին, որպէս զի նաւերնին նորոգեն եւ պաշար առնեն: Վերջապէս ասկից ալ ճամբայ ելլալով դէպ ի Անգղիա նաւարկեցին, եւ 1774ին Յուլիսի 14ին, այսինքն Գուգ նաւապետէն բաժնուելէն 5 ամիս ետքն Սթիթէատի նաւահանգստին մէջ խարիսխ ձգեցին:



Գոռգին երրորդ անմիտորոտթիւնը:

Ա. Շատ տարիներէ վեր թէ Անգղիացիք եւ թէ Հոլանտացիք մեծ ջանքով կ'աշխատէին որ Հիւսիսային Ադլանտեան ծովէն դէպ ի Հիւսիսային Խաղաղական ծով անցք մը գտնեն: Քրոպիսհէր 1576ին ասոր առջի փորձն ըրաւ, եւ անկից վերջը շատերն իրեն օրինակին հետեւեցան: Թէպէտ եւ Հոլտսոնի ծոցին, Տալիի անցքին եւ Պաֆինի ծոցին մերձակայ տեղերուն վրայ շատ աշխարհագրական տեղեկութիւններ ժողովուած էին, բայց դեռ բաղձացուած անցքը գտնուած չէր: Անգղիայի խորհրդանոցն իր մէկ նստին մէջ նոյն անցքը գտնող բախտաւոր անձին 20,000 սգերլին խոստացաւ: Թէպէտ եւ 1741ին Միտտէլդըն նաւապետն, եւ 1746ին Սմիտ եւ Մուրէ նաւա-

պետները նոյն ծովերն ու եզերքները քննեցին, բայց վախճաններնուն չկրցան հասնիլ: Նոյն վախճանաւ խրկուեցաւ նաեւ Լուսիկ նաւապետին ընկերակցութեամբը Փիլիս նաւապետն (աս արշաւանաց մէջն էր Նելսն լորտն ալ), որ երթայ նոյն կողմերը զննէ եւ որչափ որ կրնայ յառաջ երթայ: Ասոնք 1773ին Յունիսի 2ին ճամբայ ելան եւ 28ին Շրիցպերկ հասան, բայց շատ աշխատելէն վերջը տեսան որ սառցոյցներու մէջէն անցնելով ալ աւելի դէպ ի հիւսիս երթալը բացարձակապէս անկարելի էր: Անգամ մը սառցոյցներու մէջ սեղմուեցան, եւ հազիւ կրցան մեծ դժուարութեամբ բոլորովին ջախջախելէն պրծիլ: Օգոստոսի 22ին ալ անկարելի եղաւ դէպ ի հիւսիս կամ արեւելք կամ արեւմուտք յառաջ երթալն, ուստի իրենց տրուած հրամանին համաձայն Անգղիա դարձան:

Եւսչափ անյաջող փորձերուն միտ չգնելով դեռ միշտ հիւսիսային անցք մը գտնելու յոյսը կը սաստկանար, եւ Սանտուիք կոմսն, որն որ ցկեանս ծովապետութեան գլուխ դրուած էր, միտքը դրաւ որ ուրիշ աւելի մեծ փորձ մըն ալ փորձել տայ, եւ Գուգ նաւապետն ալ ինքը զինք աս գործքիս համար ինքնակամ պատրաստ ցուցուց: Իր առաջարկութիւնը շատ հաճութեամբ ընդունուեցաւ, եւ 1776ին Փետրուարի 10ին հրաման ընդունեցաւ, որ իր Ռէզոլուշն նաւին հրամանատար ըլլայ, իսկ Գլէրքէ նաւապետն ալ Տիսգովէր նաւով իրեն ընկեր տրուեցաւ: Բայց աս արշաւանքը Գուգին յանձնուելով, անոր կերպն ալ փոխուեցաւ, ուստի եւ փոխանակ յառաջուան պէս Տավիի կամ Պաֆինի ծոցին ճամբէն երթալու, Գուգին առաջարկելովն իրեն հրաման տրուեցաւ որ Հարաւային Խաղաղական Ովկիանոս երթայ, անկից ալ Պէրինկի նեղուցէն անցնելով՝ դէպ ի Հիւսիսային Ազլանտեան ծով մտնելու:

անցք մը փնտռէ : Եւ որովհետեւ աս որոշման համաձայն Գուգ կարող պիտ'որ ըլլար նորէն խաղաղական ուկրիանոսին կղզիներուն այցելութեան ելլալ, անոր համար որպէս զի թէ Օդահիդիցիներուն եւ թէ խաղաղական ծովուն ուրիշ կղզիներուն բնակչացը հիւրընկալութիւնը վարձատրէ, եւ միանգամայն որպէս զի նոյն կղզիները պտղաբեր ընէ, ամէն տեսակ անասուն առջար եւ ոչխար նոյնպէս զանազան տեսակ սերմեր նաւ բերել տուաւ : Նոյնպէս իր արշաւանաց համար հարկաւոր բաներն ալ, ինչպէս նաեւ ամէն տեսակ ուտելիք եւ նաւաստեաց համար թէ այրեցեալ թէ բեւեռային սառուցեալ գօտիներու օդաբաժնին պատշաճ զգեստներ առատութեամբ առնուեցան : Գուգին աս երրորդ ճամբորդութենէն շատ յաջող արդիւնքներ կը յուսացուէին, բայց դժբախտութեամբ չէ թէ միայն իր գլխաւոր վախճանին չկրցաւ հասնիլ, այլ նաեւ խեղճ նաւապետին մահուամբն, որն որ վայրենիներէն անգըթութեամբ սպանուեցաւ, ինչպէս ետքը պիտի տեսնենք, շատ դժբախտ վախճան մ'ունեցաւ :

Ամէն պատրաստութիւնները լմնալէն վերջը Ռէզոլիւշն Յուլիսի 12ին Օմաի Հնդիկն ալ մէկ տեղ առնելով, զորն որ ասկից առջի ճամբորդութեան մէջ Ընկերութեան կղզիներէն առած եւ Լոնտոն բերած էր, Փլիմութէն ճամբայ ելաւ. Տիսքովեր նաւն իր ետեւէն պիտի գար : Դէնէրիֆա հանդիպելէն ետեւ Սեպտեմբերի 1ին հասարակածն անցնելով՝ Հոկտեմբերի 18ին Բարեյոսոյ գլուխը հասան, ուր որ Նոյեմբերի 10ին Տիսքովեր նաւն ալ իրեն հետ միացաւ : Սեղանի ծոցին մէջ մնացած ատեննին կենդանիները ցամաք հանուեցան, բայց քանի մը վայրենի շներ ցանկին մէջ մտնելով շատ ոչխարներ մեռցուցին փարատեցին եւ մնացածներն ալ ցրուեցին :

Նաւերը Նոյեմբերի 30ին նորէն առագաստները

պարզեցին եւ սաստիկ մորիկներու հանդիպեցան: Դեկտեմբերի 12ին երկու խոշոր կղզիներ տեսան, զորոնք Գուգ Եղուարդ իշխանի կղզիներ անուանեց. երեք օր վերջը շատ ուրիշ կղզիներ ալ գտան. բայց երբոր Քէրքուելէնի երկիրը հասան, Ծննդեան տօնին օրը յարմար նաւահանգստի մը մէջ խարիսխ նետեցին: Աս նաւահանգստին հիւսիսային կողմը նաւաստիներէն մէկը քառակուսի շիշ մը գտաւ, որն որ հաստը թելով՝ դուրս ցցուած ժայռի մը կապուած էր. ասիկա բանալով մէջը մագաղաթի կտոր մը գտան, որուն վրայ գրուած էր թէ նոյն երկիրը 1772—73ին Գաղղիացի մ'այցելութեան եկած է: Գուգ նոյն մագաղաթին վրայ իր հօն գալուն լուրն աւելցրելէն վերջը, նոյնը նորէն շշին մէջ դրաւ, շշին սունկը կապարով հաստատեց եւ նորէն առած տեղը քարէ մը կախել տուաւ:

1777ին Յունուարի 24ին Վանտիէմէնի երկիրն սկսան տեսնել, եւ 26ին Ատուէնդուր ծոցին մէջ խարիսխ նետեցին, ուր որ տեղացիներուն հետ առուտուր մը սկսաւ: Հոս իրենց անասնոց համար առատ խոտ՝ իրենց համար ալ թարմ պաշար գտան: Ամսոյս 30ին աս նաւահանգիստը թող տուին եւ այնպէս կարծեցին որ Վանտիէմէնի երկիրը Նոր Հոլանտային հարաւային ծայրն ըլլայ: Բայց ետքի վննութիւնները ցուցուցին որ նոյն կարծիքը սխալ է, որովհետեւ Վանտիէմէնի երկիրը կղզի մըն է, որն որ ծանծաղ անցքով մը Նոր Հոլանտայէն բաժնուած է:

Փետրուարի 12ին Գուգ նաւապետն իր հին կայարանն, այսինքն Նոր Զելանդիայի Շարլոթ թագուհի նաւահանգստին մէջ խարիսխ նետեց. բայց տեղացիները վախնալով որ իրենց ըրած եղեռնագործութեան համար վրէժ կ'առնուն, ամենեւին իրենց չէին մերձենար: Գուգ շուտ մը ղերենք հանդարտեցուց, եւ առուտուրը յառաջուան

պէս նորէն սկսաւ: Նոյն աղետալի եղեռնագործութեան մէջ Գահէորա անուամբ ցեղապետ մըն ալ կար, որն որ Ռոմէն անձամբ մեռցուցած էր: Աս ցեղապետին համար նոյն իսկ իր մարդիկները Գուգին կ'ըսէին թէ շատ չար մէկն է, եւ շատերն ալ իրեն կ'աղաչէին որ նոյն մարդն սպաննէ, մանաւանդ որ կ'ըսէին ձեր նկատմամբ ալ արդէն մահուան արժանի է:

Աեղուցէն անցնելու ատեն խոտի ծոցին ալ այցելութեան գացին, հոս վերոյիշեալ փետրոն եւ ուրիշ վայրենի մը տեսան, որոնց հետ շուտ մ'ուրիշ ընկերներ ալ միացան, բայց շատերը չմտեցան, գուցէ վախնալով որ չըլլայ թէ տեղւոյն յիշատակը զԱնգղիացիները վրէժխնդրութեան գրգռէ: Գուգ ուղեց նոյն եղեռնագործութեան մանրամասն պատմութիւնն ասոնցմէ իմանալ: Օմաի, որն որ իրենց լեզուն աղէկ կը հասկընար Գուգին թարգմանութիւն կ'ընէր: Թէ փետրոն եւ թէ իր ընկերները Գուգին ամէն հարցմունքներուն արձակ համարձակ պատասխան կուտային, այնպէս իբրեւ թէ ուրիշին յանցանքը կը պատմեն: Գուգ ասոնցմէ իմացաւ որ Անգղիացիք կերակուր կերած ատեննին Հնդիկները քանի մը ձուկ ու հաց գողցեր են, որն որ պատճառ եղեր է որ Անգղիացիք իրենց քանի մը հարուած տան: Ասկից սկսեր է կռիւն, որուն մէջ հրացան մը պարպուելով երկու Զեւանդացիք մեռեր են, բայց հրացանը գեւ նորէն չեցուցած՝ Հնդիկներուն բոլոր բաղմութիւնն իրենց վրայ յարձակեր եւ զիրենք սպաններ է:

Բայց ուրիշներն այնպէս կը համարէին որ մակոյկը պահպանող սեւամորթը պատճառ եղած ըլլայ նոյն կռուոյն: Ասոնք կը պատմէին որ Հնդիկ մը մակոյկէն բան գողցած ատեն նոյն սեւամորթն իրեն սոսկալի զօրաւոր հարուած մը տուեր ու վերաւորեր է: Ասոր աղաղակը միւսները սարսա-

փեցուցեր է, որոնք կարծելով թէ ընկերինն սպանուեցաւ, կատաղութեամբ Անգղիացւոց վրայ յարձակեր, եւ պատառ պատառ ըրեր են:

Քիչ մը վերջն ուրիշ չորս ծառակուրներ ալ նոյն ծոցին մէջ երեւցան, որոնց մէկուն մէջն էր նաեւ վերոյիշեալ Գահէորան, որն որ առանց վախի երրորդ անգամ Գուգին կու գար: Օմաի զինքը տեսնելուն պէս ձեռքովը Գուգին ցուցուց եւ ցած ձայնիւ իրեն ըսաւ, որ անմիջապէս հրացանով սպաննէ: Ետքէն ալ իրեն դառնալով սկսաւ սպառնալ, որ եթէ մէյ մըն ալ երեւնալու ըլլայ ինքն անձամբ զինքը պիտի սպաննէ: Յեղապետն առանց ասոր պատասխան մը տալու ելաւ գնաց, բայց երկրորդ օրն իր ամբողջ ընտանիքովն իբրեւ թէ Գուգին անձնատուր ըլլալու համար նաւն եկաւ: Օմաի իր գալը Գուգին իմացընելով հարցուց որ զինքը նաւի մէջ առնէ թէ չէ: Գուգին հրամանաւը զինքն անոր սենեակը բերաւ, եւ իրեն ըսաւ թէ “Ահաւասիկ Գահէորան, մեռցուցէք զինքը,»: Աս ըսելէն վերջը շուտ մը խուցէն դուրս ելաւ, կամ իր առջի սպառնալիքը մոռնալով, կամ վախնալով որ գուցէ Գուգ նոյն գործքն իրեն կը յանձնէ: Բայց քիչ մը վերջը նորէն ներս մտաւ, եւ տեսնելով որ ցեղապետը դեռ կենդանի է, իր հաստատուն բնութեամբը Գուգին ըսաւ, “Ինչու չէք սպաննած. դուք ըսիք որ Անգղիա մարդասպանը կախաղան կը հանեն: Աս մարդս տասը հոգի մեռցուց, այսու ամենայնիւ դեռ իրեն կենացը կը խնայէք,):

Թէպէտ եւ Օմաիին պատճառներն իրաւացի էին բայց Գուգ միտքը դրած էր որ զինքը չմեռցնէ, եւ աս որոշումը հաստատուն պահեց: Բայց երբոր արտաքուստ սպառնական եղանակաւ մը ցեղապետին հարցուց թէ ինչո՞ւ նոյն անագորոյն գործքին ձեռք զարկած է, ցեղապետը դողդողալով ձեռուրները խաչաձեւ բռնեց գլուխն ալ

գետինը խոնարհեցուց այնպէս ինչպէս որ իր
 թշնամւոյն ձեռքը մատնուած մարդ մը կ'ընէ, եւ
 անանկ ալ կը կարծէր որ նոյն վայրկենին մէջ
 պիտի սպանուի: Բայց երբոր Գուգ իրեն իմացուց
 որ իր կեանքը պիտի ազատի, անմիջապէս իր յա-
 ուջուան համարձակութիւնն ստացաւ, եւ Օմաիին
 հարցուցածներու պատասխան տալով նոյն աղէ-
 տալի դէպքին պատմութիւնը պատմեց, որն որ
 մէկալներուն պատմածին համաձայն էր. աս միայն
 աւելցուց որ Անգղիացի մը Զելանդացիներէն մէկն
 ստիպած էր որ կտոր մը հացի տեղ իր քարէ
 կացինը ծախէ, եւ կացինը առնելէն վերջը չէր
 ուզած նոյն չնչին գինն ալ վճառել: Աս ալ պատ-
 մեց որ ինքն աս պատերազմին մէջ մեծ վտանգի
 մէջ ինկեր է, որովհետեւ Ռովէ իր վրան հրա-
 ցան մը պարպեր է, եւ ետքէն վրան յարձակեր
 եւ թեւը վիրաւորեր է, եւ թէ որ ուրիշ Զե-
 լանդացիք իրեն օգնութեան գալու չըլլային պիտի
 մեռնի եղեր:

Գուգ ուրիշ Գավէի հարրուա անուամբ ցեղա-
 պետի մը հետ տեսութիւն ընելով Զելանդացւոց
 վրայ աս տեղեկութիւններն ընդունեցաւ: Զելան-
 դացիք աշխարհքիս վրայ գրեթէ ամէն ազգերէն
 աւելի տառապեալ կեանք մ'ունին, ինչու որ միշտ
 իրենց թշնամիներէն պէտք են զգուշանալ: Զկայ
 ցեղ մը, որ ուրիշ ցեղէ մը յարձակում կրած
 չըլլայ, եւ անոր վրէժը հանելու վայրկենին չսպա-
 սէ. եւ գուցէ աս գործքիս հրապուրողն ամենէն
 աւելի յաղթուած թշնամւոյն մնովը խնձոյք մ'ը-
 նելու բաղձանքն է: Շատ ցեղեր տարւէ տարի
 նոյն յաջող առթին կը սպասեն: Երբեք որդի
 մ'իր հօրն եղած թշնամանքը չիմոռնար: Իրենց
 արիւնահեղ դիտաւորութիւնը գլուխ հանելու
 համար կը ջանան որ խաղաղ գիշերուան մէջ
 յանկարծակի թշնամւոյն վրայ հասնին, եւ եթէ
 զանոնք անպատրաստ գտնելու ըլլան, որն որ

շատ քիչ կը պատահի, առանց բացառութեան զամենքն ալ կը սպաննեն, ոչ ծերերու, ոչ կանանց եւ ոչ ալ տղոց կը խնայեն: Ատորածը լմենալէն վերջը նոյն տեղն անոնց մնովը խնճոյք մը կը կատարեն, կամ իրենց տունը կը տանին եւ հոն այնպիսի դազանութեամբ մը կ'ուտեն, որ առանց կարգացողին սիրտը խռովելու չիկրնար ստորագրուիլ: Իսկ եթէ տեսնեն որ թշնամին արդէն յառաջունէ իմացեր եւ պատրաստուել է, ան ժամանակը կը սկսին զանոնք հալածել եւ զերար ջարդել: Գերի բռնելու սովորութիւն չունենալով յաղթուողին մի միայն ապաւէնը փախչիլն է: Փախչելու ատեն երկու վախճան կ'ունենան, նախ որպէս զի կեանքերնին ազատեն, եւ երկրորդ որպէս զի հոգինին չկորսուի, որովհետեւ անանկ կը կարծեն որ թշնամիէն կերուած մարդուն հոգին յաւիտենական հրոյ մը կը դատապարտուի, ուր որ մէկայնոնց հոգին աստուածներու բնակութիւնը կը փոխադրուի: Գուգ նոյն ցեղապետին հարցուց թէ արդեօք պատերազմի մէջ մեռնող բարեկամին մարմինն ալ կ'ուտեն. բայց ցեղապետը նոյն հարցման վրայ սարսափելով մը պատասխանեց թէ իրենց բարեկամներուն մարմինները կը թաղեն, իսկ թշնամոյն դիերն իրենց սեղանին համար բաւական պահելէն վերջը մնացածը ծով կը թափեն:

Իսկից առջի ճամբորդութեան մէջ Գուգին հոս թողուցած անասուններն աղէկ վիճակի մէջ էին, նոյնպէս բոյսերն ալ պարտէզներու մէջ յառաջ եկած էին: Օմաիին ուղեւորը Գուգ երկու Զելանգացի նաւն առաւ մէկ տեղ տանելու համար, եւ ամսոյս 27ին աս եզերքէն հեռացան:

Բ. Հատ պզտիկ կղզիներու հանդիպելէն ետքը վերջապէս Մանկուա կղզին հասան, ուր Գուգ քանի մը հոգի կղզւոյն մէջերը խաւրեց որ երթան զննեն. ասոնց հետ էր նաեւ Օմաի: Օմաիին

ընկերակցութիւնն ասոնց օգտակար եղաւ, որովհետեւ ինքը նոյն կղզեցւոց լեզուն հասկընալով՝ իրենց թարգմանութիւն կ'ընէր: Աղղեցիք իրեն Եւրոպացւոց նաւերուն եւ զէնքերուն վրայ զանազան հարցումներ կ'ընէին: Օմաին ալ խօսակցութեան չափազանց կերպ մը բռնելով, սկսաւ իրենց պատմել թէ Եւրոպա նոյն կղզւոյն մեծութեան չափ մեծ նաւեր կան, եւ այնպէս մեծ թընդանօթներ ալ կը գտնուին, որ մէջը շատ մարդիկ հանգիստ կրնան նստիլ, եւ ասոնցմէ մէկ հատն ալ միայն բաւական է իրենց կղզին տակնուվրայ ընելու: Թէպէտ եւ նաւի թնդանօթներն այնչափ մեծ չեն, կ'ըսէր, բայց անանկով ալ կըրնան նաեւ անոնք երկիրներ քանդել եւ ազգեր ջնջել, եւ զօրութիւնը ցուցընելու համար քանի մը թնդանօթի փամփուշտ բռնկուց, բնակիչներն ասոնց ճայթիւնէն զարհուրած՝ իրեն ըսածներուն բոլորովին հաւատացին:

Աղղեցիք կ'ուզէին ճամբորդներուն մէկ մասը նոյն գիշերն իրենց քովը պահել: Բայց Օմաի իրենց ծանոյց որ եթէ անոնք նոյն իրիկունը նաւ չեն դառնար, նաւապետը կղզին գնդակոծելու միտք ունի: Իրօք ալ նաւերն իրիկուան մօտ աւելի եւս կղզւոյն մերձեցան. կղղեցիք ասի տեսնելով անմիջապէս ճամբորդները թող տուին որ նաւ դառնան:

Ղամբանին շարունակելով Անամաքա կղզին հասան, եւ Ռէզոյիւշըն ան տեղը խարխախ նետեց ուր որ ասկից երեք տարի յառաջ կեցած էր: Տեղացիք իրենց շատ բարեկամութիւն ցուցին, եւ եթէ գողութեան հակումն ալ չունենային, մէջերնին եղած խաղաղութիւնն երբեք չէր վրդովեր: Բայց չկրցան իրենց աս մոլութիւնը դադրեցընելու հնարք մը գտնել, մինչեւ որ Գուգանգամ մ'ամէն բռնուած գողերուն գլուխն ածիլել տուաւ: Ասով իրենց հայրենակիցներուն առջեւ մեծ ամօթ կրեցին, եւ Անգղիացիք ալ նոյն

հնարքով միայն կրցան գողութիւններն արգելուլ։ Ասկէ բարեկամութեան կղզիներուն մեծ մասին այցելութեան դացին, եւ ամէն տեղ բնակիչները զիրենք սիրով ընդունեցան։ Յունիսի 10ին Գոնկադապոս կղզին հասան, ուր որ թագաւորն իր տունը Գուգին բնակելու տուաւ։ Հոս Գուգ իր կենդանիները ցեղապետներուն մէջ բաժնեց, եւ Օմաի ասոնց օգտակարութիւնն իրենց սորվեցուց։ Աս միջոցիս երկու ալ եւ երկու քաղաղ գողցուելով՝ Գուգ երեք ծառակուր բռնեց եւ թագաւորն ալ նաւին մէջ բանտարկեց, եւ կը պահանջէր որ չէ թէ միայն նոյն գողցուածներն, այլ նաեւ ուրիշ ամէն գողցուած բաներն ետ դարձուին։ Աս միջոցն աղղեցութիւն ունեցաւ եւ շատ գողցուած բաներ ետ դարձան։

Հակառակ հով մ'իրենց աս տեղէն ելլելն ուշացընելով՝ Գուգ առիթ ունեցաւ քանի մը պաշտօնակալներով տեղացւոց մէկ մեծ տօնը տեսնելու, որուն որ թագաւորը զիրենք հրաւիրած էր։ Աս տօնը Մորաիին մէջ կը կատարուի, որն որ թէ թագաւորին եւ թէ ուրիշ ցեղապետներու կայարանն է։ Կէսօրէն երկու ժամ յառաջ ժողովուրդը սկսաւ թագաւորին գլխաւոր տանն առջեւի մեծ հրապարակը ժողովուիլ։ Աս հրապարակը հանող փողոցին գլուխը շատ Հնդիկներ նիզակներով եւ բիրերով զինաւորուած՝ շարունակ ողբաձայն երգ մը կ'երգէին։ Արջապէս թագաւորն եւ իր ժառանգ որդին ալ եկան, եւ իրենց համար որոշեալ տեղ մը նստեցան։ Ան ատեն ամէնքը գունդ գունդ բաժնուեցան, ամէն մէկ գունդը 12 հոգիէ բաղկացած, բոլոր հրապարակը զոյգ զոյգ հանդարտ քայլերով պտրտեցան։ Ամէն գընդին առջեւէն բիր տանող մը կար, որն որ զինաւորուած մարդիկներու մէջէն կ'երթար. իսկ գնդերուն քովէն ուրիշ մէկը կ'երթար, որն որ ձողի մը վրայ կապուած կենդանի աղաւնի մը կը տանէր։

Ի՞նչ որ աս չուն կամ թափօրը նոյն տեղէն քա-
ռորդ մզոնի չափ հեռու տեղ մը գնաց, որուն
ետեւէն գացին նաեւ ճամբորդները: Բայց տես-
նելով որ իրենց ներկայութիւնը Հնդիկներուն
տհաճութիւն կը պատճառէ, նորէն հրապարակը
դարձան, ուր որ թագաւորն ալ կը կենար: Թա-
գաւորը Գուգին աղաչեց որ իր նաւաստիներուն
ցամաք ելլելն արգելէ, որովհետեւ, կ'ըսէր, թէ
որ անոնցմէ մէկը հանդէսին պատահելու ըլլայ
իբրեւ դատարան, այսինքն իբրեւ արգելք եղող ոգի
շուտ մը կը սպաննուի: Իսկ Գուգին եւ իր քո-
միկներուն հրաման տուաւ որ կարող ըլլան արա-
րողութեանց ներկայ գտնուիլ, բայց իրենց զատ
տեղ մը տուաւ: Իրենց հագուստին կերպը պատ-
ճառ կ'ըլլար, որ չէին կրնար Հնդիկներուն մէջը
խառնուիլ: Ուստի իրենց համար որոշուած տեղը
գացին, բայց Գուգ իր հետաքրքրութեանը չկրո-
նալով յաղթել՝ նոյն տեղը թողուց եւ բաղմու-
թեան մէջ խառնուեցաւ: Թէպէտ եւ ճամբան շատ
Հնդիկներ դատարան կանչելով կ'ուզէին զինքն ար-
գելել, բայց ինքն անոնց միտ չգնելով մինչեւ
Մորաի գնաց: Կ'ուզէր Մորաիին բոլորաիբր զառ-
նալ, կարծելով որ անոր ետեւը հետաքրքրական
արարողութիւն մը կը կատարեն, բայց երեք պա-
հապաններ, որոնք միշտ զինքը կը դիտէին, իրեն
աւելի եւս յառաջ երթալն արգելեցին: Ան ա-
տեն նորէն իր առջի տեղը դարձաւ, ուսկից որ
եղած արարողութիւնները բաւական որոշ կը
տեսնուէին:

Շուտ մը քանի մը Հնդիկներ երեւցան, որոնք
Հնդիկ ընկուզենի տերեւներով կամ ճիւղերով
պզտիկ գաւազաններ կը բերէին: Ծեր մը, որն
որ ասոնց առջեւէն կ'երթար, ճամբուն մէջ տեղը
նստեցաւ, եւ երկայն աղօթք մ'ըրաւ հաստը ձայ-
նիւ եւ աչուրներն իր ընկերներուն դարձուցած,
միւսներն ալ իրենց բերած ճիւղերովն ու գաւա-

զաններով գահ մը ձեռացուցին: Գործքերնին լմնցընելէն ետքը զլուսնին մինչեւ գետինը ծռելով երկրպագութիւն ըրին եւ ետքէն ժողովորդեան մէջ խառնուեցան: Քիչ մը վերջը ժառանգ իշխանը քանի մը ծերերով եկաւ, եւ սկսաւ գահին քովը նստիլ, բայց քիչ մը հեռու: Տասնուչորս ազնուական կանայք զոյգ զոյգ եւ կամաց կամաց սկսան իշխանին մօտենալ, ամէն զոյգ ձեռքերնին բացուած ճերմակ կերպաս մ'ունէին, որոնցմէ մէկն իշխանին վրայ փաթթեցին, եւ իրենք գահին ձախ կողմը նստեցան: Աւերջապէս թագաւորն ալ եկաւ, որուն առջեւէն չորս հոգի զոյգ զոյգ կ'երթային: Ինքն իր որդւոյն ձախ կողմն անկից քսան քայլ հեռու տեղ մը նստեցաւ: Ան ատեն որդին գահին վրայ նստեցաւ, տասուերկու անձինքներէ բաղկացած երեք գնդեր ետեւէ ետեւ բազմութեան մէջէն ելլալով, հրապարակին մէկ ծայրէն մէկալ ծայրը վազեցին, եւ քանի մը վայրկեան հրապարակին մէջ նստելէն վերջը նորէն վազելով առջի տեղերնին դարձան: Ետքէն երկու հոգի ձեռքերնին թարմ ճիւղ բռնած ոտք ելան եւ սկսան դէպ ի իշխանն յառաջանալ, երեք անգամ նստեցան եւ ամէն անգամ ճիւղերնին ալ կը ծռէին, ետքէն ետ քաշուեցան: Նոյն արարողութիւններն ուրիշ երկու հոգի ալ կրկնեցին: Մորաիին քով եղած մեծ չուն ալ սկսաւ նոյն հրապարակը մերձենալ, եւ ամենքն ալ դէպ ի գահ կ'երթային, անոր առջեւը գետինն ինկած երկրպագութիւն կ'ընէին, եւ ձեռքերնին բռնած ճիւղը կը խոնարհեցընէին, ետքէն ոտք ելլալով մեծ յարգութեամբ կը հեռանային: Բոլոր աս գործողութեանց ատեն երեք հոգի, որոնք որ իշխանին հետ գահին տակը նստած էին, խիստ ձայնիւ բան մը կը խօսէին: Քիչ մը լուսնիւն ըլլալէն ետքը մէկը քանի մը խօսք խօսելով շատ գաւազաններ կ'ոտրեց: Ետքէն ժողովուրդը բա-

ցուեցաւ, որպէս զի իշխանն եւ իր քովիներն անցնին, ասանկով հանդիսութիւնն ալ լմնցաւ:

Գուգ գրեթէ երեք ամիս աս կղզւոյն մէջ անցուց որ ատեն որ միշտ թարմ կերակուրներ կ'ուտէր եւ կրցաւ նաեւ իր առջի ճամբորդութեան ատեն հոս տնկած կանանչեղէններէն ալ վայելել: Յուլիսի 17ին վերջապէս աս հիւրընկալ ժողովորդէն բաժնուեցաւ, եւ Օգոստոսի 12ին Օդահիդի հասաւ: Օդահիդի ծոցին մէջ խարիսխ նետեցին եւ իմացան որ իրենց վերջի անգամ ասկից երթալէն ետքն երկու Սպանիացի նաւեր հոն եկեր են: Զանազան տեսակ անասուններ Սպանիացւոցմէ հոն թող տրուած էին, եւ կղզեցիք Սպանիացիները շատ կը մեծարէին եւ կը գովէին: Ամսոյս 24ին Մադալաի նաւահանգստին բոլորտիքը պտրտեցան, եւ հոստեղուան Օդոթ թագաւորին այցելութիւն ընելով զինքը դարձեալ պատերազմի պատրաստութեան մէջ գտան: Որովհետեւ ան պատերազմը, զորն որ Գուգ երկրորդ ճամբորդութեան մէջ տեսած էր, դեռ լմնցած չէր, եւ ան ահաւոր նաւատորմիղը չէր կրցած գործք մը յաջողցնել: Իրենց հոն հասած օրերն էիմէոյ կղզիէն երկու պատգամաւոր հասան եւ թագաւորին իմացուցին որ նոյն կղզւոյն ժողովուրդը զինաւորուած՝ եւ թագաւորին կողմնակիցները լեռներու վրայ փախուցած է:

Աս լին վրայ Մադալաի բոլոր ցեղապետները թագաւորին առջեւը խորհուրդ մ'ըրին, որուն Գուգն ալ ներկայ գտնուեցաւ: Պատգամաւորներէն մէկն երկայն ճառով մը նիստը բացաւ, որուն մէջ կղզւոյն ներկայ վիճակը ճշդիւ ստորագրելէն վերջն, առաջարկեց որ պատերազմն անհրաժեշտ հարկաւոր է: Աս առաջարկութիւնն ամենուն ազէկ երեւցաւ: Իսկզբան բոլոր ցեղապետները հանդարտութեամբ եւ կարգաւ կը խօսէին, բայց ետքէն խորհուրդը տաքցաւ, եւ Գուգ

կը կարծէր որ լեհերու խորհրդեան պէս վերջ մը պիտի ունենայ, բայց ետքէն շուտ մը հանդարտեցան, եւ վերջապէս քուէից առաւելութեամբն որոշուեցաւ որ պատերազմ ընեն:

Թագաւորը բոլոր աս ժամանակս կատարեալ լուծիւն կը պահէր, միայն երբեմն երբեմն Էիմէոի պատգամաւորներուն խօսք մը կ'ըսէր: Պատերազմի կողմն եղողները Գուգը խնդրեցին եւ իրեն խորհուրդ կը հարցընէին թէ ինքը նոյն պարագայից մէջ ըլլալու ըլլայ ինչ կ'ընէ: Թագաւորն լուծիւն ընելու համար Օմաի կանչուեցաւ, բայց անիկայ չկարենալով գալ, Գուգ ստիպուեցաւ կրցածին չափ շնորհներէն խօսիլ: Ուստի ըսաւ որ ինքն աս երկու կողմներուն կռուոյն պատճառը չգիտնալով, եւ Էիմէոի բնակիչքն իրեն վնաս մ'ըրած չըլլալով, չէր կրնար անոնց դէմ պատերազմ բանալ: Յեղապետներն իր խորհրդին հաւանեցան, կամ հաւանիլ ձեւացուցին: Ժողովքը ցրուեցաւ, եւ Թագաւորը Գուգին աղաչեց որ կերակրէն ետքն Օմաիին հետ իրեն գայ: Երբոր Գուգ Թագաւորին քովը գնաց, Թագաւորը զանիկայ իր հօրը տարաւ, եւ նորէն Էիմէոցիներուն վրայ խօսք բացաւ: Գուգ ուզեց աս ծեր ցեղապետին միտքն իմանալ, որպէս զի կարենայ միջին ճամբայ մը գտնել, բայց անի ամէն խաղաղական առաջարկութեանց միտ չդնելով՝ զինքը կը յորդորէր որ իրենց օգնութեան դայ: Գուգ հոս պատերազմին պատճառն ալ կրցաւ իմանալ: Քանի մը տարի յառաջ Էիմէոի ցեղապետ մը, որն որ Մահէինէ կ'անուանէր եւ Ժողովրդեան շատ սիրելի էր, Օգահիդիցիներուն ընտրած օրինաւոր Թագաւորն սպաննել տալով, աթոռն ինքը գրաւած էր. աս գրաւումն էր որ երբեմն երբեմն օրինաւոր Թագաւորին եւ յափշտակողին կողմնակիցներուն մէջ պատերազմ մը կը յարուցանէր:

Վովվհա զօրաւոր ցեղապետն, որն որ 1774ին

Թագաւորական նաւատորմըին հրամանատարն էր,
 հիմա հոն չէր, բայց աս ամէն բան գիտէր, եւ
 Սեպտեմբերի 2ին Թագաւորին սուրհանդակ մը
 խրկելով կը ծանուցանէր որ արդէն զոհի համար
 մէկը մեռցուցած է, (աս անձն ասդին անդին պտը-
 տող անգործ մէկն էր, որն որ յանկարծ առանց
 իրեն իմանալուն գլխուն կացնի հարուած մ'ու-
 տելով սպանուեցաւ) եւ Թագաւորը կը յորդորէր
 որ Ադդահուրու երթայ ուր որ զոհը պիտի կա-
 տարուէր: Աս արարողութեան մէջ անհրաժեշտ
 Թագաւորը պիտի ներկայ ըլլար: Գուգ աս վայ-
 րենի գործքս իր աչքովը ստուգելու համար Թա-
 գաւորին հետ նոյն կղզին գնաց: Հազիւ թէ կըղ-
 ղին հասան անմիջապէս մորախին առջեւը գացին
 ուր որ զոհը պիտի կատարուէր. առջեւէն ժո-
 ղովորդեան բազմութիւն մը կ'երթար, բայց մէ-
 ջերնին ամենեւին կին չկար: Արդէն ամէն բան
 պատրաստ էր, եւ միայն Թագաւորին հասնելուն
 կը սպասուէր: Զոհը կամ գին մորախին առջեւը
 կէս մը ցամաք հանուած ծառակուրի մը մէջ կը
 կենար, քովն ալ երկու քուրմ կը սպասէին: Օ-
 դոռ իրեն համար պատրաստուած տեղը գնաց,
 Գուգ ալ անոր քովը կեցաւ: Քուրմերուն ծա-
 ռաներէն մէկը Թագաւորին առջեւը հացածառի
 տունկ մը դրաւ, ուրիշ մըն ալ յառաջանալով
 կարմիր փետուրներու փնջով Թագաւորին ոտքը
 շօշափեց, եւ ուրիշ ասոնց նման արարողութիւն-
 ներ ըլլալէն ետեւ գիակը ծառակուրէն հանեցին
 եւ կրակի վրայ գետինը պառկեցուցին. ասկից
 ետքը քուրմերն՝ ոմանք ոտքի վրայ ոմանք նստած
 երբեմն ցած եւ երբեմն բարձր ձայնիւ աղօթելէն
 ետեւ գին մերկացուցին եւ եզերքին գծին զու-
 գահեռական դրին, եւ դարձեալ ուրիշ արարո-
 ղութիւններով նախ մէկ աչքն եւ ետքէն քանի
 մը մազերը հանեցին, եւ Թագաւորին բերին, բայց
 Թագաւորն առանց շօշափելու կարմիր փետրի

փնջով մը նորէն քուրմերուն խրկեց: Նոյն միջոցին ծովի թռչուն մը շփոթուածին հանելով թագաւորը Գուգին ըսաւ թէ “Ահա Էադոռա,” (իրենց Աստուածը) աս բանս յաջողութեան նշան մը համարուեցաւ: Գարձեալ զանազան արարողութիւններով դիակը ասդին անդին տանելէն վերջը, երկու թմբուկ զարնելով մորաիին քովը բերին, եւ հոն փոս մը փորեցին եւ մէջը թաղեցին, նոյն միջոցին տղայ մը պոռաց, եւ Օմաի Գուգին ըսաւ թէ աս ձայնը Էադոռաին հոգին էր:

Գ. Երբոր Օմաի իր ծննդեան երկիրը հասաւ, իրեն շատ բարեկամական ընդունելութիւն մը չըրին, բայց իր ազգականացը սէրը բաւական զօրաւոր էր: Գուգ անանկ ըրաւ որ իրեն Օվհարրէ նաւահանգստին արեւմտեան կողմն երկիր մը տրուեցաւ: Նաւի հիւսններն իրեն փայտէ տնակ մը շինեցին, որուն քովը նաեւ ամէն տեսակ կանանչեղէններով պարտէզ մըն ալ աւելցաւ: Երբ որ տնակը լմնցաւ, Օմաիին Անգղիայէն առած պարգեւները ցամաք հանուեցան, որոնց մէջ կային հրացան մ'ու երկու ատրճանակ: Երկու Զելանդացիներն ալ Օմաիին ընտանեաց մէկ մասը կաղմելու համար իրեն քովը դրուեցան, բայց ասոնք մեծ դժուարութեամբ բաժնուեցան իրենց բարերար ուղեկիցներէն:

Նուահէինէ կեցած ատեննին, գողի մը, որն որ զիրենք շատ անհանգիստ ըրած էր, չէ թէ միայն գլուխն ու մոռուքն ածելեցին, այլ նաեւ ականջներն ալ կտրեցին որպէս զի կղզեցիք տեսնելով զարհուրին: Նոյեմբերի 3ին նաւերը Ուիլիզէա նաւեցին. եւ հոս տեղացւոց հրապուրելովն երկու կամ երեք հոգի նաւէն փախան, եւ որովհետեւ ուրիշներն ալ իրենց օրինակին հետեւելու բաղձանք կը ցուցնէին, զանոնք փնտռելու համար երկու զինաւորուած նաւակներ եւ նաւական զօրաց գունդ մը խրկուեցան, բայց հետեւութիւն

մը չունեցաւ: Գուգին ջանքերը չյաջողելով ցեղապետին որդին եւ դուստրն իբրեւ պատանդ բռնեցին, մինչեւ որ փախստականներն ետ դարձուեցան, որոնցմէ մէկը պաշտօնակալի մը որդին էր: Տեղացիներէն ոմանք Գուգ եւ Քլէրքէ նաւապետները մեռցնելու դաւաճանութիւն մ'ըրին, բայց չիկրցան յաջողցնել:

Պոլապոլա կղզւոյն մէջ Գուգ Պուկենսիլ նաւապետին ծով նետած խարիսխը գտաւ, որն որ երկաթէ վաճառքներ շինելու գործածուեցաւ: Գեկտեմբերի ծին աս տեղս թող տուին եւ նոյն կողմերս երթեւեկութիւն ընելէն ետքը 24ին պըղտիկ կղզի մը հասան, զորն որ Ծննդեան կղզի անուանեց. ասոր մէջը հնդիկ ընդուզի ծառ, հացածառ եւ սելսի հունտ անկեց: Նոյնպէս շիշի մը մէջ իր ճամբորդութեան վրայ գրուած մը դնելով հոն թող տուաւ:

Հունուարի 2ին ճամբորդութիւննին դէպ ի հիւսիս յառաջ տարին, որպէս զի Պերինկի նեղուցին մէջ իրենց ճամբորդութեան գլխաւոր վախճանին ետեւէն իյնան: Ճամբան շատ կղզիներու հանդիպեցան, որոնք թէպէտ եւ Օդահիդի կըղզիէն շատ հեռու էին, ի վերայ այսր ամենայնի տեղացիք մի եւ նոյն լեզուն կը խօսէին: Նաւն եկողներն ամէն տեսածներնուն վրայ չափէ դուրս կը զարմանային: Յայտնի էր որ ասկից յառաջ նաւ տեսած չէին: Գողնալու միտումնին այնպէս սաստիկ էր ինչպէս որ ուրիշ հարաւային կղզիներուն բնակչացը, եւ մէկն, որն որ ջուր բերողներէն բան գողնալ փորձած էր, սպանուեցաւ: Բայց աս բանս Գուգին անկից ճամբայ ելլալէն վերջն իմացուցին: Ան ալ իմացան որ մարդու միս ուտելու սովորութիւնը շատ տիրած էր: Աս կղզիներուն մէկ խումբը Գուգ Սանտուիքեան կղզիք անուանեց, նոյն անուամբ ծովապետութեան գլուխ կեցող մեծ կոմսին պատուոյն համար:

Փետրուարի 2ին ճամբորդութիւնը դէպ ի հիւսիս շարունակուեցաւ, եւ Մարտի 7ին երկայն ատեն սպասուած Նոր Ալպիոնի եզերքը հասան. նաւերը նոյն ատեն 44⁰, 33' երորդ լայնութեան աստիճանին վրայ կը գտնուէին, եւ մինչեւ ամսոյս 29 նաւարկելէն վերջը 49 երորդ աստիճանին վրայ պզտիկ ծոց մը մտան: Հոս սաստիկ մեծ առուտուր մը սկսան տեղացիներուն հետ, որոնք երկաթին յարգն աղէկ կը ճանչնային. երկաթին փոխարէն իրենք կենդանիներու, զոր օրինակ արջերու, գայլերու, աղուէսներու եւ եղջերուներու մորթ կու տային, որոնցմէ ոմանք բնական վիճակի մէջ՝ ոմանք ալ զգեստ շինուած էին: Արտաքոյ կարգի բաներն էին մարդու գանգեր եւ ձեռքեր, որոնց վրայ միսը դեռ բոլորովին մաքրուած չէր, եւ երեւոյթնին անանկ կ'երեւային, թէ կրակէն նոր հանուած ըլլան: Գողութիւնը հոս շատ ճարտարութեամբ ի գործ կը դրուէր, եւ տեղացիք ճամբորդներուն նաւ կրած փայտին համար սկըսան բան պահանջել, որուն Գուգ ակամայ հաւանեցաւ: Աս խորշը Գէորգ թագաւոր անուանեցաւ, բայց ետքէն լսեցին որ տեղացիք նոյն տեղը Նուդքաի ծոց կ'անուանեն: Ամէն պահանջուած նաւական քննութիւններն ըլլալէն վերջը նաւերն ամսոյս 26ին ճամբայ ելան, եւ զօրաւոր հով մը զերենք եզերքէն հեռացուց: Աս ժամանակէս սկսեալ բեւեռային ծովուն հետ հաղորդակցութիւն մը գտնելու յուսով եզերքները կը գննէին, եւ բաւական դէպ ի վեր նաւելով 61⁰, 30' երորդ աստիճանին վրայ գետ մը գտան, զորն որ Գուգի գետ անուանեցին:

Յունիսի 6ին աս տեղս թող տուին, բայց առանց անցք մը գտնելու, թէպէտ եւ իրենց կողմանէ ամէն մտադրութիւն ըրած էին: Նաւերը ներդուցին բերանը 60 երորդ աստիճանին վրայ երթեւեկութիւն մ'ըրին, ուր տեղացիք իրենց սո-

փորութեամբը կը ցուցնէին որ Եւրոպացւոց հետ եւ շատ հաւական է որ Ռուսաց վաճառականներուն հետ հաղորդակցութիւն ունէին, եւ ուրիշ տեղեր ալ մտան, որոնք Անգղիացւոց թագաւորին անուամբն իրենց տէրութեան սեպհականեցին: Հոս Անտէրսըն վերաբուժին Օգոստոսի 3ին մէկ տարիէն աւելի սաստիկ հիւժական ախտ կրելէն ետքը մեռաւ:

Աս կողմերուն բնակչաց բնակութիւնը գետնի տակ փորուած փոս մըն է, որն որ 50 ոտք երկայն եւ 20 ոտք լայն է. ասոր յարկը ծովէն ցամաք նետուած փայտերով շինուած եւ խոտով ու հողով ծածկուած է: Թէ վերի եւ թէ վարի կողմը քառակուսի ծակ մը կը գտնուի, որոնք պատուհանի եւ դրան տեղ կը ծառայեն, մէջէն դուրս ելլալու համար գերան մ'ունին որուն վրայ աստիճանի ձեւով փորուած է: Աս գետնափոր տներուն մէջ շատ ընտանիքներ կը բնակին, որոնք իրարմէ պղտիկ ճիւղերով բաժնուած են: Քնանալու եւ գործելու համար փսիաթով ծածկուած փոսի պէս տեղ մ'ունին, եւ բոլոր տան մէջ միայն աս անկիւնը քիչ մը մաքուր կը պահուի, ասոր չորս կողմը կը կախուին իրենց զգեստները փսիաթներն ու մորթերն, որոնք իրենց հարստութիւններն են: Ասոնցմէ զատ ունին նաեւ կոնք, դաշ, դոյլ եւ ջուր խմելու աման. շատ հարուստն երբ կաթսայ մ'ալ կ'ունենան: Աս կարասիքն սոցէկ գործուած են, թէպէտ եւ իրենք բաց ի կ'ացինէ եւ կտրոցէ մ'ուրիշ գործիք չունին: Թէպէտ եւ երկաթնին շատ քիչ էր, բայց աւելի ունենալու բաղձանք չէին ցուցնէր. իրենց մտադրութիւնն աւելի ճամբորդներուն ասեղին վրայ էր, որովհետեւ իրենց ասեղն ոսկրէ շինուած էր: Գրեթէ ամենքն ալ ծխախոտ կը խմեն: Անոնք կար կը կարեն, հողաթափ կը շինեն եւ ծառակուրները կը ծածկեն: Իսկ արք նոյն իսկ ծառա-

կուրը կը շինեն, եւ խոտերէ հաստատուն եւ դեղեցիկ զամբիւղ ալ կը հիւսեն: Մէջը փորուած քար մը, որուն մէջ եղ եւ չոր խոտ կը դնեն, իրենց քովը թէ կանթեղի, թէ աթոռի եւ թէ կոնքի տեղ կը ծառայէ: Արակ վառելու համար երկու ծծմբային քարեր իրարու կը շփեն, եւ կամ սեղանի մը վրայի ծակին մէջի սրածայր գաւազանը արագութեամբ կը դարձնեն: Ա՛րեւայ որ ոչ պաշտպանողական եւ ոչ յարձակողական զէնք մ'ունին, անտարակոյս Ռուսք իրենց զէնքերը ժողոված առած պիտ'որ ըլլան: Հաւանական է որ Ռուսերն անոնց մեծ ծառակուր գործածելն արգելած ըլլան, որովհետեւ Գուգ ասոնց քովը միայն պզտիկ ծառակուրներ տեսաւ:

Ղամբորդութիւնը դէպ ի հիւսիս շարունակուելով Գուգ թէ Ասիայի եւ թէ Ամերիգայի դիրքն աղէկ որոշեց եւ իրենց վերջին ծայրերն ալ որոշ տեսաւ: Ամսոյս 18ին պինդ եւ հաստը սառոյցէ պատուարի մը հասան, որուն մէջէն չէին կրնար անցնիլ. նոյն ատենը հիւսիսային լայնութեան 70°, 44' երորդ աստիճանին վրայ կը դըռնուէին: Հոս սառոյցը 10—12 ոտք բարձր էր եւ աւելի հեռու ալ աւելի կը բարձրանար: Սառոյցին վրայ մեծ ծովաձիեր կը տեսնուէին, որոնցմէ ոմանք իրենց կերակուր եղան: Գուգ մինչեւ աւսոյս 29 նոյն սառուցեալ ծովուն մէջ երթեւեկութիւն ըրաւ, վերջէն Պերինկի նեղուցին եզերքները քննեց, եւ Հոկտեմբերի 2ին նորէն Ունասլասթա դարձաւ եւ հոն խարիսխ նետեց, որպէս զի քանի մը նորոգութիւններ ընէ: Հոս առ թութ ունեցաւ քանի մը Ռուսաց հետ տեսնուելու, որոնք խոստացան անգղիացի նաւապետին քանի մը թէ ծովային եւ թէ ցամաքային աշխարհագրական տախտակներ տալ, զորն որ ճշտիլ կատարեցին: 26ին նաւերը Սամկանու-տահա նաւահանգիստը թողուցին, եւ դէպ ի Սանտուիքեա՛

կղզիները նաւարկեցին, ուր որ Գուգ միտք ունէր քանի մ'ամիս մնալ եւ ետքէն դարձեալ քամ չադքա երթալ: Ճամբան Նոյեմբերի 26ին 20⁰, 55' երորդ աստիճանին վրայ Մովէէ կղզին գտան. 30ին դարձեալ ուրիշ կղզւոյ մը հանդիպեցան, զորն որ տեղացիք Օվհիհէէ կ'անուանէին. աս կղզին շատ մեծ ըլլալով իրեն բոլորտիքը դառնալու եւ եղբւրքը զննելու համար եօթը շաբաթ պէտք եղաւ: Աղբեցիք մինչեւ հիմա տեսածներնէն ամենէն աւելի պարզամիտ եւ քիչ կասկածելի կ'երեւային, այնպէս որ 1779ին Յունուարի 16ին հազարէն աւելի ծառակուր իրենց նաւերուն բոլորտիքը պատեցին, որոնք մարդիկներով, խողերով եւ ուրիշ անոնց երկրին բերքերովը լեցուած էին: Գողութիւն մը պատահելով Գուգ ծառակուրներուն վրայէն օդի մէջ հրացան մը պարպել՝ եւ չորս թնդանեթ արձակել առաւ, բայց աս բանս տեղացւոց միայն զարմանք պատճառեց, առանց զիրենք խռովելու: Ամսոյս 17ին նաւերը խորշի մը մէջ խարխալս նետեցին, զորն որ տեղացիք Քորաքաքուա կը կոչէին: Տեղացիք իմանալով որ ցամաք ելլելու միտք ունին, աւելի եւս սկսան անոնց չորս կողմը խռնիլ, իրենց ուրախութիւնն ազաղակներով, երգերով եւ հազար ու մէկ այլանդակ ձեւերով կը յայտնէին: Մարդիկներով նաւերը կը լեցուէին. իսկ կանայք եւ տղաք ծառակուր չունենալով՝ լողալով նաւ կը վաղէին, եւ շատերը նաւին մէջ կենալու տեղ չգտնելով ձկերու պէս ժամերով ջուրին մէջ կեցան:

Իրենց այցելութեան եկող ցեղապետներուն մէջ Փարէա անուամբ երիտասարդ ցեղապետ մըն ալ կար, որն որ իրենց այնպէս երեւցաւ որ միւսներուն ամենուն վրայ վերագունութիւն մ'ունէր: Ասիկա Հնդիկներուն կատարեալ բռնաւորի պէս կը հրամայէր եւ իրեն հրամանները ճշտիւ եւ ան-

միջապէս կը կատարուէին: Մէկ խօսք մը միայն ըսելով անմիջապէս որչափ որ նաւին մէջ Հնդիկ կար ամէնքն ալ ծով նետուեցան եւ սկսան լողալ, միայն մէկը քիչ մ'ուշացած ըլլալով ցեղապետ մ'իրեն թեւէն բռնեց ծով նետեց: Անգղիացւոց ըսաւ որ ինքը նոյն կղզւոյն թագաւորին մերձաւոր աղգականն է, որն որ նոյն ատեն Մովէէ կղզին պատերազմ կ'ընէ, բայց քիչ մը վերջը պիտի դառնայ: Զինքը բարեկամացընելու համար քանի մը պարգեւ տուին, եւ ինքն ալ իր հպատակներուն հրամայեց որ անկարգութիւն մը չընեն, եւ բազմութիւնն ալ, որ նաւին մէջ խռովութիւն կը պատճառէին, անկից վռնտեց. ծառակունքներն ալ որոշեալ հեռաւորութեան մը մէջ կեցընել տուաւ: Մինչեւ նոյն ատեն դեռ գողութիւն մը չէր պատահած, բայց քիչ մը վերջը բազմութիւնն եւ աղմուկը շատնալով՝ սկսան գողերը համարձակութիւն առնուլ, մանաւանդ որ նոյն իսկ ցեղապետներն իրենց ծառաներուն ձեռքովն աս բանիս պատճառ կ'ըլլային: Արովհետեւ ետքէն շատ գողցուած բաներ ցեղապետներուն տունը տեսան: Գուգ նոյն օրը հանդիսութեամբ քսահ ցեղապետին այցելութիւն ընելէն վերջը նաւը դարձաւ:

Երկրորդ օրը նորէն ցամաք ելաւ, 8 զինուոր ալ հետն առած էր որպէս զի նաւին ջուր կրող նաւաստիները պաշտպանէ, եւ դիտանոց մը հաստատէ: Նոյն վախճանին համար իրենց մորախի մը մօտ դաշտ մը ցուցուցին, ուր որ գետնախնձոր տնկուած էր, եւ որպէս զի ժողովրդեան բազմութիւնը հոն չկարենայ դալ, քուրմերը նոյն տեղը նուիրական տեղ ըրին եւ բոլորտիքը ցցապատնէշ մ'ալ քաշելով արգելեալ տեղ եղաւ:

Գ. Վիտանոցին քովը քուրմերու ընկերութիւն մը գտնելով, Գուգ քանի մը հոգի առած իրենց այցելութեան գնաց, որոնք իրեն գալը տեսածնուն

պէս դիմացն ելան եւ ձեռքէն բռնելով զինքը նուիրական շէնք մը տարին, որն որ Գրոնա կը կոչուէր: Հոս գաւթին մէջ կուռքի մը քով զինքը նստեցուցին, եւ ինչպէս իրենց կուռքերուն կ'ընէին, այսպէս ալ իրեն վրայ կարմիր կերպաս մը փաթթեցին. ետքէն իրեն խող մ'ընծայեցին, որն որ յառաջունէ պատրաստուած կրակով տաքացած մոխրի մէջ ձգուեցաւ, եւ այնպէս տաքացած խողը նորէն իրեն ընծայելու բերին ու քիչ մը ժամանակ հոտուրտացընելէն վերջն իր ոտքին տակը դրին, շատ հնդիկ ընկոյզներ ալ անոր քովը դնելով: Ասկից ետքն ամէնքն ալ նստեցան, եւ բոլոր ճամբորդներուն համար նախաճաշիկ մը պատրաստուեցաւ, որուն մէջ կար եփած խող մը իսկ խմելիքնին ալա բմպելին էր, ամէնուն, ըստ իրենց սովորութեանը, կերակուրը բերաննին կը զնէին:

Այլ աս հանգիսութենէ ետքն, որով որ գուցէ Գուգը աստուածացուցած էին, ամէն անգամ որ Գուգ նաւէն ցամաք կ'իջնար միշտ գաւազանով քուրմ մ'իր առջեւէն կ'երթար, որպէս զի Ժողովողեան իմացընէ որ Օրոնա ցամաք ինչած է, եւ իրենց կը հրամայէր որ գետնի վրայ երկրպագութիւն ընեն: Նոյնպէս ծովու վրայ ալ քուրմն իրեն ուղղեկից կ'ըլլար եւ կողեցւոց Օրոնաին գալը կ'իմացընէր, որոնք անմիջապէս երեսի վրայ երկրպագութիւն կ'ընէին: Նոյն իսկ ցեղապետները զինքը գերագոյն յարգութեամբ մը կը մեծարէին:

Աս քուրմերն իրենց միայն պատիւ ընելով գոհ էին ըլլար, հապա իրական ծառայութիւն ալ կ'ընէին. շատ անգամ առանց հատուցում մը պահանջելու խողեր եւ պտուղներ պարգեւելով: Մանաւանդ թէ, որչափ որ իմացուեցաւ, աս ամէն բան իբրեւ կրօնական ընծայ մը կը մատուցանէին եւ ետքէն իմացան որ քրմապետին հրամանաւը կ'ըլլար: Բայց որչափ որ քուրմերն իրենց բարիք

կ'ընէին, այնչափ ալ ցեղապետներն անոր հակառակ չարիք կը հասցընէին, միշտ ինչ եւ իցէ եղանակաւ զիրենք խաբելով եւ կողոպտելով:

Հունուարի 24ին Գէրբիպու թագաւորն իր արշաւանքը լմնցընելով Մովէէ կղզիէն ետ դարձաւ, եւ իր ժողովրդեան խիստ արգելք դրաւ որ Անգղիացւոց կեցած ծոցին չմերձենան: Նոյն իրիկունը միայն իր կինն ու որդին առած ծառակրով մ'իրենց այցելութեան եկաւ: Ինքը շատ ցեղապետներով պաշարուած էր, որոնք փետրէ վերարկու հագած էին, գլուխնին ալ նոյնպէս փետրէ սաղաւարտ ունէին, եւ երկայն նիզակներով զինաւորուած էին: Քուրմերն իրեն քովէն կ'երթային, եւ ուռիէ շինուած ու կարմիր կերպասներով ծածկուած հսկայաձեւ արձաններ կը տանէին: Նոյն կուռքերը գոյնզգոյն փետուրներով զարդարուած էին, ասոնց աչքերը մարգարտի խեցիի կտորով մը շինուած էին, որոնց մէջն ընկոյզ մը դրուած էր, իսկ բերաննին ալ շան աղոաներու կրկին շարքով յարմարցուած էին: Բոլոր չուին ետեւէն Հնդիկներու գունդ մը կու գար, որոնց ձեռքը խողեր, պտուղներ եւ արմատներ կային:

Գուգ զթագաւորը դիտանոցին վրանին տակն ընդունեցաւ: Ասիկա իր սեպհական վերարկուն Գուգին հագցուց գլուխը փետրէ սաղաւարտ մը դրաւ, եւ ձեռքն ալ զարմանալի հովանոց մը տուաւ, Գուգին հետ անուան փոփոխութիւն ալ բրաւ, որն որ անլուծանելի բարեկամութեան նշան մըն է: Աս առթով կրցան քրմապետն ալ տեսնել, որն որ յարգելի ծեր մըն էր: Ինքն ալ ձամբորդներուն քանի մը բան պարգեւեց:

Գուգ՝ զցեղապետն, որն որ Մովէէ կղզին մէջ արդէն անգամ մը նաւին այցելութեան եկած էր, նորէն նաւ տարաւ, եւ իրեն շապիկ մը հագցուց, եւ մէջքն իր սեփական սուրը կապեց: Բոլոր աս այցելութեան ժամանակ կղզեցիք իրենց

Հիւղերուն մէջ երեսի վրայ գետինը պառկած կը կենային: Ուստի թագաւորը ծոցին մէջէն արգելքը վերցուց, եւ առուտուն սկսաւ յառաջուն պէս բանուկ ըլլալ:

Բնակչաց խաղաղասէր եւ ընտանի բնութիւնը ճամբորդներուն այնչափ համարձակութիւն տուած էր, որ առանց վախ մ'ունենալու իրենց հետ բազմութեամբ կը ժողվուէին եւ կը խօսակցէին: Աղղոյն մէջերը կը մանէին եւ գիշերները հոն կ'անցընէին, եւ ամէն տեղ քաղաքավարութեամբ եւ սիրով կ'ընդունուէին: Ամէնքն ալ զիրենք յագեցընելու եւ իրենց ծառայութիւն մ'ընելու մէջ կը մրցէին: Գեղերէն անցնելու ատեն պզտիկ տղաք կաքաւելով իրենց գիմացը կ'ելլէին: Հիւղերու մէջ հանգչելու կը հրաւիրուէին, եւ տանուտէրն իրենց շուտ մը հնգիկ ընկուղի կաթ կը հրամարնէր:

Բայց կ'երեւար որ ցեղապետներն արդէն սկսած էին իրենց այսչափ երկայն հոն մնալուն վրայ կասկածի երթալ: Յաճախ իրենց կը հարցընէին թէ երբ պիտի երթան, եւ որչափ որ կ'իմացուէր, սկսած էին իրենցմէ վախնալ: Այնպէս ալ կը կարծէին, որ իրենք այնպիսի տեղէ մը կու գան ուր որ ուտելիք չիկայ, եւ հոս եկած են որպէս զի որովայնին լեցընեն: Ճամբորդներէն ոմանց գիրանալն, ամէնուն թարմ կերակուրներն ան աստիճանի ասորթակով ուտելն եւ միանգամայն նոյնէն կարելի եղածին չափ գնելու եւ նաւ կրելու համար ըրած հոգերնին մէկ կողմանէ տեղացւոց աս կարծիքը կ'արդարացընէին: Երբեմն երբեմն նաւաստեաց փորը կը շօշափէին եւ նշանով կ'իմացընէին թէ բաւական լեցուած ուստի եւ երթալու ժամանակն եկած է, եւ թէ կրնան ուրիշ ժամանակ մը դարձեալ գալ: Այնպէս որ մէկ վախերնին ալ ան էր որ չըլլայ թէ բոլորովին նոյն կղզոյն մէջ հաստատուին: Բայց

իրենց երթալու ժամանակն իմանալէն ետքը զիրենք դարձեալ իրենց տունը հրաւիրեցին, եւ թէ թագաւորն ու թէ ժողովուրդն առատ պարգեւներ տուին, որոնք իրենց կողմանէ ալ նոյնպէս առատութեամբ վարձատրուեցան. նորէն շատ ուրախական հանդիսութիւններ ալ կատարուելէն ետքը վերջապէս Փետրուարի 4ին ճամբայ ելան:

Եւ կղզիէն բոլորովին չհեռացած երբոր ուրիշ աւելի հանգիստ նաւահանգիստ մը փնտռելու վրայ էին, յանկարծ զարհուրելի ալէկոծութիւն մը վրայ հասաւ, որն որ գոնէ աս օգուտն ունեցաւ որ տեղացիներէն երկու հոգի մահուընէ ազատեցին: Մէկը խղզուելու վրայ էր, որովհետեւ ալիքներն իրեն ծառակուրը դարձուցած էին, եւ եզերքէն այնչափ հեռու էր, որ լողալով չէր կրնար հասնիլ. մէկայն ալ անօթիութենէ գրեթէ կը մեռնէր, որովհետեւ հոյն իրեն ծառակուրը ցամաքէն սաստիկ հեռացուցած էր, եւ ծառակուրին մէջ ուտելու բան չունէր: Չասոնք երկուքն ալ նաւ առին եւ մակուկով ցամաք հանեցին: Ճամբանին սկսան շարունակել, բայց հովը սաստկանալով կայմերէն մէկը կոտորեց, եւ Գուգ քիչ մ'ատեն անորոշ մնալէն ետեւ թէ արդեօք ուրիշ կղզի մը մերձեւայ թէ դարձեալ քարաքաքոտ նաւահանգիստը մանէ, վերջապէս վերջինն իրեն ամենէն աւելի ապահով երեւնալով նոյնն որոշեց, որն որ ետքէն իրեն ամենէն ձախողագոյնն եղաւ:

Եւ անդամ կղզեցիներն այնպէս չգտան ինչպէս որ ուրիշ անգամներ կը գտնէին. ալ ան ուրախութեան ազազակները չէին լսուեր, եւ իրենց վրաններուն քով մարդ մը չէր մերձենար: Երոյն ալ անապատ դարձած էր, միայն ասդին անդին քանի մը ծառակուր կը տեսնուէին, որոնք անմիջապէս իրենցմէ կը փախչէին: Իրենց ըսուեցաւ թէ թագաւորը կղզին չէ, եւ թէ ծոցը մտնելու

արգելքն ինքը դրած է: Ծոցին նկատմամբ աս պատճառը կրնար բաւական ըլլալ, բայց մէկալ կողմանէ կղզեցւոց վարմունքը ստուգիւ կասկածելի բան էր: Բայց իրենք չափազանց անհոգութեամբ ու յանդգնութեամբ մ'ասոր բուն պատճառն իմանալու ետեւէ չեղան: Թագաւորին հոն չըլլալն ալ սուտ էր, ինչու որ երկրորդ օրը նաւ եկաւ, եւ անմիջապէս արգելքն ալ վերցուց, եւ տեղացւոց առուտուրը սովորական մտերմութեամբ սկսաւ:

Մինչեւ Փետրուարի 13 ամենայն ինչ խաղաղութեամբ անցաւ. բայց նոյն օրը պաշտօնակալին մէկը Գուգին ծանոյց որ շատ ցեղապետներ եղերքը ժողվուելով սկսան ան Հնդիկներն՝ որոնք նաւը ջուր կրող նաւաստեաց կ'օգնէին, անկից վռնտել: Քիչ մը վերջն ան ալ իմացան որ կղզեցիք քարերով զինաւորուեր են. ան ատեն Պր. Քինք առանց զէնքի դիմացնին գնաց եւ իրեն ներկայութիւնը զիրենք խաղաղցուց, որոնք քարերը թող տալով նորէն իրենց օգնելու եկան:

Աս դէպքիս վրայ Գուգ պաշտօնակալներուն հրաման տուաւ, որ եթէ շատ անտանելի դժտութիւն մը պատահելու ըլլայ կրնան նաեւ զնդակով լեցուած հրացան ալ պարպել: Նոյն միջոցին հրացանի ձայն լսեցին եւ իմացան որ դարձեալ գողութիւն մ'եղեր է. անմիջապէս գողը հալածելու սկսան, բայց անիկայ երկրին մէջերը փախչելով աղատեցաւ. ճամբորդները տեղացւոց առաջ նորդելովը հոն ալ սկսան ետեւէն երթալ, բայց իրիկունը վրայ հասնելով ետ դարձան:

Բայց նոյն միջոցին ուրիշ աւելի ծանրակշիռ դէպք մըն ալ պատահեցաւ: Գողը վռնտող պաշտօնակալը պատշաճ սեպած էր անոր ծառակուրը բռնել տալ: Գժբախտութեամբ նոյն ծառակուրը փարէպին կը վերաբերէր, որն որ եկաւ եւ իր անմեղութիւնը ցուցնելով սկսաւ իրեն ծա-

ռակուրը պահանջել. պաշտօնակալն իրեն խնդիրքը մերժելով կռիւ մըն է սկսաւ, որուն մէջ Փարէա իր գլխուն թիակի հարուած մ'ընդունեցաւ, որն որ զինքը կիսամահ գետինը պառկեցուց:

Կղզեցիք, որոնք մինչեւ նոյն ատեն եղածներուն միայն հանդիսատես էին, իրենց ցեղապետը գետինը տեսածնուն պէս ճամբորդներուն վրայ կարկուտի պէս քարեր տեղացուցին, որով անոնք ալ ստիպուեցան փախչիլ եւ լողալով եզերքէն քիչ մը հեռու ժայռի մը վրայ ապաւինիլ: Տեղացիք ճամբորդներուն մակոյկը բռնեցին եւ կ'ուզէին կտոր կտոր ընել, բայց Փարէա իր թմրութենէն արթննալով արգելեց, ու ճամբորդներուն ալ նշան ըրաւ որ դան եւ մակոյկնին առնուն, իրենց կը խոստանար որ յափշտակուած բաներն ալ ետ կու տայ: Ճամբորդները մակոյկնին առնելով՝ Փարէային հետ նաւ դարձան: Փարէա նախ հարցուց թէ Օրոնա (Գուգ) իրեն բարկացած է, եւ ապահովեալէն ետքն որ անանկ բան մը չկայ, նաւ մտաւ:

Գուգ աս ամէնը լսելով «կը գուշակեմ որ, ըսաւ իրեններուն, ասոնք զիս պիտի ստիպեն խիստ միջոցներու ձեռք զարնել, որովհետեւ պէտք չէ ասոնց կարծեցընել թէ մեզմէ աւելի առաւելութիւն մ'ունին: Ուստի որչափ որ նաւին մէջ չնդիկ կային ամէնն ալ դուրս վռնտեց. մորաիի քով կանգնած դիտանոցին պահապաններն ալ կրկնապատկեց, որովհետեւ գիշերները շատ դողեր այցելութեան կու գային:

Ե. Արկորդ առտու տեսան որ նաւին մէկ մակոյկը գողցուած է, եւ Գուգ իր սովորական հնարքովն, այս ինքն ցեղապետները բանտարկելով, ուզեց նոյնը ձեռք բերել: Այսու դիտմամբ ուղեց ցամաք ինջնալ, բայց յառաջուրնէ հրամայեց որ ծոցին մէջ որչափ որ ծառակուր կը տեսնուի ամէնն ալ բռնեն, մինչեւ որ մակոյկն ետ դարձուի:

Կէս օրէն երեք ժամ յառաջ Գուգ, իր Ֆիլիքս օգնականը եւ Քինք ցամաք ինջան. առջի երկուքը մակուկով եւ ինը զինուորով ինջան, իսկ Քինք նաւակով ցամաք ելաւ դիտանոց երթալու համար: Բաժնուելէն յառաջ Գուգ Քինքին ապրսպրեց որ տեղացւոց հասկցընէ թէ իրենք վախնալու բան մը չունին, եւ իրեն յանձնեց որ իր սակաւաւոր գունդը միշտ ամբիօրի պահէ, եւ աղէկ ղգուշուծիւն ընէ: Քինք դիտանոց հասնելով զինուորները ժողվեց եւ հրամայեց որ տեղերնին չձգեն եւ հրացաննին ալ գնդակով լեցընել տուաւ, ասկէ վերջը Քաու քրմապետն ու միւս քուրմերը գտնելու գնաց, որոնք իրենց զինւորական պատրաստութիւնները տեսնելով զարհուրանաց մէջ ինկած էին: Բայց իրենց իմացընելով որ միայն մակոյկնին կ'ուզեն որ ետ դարձուի եւ թէ ամենեւին միտք չունին վրէժխընդրութիւն ընելու, բոլորովին հանդարտեցան:

Իսկ Գուգ իր Ֆիլիքս օգնականին եւ ինը զինուորներուն հետ Բովիովա գեղը հասաւ, ուր որ բոլոր բնակիչներէն մեծ պատուով ընդունուեցաւ, որոնք ըստ սովորութեան գետնի վրայ խնալով երկրպագութիւն ըրին, եւ քանի մը խող պարգեւեցին: Թագաւորին երկու որդիքն իրեն դիմացն ելան եւ զինքն առին իրենց հօրը տունը տարին: Երբոր բաղմութիւնը շատցաւ, ցեղապետներն սկսան ըստ սովորութեան կարգաւորութիւնը պահելու աշխատիլ: Գուգ թագաւորին առաջարկեց, որ իրեն հետ նաւ գայ, որուն ինքն ի սկզբան քիչ մը դժուարութիւն ցուցուց. բայց անմիջապէս ասոր վրայ միտ դրին որ տեղացիք երկայն նիղակներով, բիրերով եւ նետերով կը զինաւորէին եւ խիտ առ խիտ կը ժողվուէին: Ծոցին դիմացի եզերքէն ծառակուր մը հասնելով՝ աս թշնամական շարժումնին աւելի եւս սաստկացաւ, որովհետեւ լուր բերաւ թէ Տիսքովերիին նաւա-

կէն Տրացան մը պարագուելով ցեղապետ մը մեռած է: Կանայք, որոնք մինչեւ նոյն ատեն վըստահութեամբ Անգղիացւոց հետ կը խօսէին, անմիջապէս ետ քաշուեցան, եւ բազմութեան մէջ սաստիկ խռովութիւն մը սկսաւ: Գուգ տեղացւոց աս խռովալից շարժումը տեսնելով Միտլէդըն պաշտօնակալի տեղակալին Տրամայեց որ իր զօրքովը դէպ ի նաւակ ետ քաշուի, որուն տեղացիք չընդդիմացան: Իրեն ետեւէն գացին Գուգ, թագաւորն իր կնոջը հետ, իրեն երկու որդիքն եւ քանի մը ցեղապետներ: Արդէն տղուն մէկը մակոյկ մտած էր եւ իր ետեւէն եկող Տօրը կը սպասէր, երբոր մէկէն թագաւորին կինն եւ մէկալները թագաւորին վիզը փաթթուեցան եւ զինքն ստիպեցին որ ծառակուրի մը մօտ գետինը նստի, եւ համոզուցին ալ որ եթէ նաւն երթալու ըլլայ պիտի սպանուի:

Երբոր բաներն աս վիճակիս մէջ էին, ցեղապետ մը տեսան, որն որ իր նիզակը կէս մը վերարկուին տակը ծածկած՝ Գուգին վրայ կը յարձակէր, Ֆիլիքս Գուգին առաջարկեց որ ասոր վրայ կրակ ընէ, որուն Գուգ չէր ուզեր հաւանիլ, բայց երբոր ցեղապետն աւելի եւս իրենց մօտիկցաւ, ան ատեն Ֆիլիքս իր Տրացանին կոթովը զարնելով սպաննեց: Ուրիշ ցեղապետ մըն ալ, որն որ յիսնապետի մը Տրացանը յափըռտակած էր, հարուածով մը ստիպուեցաւ ետ դարձնել: Երբոր խռովութիւնն աւելի եւս սաստկացաւ, Գուգ իմացաւ որ եթէ թագաւորը բռնութեամբ տանիլ ուզելու ըլլայ իրեններէն շատ մարդ պիտի կորսնցընէ, ուստի նորէն նաւ մտնելու Տրաման տալ կ'ուզէր, բայց նոյն միջոցին մէկն իրեն քար մը նետեց, որուն Գուգ գնդակով լեցուած Տրացան մը պարպելով պատասխանեց. բայց գնդակը չնդիկին զգեստին վրայէն սահելով ոտքերուն եկաւ եւ մեծ վնաս մը չկրցաւ

ընել, ասով Հնդիկը համարձակութիւն տունելով սկսաւ ձեռքի նիզակը խաղցընել եւ Գուգին վրայ նետելու կը սպառնար, բայց Գուգ գնդակով կրակ ընել չուզելով զինքը գետինը պառկեցուց։ Նոյն միջոցին ուրիշ մէկն ալ տեսնուեցաւ, որն որ ծառակրի մ'ետեւ պահուրտած՝ Գուգին նիզակ մը նետելու վրայ էր. ան ատեն Գուգ ասոր վրայ կրակ ըրաւ. թէպէտ անոր քովիններէն մէկն սպանուեցաւ, բայց զօրաց յիսնապետին արձակած գնդակը զինքն ալ գետինը պառկեցուց։ Աս գէպքերով տեղացիք քիչ մը վհատելու սկսան, բայց ետեւի կարգերն, որոնք չէին գիտեր թէ առջեւն ինչ կ'ըլլայ, առջեւինները յառաջ մղելով՝ զինուորներուն վրայ սոսկալի քարի հեղեղ մըն է սկսան տեղացընել. անոնք ալ առանց հրամանի սպասելու ամէնքը մէկէն կրակ ըրին, որուն վրայ նաւակին մէջ սաստիկ կրակ մը սկսաւ։

Գուգ վերջին աստիճանի զարմացման եւ անձկութեան մէջ էր։ Ձեռքով նաւակին նշան ըրաւ որ կրակը դադրեցընէ եւ եղբրք գայ, որպէս զի կարենան զօրքը նաւ տանիլ։ Մակոյկն առանց ուշանալու հնազանդեցաւ եւ եկաւ, բայց նաւակը փոխանակ իր նաւապետին օգնութեան գալու, անկից հեռացաւ գնաց, այնպիսի ատեն՝ երբ որ իր ծառայութեանն ու իր մարդիկներուն վերջին աստիճանի հարկաւորութիւն կար։ Բայց բոլոր դրժբախտութիւնը միայն աս չէր, որովհետեւ երբոր հրաման տրուեցաւ որ զինուորները մակոյկ մտնեն, մակոյկին մէջ այնպէս խիտ առ խիտ լեցուեցան, որ հրացաննին չէին կրնար գործածել։ Իսկ դեռ ցամաք մնացած զօրքը թշնամեաց վրայ կրակ ըրաւ, բայց հրացաննին նորէն լեցընելու ժամանակնին կղզեցիք բազմութեամբ իրենց վրայ յարձակեցան եւ բոլոր գունդն սկսան դէպ ի ծով մղել, ուր որ չորս հոգի մեռան եւ տեղակալն ալ վիրաւորեցաւ։ Աս ճգնական վայրկենին մէջ Գուգ

բոլորովին առանձին եղերքին մօտ ժայռի մը վրայ
 թող արուած էր: Բայց ձախ ձեռքով գլխուն
 կռնակի կողմը քարերէ պաշտպանելով եւ աջ
 ձեռքովն ալ հրացանը բռնած՝ աճապարելով դէպ
 ի մակոյկ կ'երթար: Բրով զինաւորուած տեղա-
 ցի մը զգուշութեամբ սողալով իրեն ետեւէն կ'եր-
 թար, որպէս զի յարմար առիթ գտածին պէս
 վրան յարձակի: Աս մարդս, որն որ թագաւորին
 մէկ ազգականն էր, արտաքոյ կարգի արագաշարժ
 էր: Աերջապէս Գուգին վրայ յարձակեցաւ եւ
 իրեն գլխուն ետեւի կողմը բաւական զօրաւոր
 հարուած մը տուաւ, եւ ետքէն ետ դարձաւ ու
 փախաւ: Նաւապետը քիչ մը թմրած կ'երեւար:
 Քանի մը քայլ ալ առնելէն ետքը ձեռքի զէնքը
 դետփնը ձգեց, ձեռքերուն ու ծունկերուն վրայ
 ինկաւ. երբոր նորէն օտք ելլելու կը ջանար, ան-
 դիէն ուրիշ տեղացի մը վրան յարձակեցաւ եւ
 երկաթէ նիզակով մ'իրեն ծոծրակը խոցեց:
 Գուգ գետնի վրայ դարձեալ կը ճգնէր յառաջ
 երթալու, բայց պղտիկ լճակի մը մէջ ինկաւ, ո-
 րուն ջուրն իրեն միայն մինչեւ ծունկը կը հաս-
 նէր. շուտ մը հնդիկներու բազմութիւն մը նոյն
 տեղը վազեց, որոնք կ'աշխատէին որ զինքը բո-
 լորովին ջրին մէջը խոթեն, բայց Գուգ շատ աշ-
 խատելով կըրցաւ գլուխը ջրէն դուրս բռնել, եւ
 աչքը մակոյկին դարձնելով՝ որն որ իրմէ շատ
 հեռու չէր, սկսաւ անկից օգնութիւն խնդրել:
 Ստոյգ է որ մակոյկը վերջին աստիճանի բազմու-
 թեամբ լեցուած ըլլալով իրեն չէր կրնար օգ-
 նութիւն մը հասցընել, բայց աս ալ հաւանական
 է որ, աս անակնկալ աղէտից մէջ Անգղիա-
 ցիք այնպիսի պարագայի մէջ պահանջուած հան-
 դարտութիւնը կորսնցուցած ըլլան: Տեղացիք տես-
 նելով որ իրեն օգնութիւն մը չիգար, զինքը խո-
 րունկ տեղ մը քաշեցին եւ բոլորովին ջրին մէջ
 խոթեցին, բայց Գուգ զօրաւոր ջրեր ունենալով

կրցաւ նորէն մէյ մ'ալ ոտք ելլել եւ մագլելով ժայռի մը վրայ ելլել: Նոյն միջոցին սոսկալի բրի հարուած մը գալով շնչասպառ գետինն ինկաւ:

Սայրենիներն ետքէն իր մարմինը քաշեցին ժայռին վրայ հանեցին եւ գաղանային կատաղութեամբ նիզակով բոլորովին ծակծկեցին. իրարու ձեռքէն նիզակը կ'առնէին, որպէս զի սպանուողէն վրէժնին հանեն: Գիակը քիչ մը ժամանակ ալ ժայռին վրայ ձգուեցաւ եւ երբ որ տեղացիք թէ իրենց ըրածին վրայ զարհուրած, եւ թէ նաւէն արձակուած թնդանօթներէն ստիպուած՝ նոյն տեղէն ետ քաշուեցան, ան ատեն Անգղիացիք կըրոնային զինքն ամբողջ գտնել: Բայց այսպիսի փորձ մը չեղաւ, եւ գիակն ետքէն տեղացիք առին կտոր կտոր ըրին եւ ցեղապետներուն բաժնեցին: Մեռելին մնացած մասերն ետ տրուեցան, որոնք ամենայն պատշաճ պատուով ծովուն տակը նետուեցան: Ասանկով Անգղիայի ամենամեծ նաւապետներէն մէկը 1779ին Փետրուարի 14ին վայրենիներու անշուք կռուի մը մէջ իր կեանքը լմընցուց: Երբեք իրեն վիճակն ունեցող մ'իրեն չափ գիտութեանց մեծ ծառայութիւն չկրցաւ ընել: Գրեթէ կրնանք ըսել թէ իր մարդասիրութեանը զոհ եղաւ, որովհետեւ եթէ ան բարբարոս հալածողներուն կենացը խնայելու համար անոնցմէ ետ քաշուելու տեղ, վրէժխնդրութեամբ իրենց վրայ երթալու ըլլար, ան ատեն իր բախտը բոլորովին տարբեր կ'ըլլար:

Աս արշաւանքին պաշտօնակալներն եւ նաւատիք աղէկ զգացին որ իրենց հրամանատարին մահն իրենց ինչչափ մեծ հարուած էր: Խորին տխրութեամբ Օւլհիհի կղզին թող տուին, ուր որ աս աղէտալի դէպքը պատահած էր, եւ Ռիզովիւշըն նաւին հրամանատարութիւնը Քլէրքէին անցաւ, իսկ Տիսգովէրիին՝ Կորէն հրամանատար եղաւ: Սէնտուիչեան կղզիներուն մէջ

ուրիշ քանի մը քննութիւններ ալ ընելէն վերջը նաւերը Քամչադքային եւ Պէրինկի նեղուցին այցելութեան գացին։ Հոս տեսան որ թէ Ամերիգայի եւ թէ Ասիայի եզերքը սառույցներուն մէջէն անցնիլ երթալն անկարելի է, ուստի նորէն դէպ ի հարաւ դարձան 1779ին Օգոստոսի 22ին հիւանդութեամբ Քլէրքէ նաւապետն ալ մեռաւ. իրեն տեղը Կորէ, Կորէին տեղն ալ Քինք անցաւ։ Երկրորդ անգամ ալ Քամչադքային այցելութիւն ընելով ճենաց եզերքէն ետ դարձան, եւ քիչ մ'ատեն Վանդոն մնացին. անկից ալ Բարեյուսոյ գլուխը նաւեցին։ Վերջապէս չորս տարի երկուամիս եւ 22 օր հայրենիքներէն հեռու մնալէն ետքը թամիզ գետին բերանը մտան. բոլոր աս ատենս հիւանդութեամբ միայն հինգ հոգի կորսնցուցին։

Վուգին թէ աս եւ թէ առջի ճամբորդութիւններով աշխարհագրութեան գիտութիւնը զգալի յառաջագիմութիւն մ'ունեցաւ։ Հարաւային ծովուն նկատմամբ եղած տարակոյսը լուծելէն եւ խաղաղական ծովուն մէջ շատ կղզիներ գտնալէն զատ, նոր հարաւային Ուէլսի, Վանտիէմէնի երկրին, նոր Զելանդիայի եւ նորՓոլք կղզւոյն եզերքները ճշտիւ քննելովն Անգղիայի տէրութեան մեծ ծառայութիւն ըրած եղաւ, որովհետեւ նոյն կղզիները հիմա Բրիտանական գաղթականութիւններու տեղ եղած են։

Վուգ նաւապետին մահուան լուրն Անգղիայի մէջ շատ խորին ցաւով ընդունուեցաւ։ Թագաւորն ուղեց որ ամէն տարի իր կնոջը 200 իսկ իրեն որդւոցը 25 փ. սղերլին ռոճիկ տրուի։ Թագաւորական ճեմարանն ալ իրեն յիշատակին համար ոսկի դրամ կոխել տուաւ, եւ թէ Մեծն Բրիտանիայի մէջ թէ անկից դուրս իրեն յիշատակին համար ուրիշ զանազան պատիւներ եղան։

Յ Ա Ն Կ

Ա. Յակոբոս Գուգին ծնանիլն ու մինչեւ իր առաջին ճամբորդութիւնն անցուցած կեանքը	1
Բ. Գուգին առաջին ճամբորդութիւնը	5
Գ. Գուգին երկրորդ ճամբորդութիւնը	35
Դ. Գուգին երրորդ ճամբորդութիւնը	67



